

**Anton van Wijk
Ilse van Leiden
(red.)**

Serieplegers

**Kenmerken, achtergronden
en opsporing**

BOOM | LEMMA

Serieplegers

Serieplegers

Kenmerken, achtergronden en opsporing

Redactie
Anton van Wijk
Ilse van Leiden

Boom Lemma uitgevers
Den Haag
2013

Omslagontwerp: Primo!Studio, Delft

Opmaak binnenwerk: Textcetera, Den Haag

© 2013 Anton van Wijk en Ilse van Leiden (red.) | Boom Lemma uitgevers

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van reprografische verveelvoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16b Auteurswet dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3051, 2130 KB Hoofddorp, www.reprorecht.nl). Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (art. 16 Auteurswet) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-pro.nl).

No part of this book may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means without written permission from the publisher.

ISBN 978-90-5931-991-2

ISBN 978-94-6094-782-7 (e-book)

NUR 741

www.boomlemma.nl

Woord vooraf

Deze publicatie over serieplegers heeft een lange aanloop gekend. Als criminologen en onderzoekers zijn wij van nature geïnteresseerd in mensen die ernstige misdaden plegen. In de afgelopen jaren hebben wij beroepsmatig kennisgemaakt met mensen die overvallen en straatroven plegen, kinderen of volwassen vrouwen verkrachten, moorden plegen, drugs verhandelen, bedrijven afpersen, buurtbewoners terroriseren, enzovoort. De belangstelling voor serieplegers is met name gewekt na de trainingen die we hebben gevolgd bij voormalig FBI-agent en bekend *profiler* Roy Hazelwood en zijn collega's. Aan de hand van bekende en minder bekende zaken is in die trainingen uitgebreid ingegaan op serieplegers, hun achtergronden en drijfveren. Een terugkerend gegeven is dat het de politie vaak veel creativiteit en moeite kost om deze daders op te sporen. Sommige serieplegers zijn al jaren actief en hebben al die tijd ongestoord hun gang kunnen gaan. Omdat het in de trainingen enkel ging om Amerikaanse toestanden, drong de vraag zich bij ons op: hoe zit het in Nederland? Hebben wij serieplegers en wat is daarover eigenlijk bekend? En hoe gaat de Nederlandse politie om met misdrijven die (vermoedelijk) door een seriepleger zijn begaan? Dat het fenomeen voorkomt, weten we uit zaken die in Nederland hebben gespeeld en al dan niet zijn opgelost. Denk daarbij aan de Utrechtse serieverkrachter of aan Willem van Eijk, die veroordeeld is voor de moord op vijf vrouwen en meerdere voorbeelden van seriebrandstichters die in verschillende plaatsen in Nederland opduiken. Hoewel het dus niet aan casuïstiek ontbreekt, levert een zoektocht naar Nederlandse onderzoeksgegevens over serieplegers weinig op. We besloten om de kennis over serieplegers die er voornamelijk in het buitenland is te bundelen en waar mogelijk een relatie te leggen met Nederland. We bakenen daarbij het begrip seriepleger af en spitsen het toe op vier typen: seriemoordenaars, serieverkrachters, seriebrandstichters en seriestalkers. Buiten dat we aandacht besteden aan deze vier typen serieplegers, gaan we in op de wijze waarop serieplegers kunnen worden opgespoord en hoe er in de Nederlandse opsporingspraktijk mee wordt omgegaan. We besluiten dit boek met een beschouwing over het fenomeen serieplegers.

Dit boek is een initiatief van Bureau Beke en geschreven met de bedoeling om politiemensen, in het bijzonder rechercheurs, en officieren van justitie kennis te bieden over (de opsporing van) serieplegers. Het is tevens bedoeld als aanzet voor (politie)onderzoekers om meer aandacht aan dit fenomeen te schenken, zodat er ook in Nederland meer toegepaste kennis beschikbaar komt.

Op deze plaats willen we Sofia Debets (OM Rotterdam), Jan de Keijser en Marijke Malsch (NSCR) danken voor hun bijdrage over seriestalkers, en Yvette Schoenmakers (VU Amsterdam) voor haar bijdrage over seriebrandstichters en de opsporing. Collega Henk Ferwerda danken we voor het verzorgen van de inleiding van het boek en collega Tom van Ham voor zijn bijdrage aan het hoofdstuk over seriebrandstichters. Tevens zijn we verschillende deskundigen erkentelijk voor het delen van hun kennis en ervaringen met betrekking tot de opsporing en vervolging van serieplegers die wij in de laatste hoofdstukken hebben kunnen benutten. Wij danken René Bergwerff (Eenheid Rotterdam), Wilma de Boer (OM Rotterdam), Lieke Bootsma (Eenheid Midden Nederland), Harry Bosch (Eenheid Oost Nederland), Cleo Brandt (Landelijke Eenheid), Hester Brink (Eenheid Rotterdam), Gert-Jan ten Brinke (Landelijke Eenheid), Oetse Denbreejen (Eenheid Amsterdam), Jos Hoekendijk (Politieacademie), Jasper van der Kemp (VU Amsterdam), Bram van der Meer (Black Swan Forensics), Marcel Tiehuis (Landelijke Eenheid), Theo Vermeulen (Eenheid Amsterdam), Aidan van Veen (OM Arnhem) en Jan Winter (Landelijke Eenheid).

Anton van Wijk & Ilse van Leiden
Arnhem, Bureau Beke

Inhoud

Woord vooraf	5
1 Serieplegers	9
<i>Henk Ferwerda</i>	
Introductie	9
1.1 Een fascinatie voor serieplegers	10
1.2 Over veelplegers en serieplegers	10
1.3 Serieplegers en de opsporing onder de loep	13
2 Seriemoordenaars	15
<i>Ilse van Leiden</i>	
Introductie	15
2.1 Afbakening van seriemoord	17
2.2 De omvang van seriemoord	20
2.3 De ontwikkeling van een seriemoordenaar	21
2.4 De persoon van de seriemoordenaar	24
2.5 Typologieën van seriemoordenaars	31
2.6 Delictgedrag	35
2.7 Slachtoffers	45
2.8 Resumé	48
3 Serieverkrachters	51
<i>Anton van Wijk</i>	
Introductie	51
3.1 De omvang van serieverkrachting	52
3.2 De persoon van de serieverkrachter	54
3.3 Delictgegevens	60
3.4 Slachtoffers	70
3.5 Resumé	73
4 Seriebrandstichters	75
<i>Yvette Schoenmakers & Tom van Ham</i>	
Introductie	75
4.1 Brandstichters	77
4.2 Seriebrandstichting	81

4.3	Omvang en impact van seriebrandstichting	81
4.4	De persoon van de seriebrandstichter	83
4.5	Motieven van seriebrandstichters	85
4.6	Delictkenmerken	86
4.7	Classificatie van seriebrandstichting	89
4.8	Het linken van brandstichtingen	90
4.9	Resumé	92
5	Seriestalkers	95
	<i>Marijke Malsch, Sofia Debets, Jan de Keijser en Anton van Wijk</i>	
	Introductie	95
5.1	De omvang van stalking	96
5.2	De persoon van de stalker	98
5.3	Stalkingsgedragingen	102
5.4	Slachtoffers	103
5.5	Recidive van stalkers	104
5.6	Seriestalking en seriestalkers	105
5.7	Resumé	109
6	Opsporing	111
	<i>Anton van Wijk, Ilse van Leiden & Yvette Schoenmakers</i>	
6.1	Linken van misdrijven	111
6.2	Zoeken naar de onbekende seriepleger	118
6.3	Verhoor van serieplegers	123
6.4	Resumé	125
7	Nabeschouwing	127
	<i>Anton van Wijk & Ilse van Leiden</i>	
	Literatuur	133
	Over de auteurs	153

1 Serieplegers

Henk Ferwerda

Introductie

Het is Londen 1888. Tussen 31 augustus en 9 november worden in de wijk *White-chapel* in een klein gebied vijf vrouwen op gruwelijke wijze vermoord. Sommigen van hen worden gevonden met een doorgesneden keel. Bij anderen is de buik opengesneden en zijn de baarmoeder of organen met een mes verwijderd. Zo heeft het vijfde slachtoffer – Mary Jane Kelly (vanwege haar rode haar ook wel *Ginger* genoemd) – zware verminkingen en is haar buik ontdaan van organen en ook haar hart ontbreekt. Naast de gewelddadige wijze waarop de vrouwen vermoord zijn, is ook het feit dat alle slachtoffers prostituee zijn een overeenkomst. Op het moment dat de moorden per brief worden opgeëist door iemand met daderkennis die ondertekent met Jack The Ripper, spreekt Londen over een seriemoordenaar.

Om Jack The Ripper op te pakken, de moorden op te lossen en de onrust in Londen te temperen, start er in september 1888 een grootschalig opsporingsonderzoek, waarbinnen ook aandacht is voor een daderprofiel. Jack tart het onderzoeksteam overigens behoorlijk, want op enig moment stuurt hij een nier van een van zijn slachtoffers naar het team op.

Omdat The Ripper nooit is (op)gepakt, is hij tot een mythe verworden en gaan er al ruim honderd jaar allerlei theorieën en verhalen over deze seriemoordenaar rond. Zo worden bijvoorbeeld nog minstens vijf moorden die tussen 1888 en 1891 in *White-chapel* zijn gepleegd op zijn conto geschreven. Over wie hij is, zijn achtergronden en motieven bestaan ook diverse theorieën. Gezien zijn modus operandum – verminking van het lichaam na de moord (*postmutilation of the corpse*) – zou het aannemelijk zijn dat hij een slager of chirurg is. Volgens *The Royal Conspiracy Theory* is de lijfarts van koningin Victoria de dader en hebben de moorden een occulte achtergrond. Sir Arthur Conan Doyle, de schrijver van Sherlock Holmes, oppert dat het in de ripperzaak om een vrouwelijke verdachte zou gaan en daarmee is Jill The Ripper geboren. Sir Arthur Conan Doyle wordt overigens heel sporadisch zelf genoemd als de persoon die Jack The Ripper is.

In 2006 blijkt uit DNA-onderzoek dat het speeksel dat op postzegels van een aantal Ripperbrieven wordt aangetroffen afkomstig is van een vrouw. In 2012 komt John Morris met de naam van een vrouw als verdachte. Het gaat om Lizzie Williams en zij is de echtgenote van Sir John Williams. In zijn boek *Jack the Ripper: The Hand of a*

Woman (2012) gaat John Morris onder meer in op het feit dat bij drie slachtoffers de baarmoeder is verwijderd. Lizzie Williams kan geen kinderen krijgen. Haar man, arts in een abortuskliniek, heeft een affaire met Mary Jane Kelly (*Ginger*) (Evans & Skinner, 2000, 2005; Hickey, 2010).

Jack The Ripper fascineert al ruim honderd jaar en wie vandaag de dag een bezoek brengt aan Londen kan in de straten van *Whitechapel* in de voetsporen van deze seriemoordenaar treden en deelnemen aan de zeer populaire *Jack The Rippertour*.

1.1 Een fascinatie voor serieplegers

Serieplegers zoals The Ripper spreken tot de verbeelding. Ze krijgen niet alleen media-aandacht, maar zijn ook onderwerp van talloze boeken en films. Namen als Ted Bundy, Albert DeSalvo (de *Boston Strangler*), Andrei Chikatilo (de *Rostov killer*), Michel Fourniret ('het monster van de Ardennen') en de Nederlander Willem van Eijk, beter bekend als 'het beest van Harkstede' passeren dan de revue.

Rechercheurs en wetenschappers zijn ook gefascineerd door serieplegers: wat zijn het voor mannen en kunnen ook vrouwen serieplegers zijn? Waarom plegen ze bij herhaling veelal weerzinwekkende misdrijven en hoe ontwikkelt zich zoiets? Lijden ze aan een psychische, dwangmatige stoornis of gaat het ze gewoon om de kick? Waarom lijken hun misdrijven in de manier waarop ze gepleegd worden – modus operandi – soms zoveel op elkaar?

Een heel belangrijke vraag is natuurlijk wanneer iemand een seriepleger te noemen is en welke typen serieplegers er te onderscheiden zijn. In Nederland is daar – behoudens enkele journalistieke bijdragen – vreemd genoeg weinig door criminologen of politieonderzoekers over geschreven. Dit is anders in de Angelsaksische landen, waar in de vorm van wetenschappelijke publicaties – maar vooral ook in de vorm van biografieën – veel geschreven is over serieplegers.

Dit boek, dat te beschouwen is als een eerste kennismaking met het fenomeen seriepleger, wil het kennishiaat voor Nederland opvullen en – op basis van de internationale literatuur en biografieën – een afbakening geven van het begrip serieplegers, beschrijven welke typen er te onderscheiden zijn en wat er bekend is over deze personen en hun misdaden. Ook wordt ingegaan op de vraag of de te onderscheiden typen serieplegers ook hier voorkomen en hoe de opsporing in Nederland omgaat met serieplegers.

1.2 Over veelplegers en serieplegers

Relatief veel mensen maken zich wel eens schuldig aan het plegen van een strafbaar feit. Bij velen is dit slechts incidenteel het geval en dan ook nog vooral tijdens het opgroeien. Het gaat dan over jeugdcriminaliteit en uit onderzoek uit 2010 blijkt dat ruim een derde van de twaalf- tot en met zeventienjarigen (38%) in de loop van een jaar minstens één delict heeft gepleegd (Van der Laan & Blom, 2011). Er zijn ook

mensen die zich keer op keer schuldig maken aan het plegen van strafbare feiten. Er wordt dan gesproken van veelplegers, recidivisten of draaideurcriminelen. Zo af en toe valt in dit kader de term serieplegers. Maar wat onderscheidt de veelpleger nu eigenlijk van de seriepleger? Zoals later uit de begripsafbakening zal blijken, hoeft een veelpleger geen seriepleger te zijn en is een seriepleger ook lang niet altijd een veelpleger.

Veelplegers

Personen die zich veelvuldig schuldig maken aan het plegen van delicten en de wijze waarop zij aangepakt zouden moeten worden, zijn al lange tijd onderwerp van onderzoek. Zo stellen Sutherland en Cressey (1966) reeds in de jaren zestig van de vorige eeuw dat de aandacht vanuit de strafrechtketen met name gericht zou moeten worden op personen die herhaaldelijk in delinquent gedrag vervallen. Later uitgevoerde onderzoeken bevestigen dat een in omvang relatief beperkte groep delinquenten verantwoordelijk is voor een relatief groot deel (oplopend tot 50%) van de geregistreerde criminaliteit (Wolfgang, Figlio & Selin, 1972; Wolfgang, Thornberry & Figlio, 1978; Walters, 1990; Moffitt, 1993; Farrington, Coid, Harnett, Jolliffe, Soteriou & Turner, 2006).

Ondanks discussies over het precieze aandeel van deze zogenoemde veelplegers in de totale geregistreerde criminaliteit in Nederland, kan op basis van de beschikbare gegevens worden vastgesteld dat veelplegers veelvuldig voorkomen in de politieregistratiesystemen en een belangrijk aandeel hebben in de geregistreerde criminaliteit. De term veelpleger wordt in het begin van de 21ste eeuw meer en meer gebruikt en lijkt eerder gangbare termen als 'stelselmatige daders' en 'harde kern' – termen die doelen op een met name jeugdige dadergroep die zich met regelmaat schuldig maakt aan ernstige misdrijven – te vervangen (Ferwerda, Kleemans, Korf & Van der Laan, 2003). Met de term veelpleger wordt bedoeld op personen die meer dan tien antecedenten op hun naam hebben staan (Grapendaal & Van Tilburg, 2002). Uit onderzoek komt verder naar voren dat veelplegers met name afkomstig zijn uit grote gemeenten en een kleine actieradius hebben als het gaat om hun delictgedrag. Ze zijn met andere woorden weinig buiten hun eigen woonplaats actief (Versteegh, Jansen & Bernasco, 2003; Grapendaal & Van Tilburg, 2002).

De groep veelplegers blijkt vooral te bestaan uit personen ouder dan 25 jaar met de Nederlandse nationaliteit. Harddruggebruik c.q. verslavingsproblematiek is een belangrijk kenmerk van deze groep en veelplegers zijn met name bekend bij de politie vanwege vermogens- en geweldsdelicten (Versteegh et al., 2003).

Serieplegers

Het Nederlandse taalgebied kent eigenlijk geen eensluidende definitie van serieplegers. Hierdoor is het dan ook nauwelijks bekend hoeveel seriemoordenaars of serieverkrachters Nederland telt.

In dit boek is ervoor gekozen het begrip seriepleger duidelijk af te bakenen. Dit op basis van een aantal criteria die ontleend zijn aan de internationale literatuur, zoals deze in de hoofdstukken hierna aan de orde zal komen. In die literatuur blijkt het van belang te zijn om bij het afbakenen van het begrip seriepleger rekening te houden met het type misdrijf dat gepleegd wordt, de frequentie waarmee dat gebeurt, de ernst van het misdrijf, de impact op slachtoffers of de samenleving en de motivatie van de dader. Een en ander maakt dat in dit boek het begrip seriepleger afgebakend is op basis van de hiernavolgende vier criteria:

1. Een seriepleger is een persoon die zich meerdere malen schuldig maakt aan het plegen van eenzelfde type misdrijf.
2. Een seriepleger is een persoon die op verschillende momenten in de tijd meerdere slachtoffers maakt, waarbij hij of zij tussentijds niet wordt aangehouden door de politie en/of wordt afgestraft als dader.
3. Een seriepleger maakt zich schuldig aan het plegen van een ernstig misdrijf dat zich kenmerkt door een grote lichamelijke en/of psychische impact op het slachtoffer en/of de samenleving.
4. De motivatie om misdrijven te plegen, is voor een seriepleger intrinsiek en veelal psychopathologisch (het gaat dan om psychiatrische en/of persoonlijkheidsstoornissen).

Door deze criteria te hanteren, is het mogelijk om de seriepleger af te bakenen van andere delinquenten zoals de veelpleger. Een seriepleger kan iemand zijn na het plegen van bijvoorbeeld twee moorden. Van een veelpleger is pas sprake nadat iemand tien strafbare feiten heeft gepleegd. Daarbij maakt het bij een veelpleger niet uit welke misdrijven dit zijn. Ook wordt helder – en dit is zeer essentieel – dat serieplegers specifieke en ernstige misdrijven plegen, waarbij sprake is van een intrinsieke motivatie. Een dader die extrinsiek gemotiveerd is – denk aan financieel gewin of groepsdruk – is in het kader van dit boek geen seriepleger. Alles overziend, maken de geformuleerde criteria dat bijvoorbeeld notoire woningbrekers en hackers niet als serieplegers worden gezien, omdat hun motivatie extrinsiek is (o.a. Kocsis, 2006). Kleptomane en exhibitionisten vallen ook buiten de definitie. Er is weliswaar mogelijk sprake van psychopathologie bij de daders, maar er is geen sprake van ernstige misdrijven die personen of de maatschappij ernstige schade berokkenen of angst inboezemen.

Criteria en definities zijn niet meer dan afspraken en derhalve altijd voor discussie vatbaar. Zo zijn er al jaren internationale discussies gaande over de aantallen misdrijven die gepleegd moeten zijn alvorens er van een serie gesproken kan worden. In dit boek gaat het om de bewustwording van het feit dat een misdrijf gepleegd kan zijn door een seriepleger en dat er geanticipeerd wordt op dit fenomeen. De definitie van seriepleger is hierbij minder belangrijk. Ten aanzien van de aanpak is het van belang dat rechters, officieren van justitie en rechters hun visie op een incidentgerichte aanpak van

ernstige misdrijven verruimen naar een dadergerichte aanpak. Er zou niet alleen naar afzonderlijke misdrijven moeten worden gekeken, maar – op basis van kennis die in dit boek aangereikt wordt – ook naar eventuele patronen en kenmerken van de dader en de daad die naar mogelijk een en dezelfde persoon kunnen leiden. In het kader van de opheldering van ernstige strafbare feiten en de genoegdoening voor slachtoffers en nabestaanden is dit van het grootste belang.

1.3 Serieplegers en de opsporing onder de loep

Op basis van de vier geformuleerde criteria in de vorige paragraaf is ervoor gekozen om in dit boek vier typen serieplegers centraal te stellen. Het gaat om seriemoordenaars, serieverkrachters, seriebrandstichters en seriestalkers.

De hoofdstukken zijn telkens op min of meer dezelfde manier opgebouwd. Na een inleiding op het onderwerp wordt weergegeven hoe de betreffende seriepleger in de (internationale) literatuur wordt gedefinieerd. De kern van ieder hoofdstuk bestaat – nadat er het een en ander is gezegd over de omvang van de groep – uit het geven van een beeld van de kenmerken van de dader, de misdrijven en de slachtoffers. Telkens wordt op basis van de literatuur weergegeven wat er over de daders, hun criminele carrière en hun werkwijze (modus operandi) bekend is. In de hoofdstukken komt de nodige – indien aanwezig Nederlandse – casuïstiek aan de orde, waardoor wetenschappelijke theorie en politiepraktijk dicht bij elkaar worden gebracht. Alle auteurs sluiten hun hoofdstuk af met een resumé.

Na de vier hoofdstukken die een beeld geven van vier typen serieplegers volgt er een hoofdstuk over de wijze waarop politie en justitie in Nederland thans omgaan met serieplegers. Op basis van internationale literatuur en interviews met Nederlandse deskundigen wordt beschreven in welke mate politie en justitie (zouden moeten) denken aan de mogelijkheid of er bij ernstige misdrijven sprake kan zijn van een seriepleger. Hoe gaat het opsporingsteam verder als is vastgesteld dat er sprake is van een seriepleger? Welke rol spelen vervolgens de DNA-Databank, registratiesystemen zoals ViCLAS, gedragsprofilering en het verhoor bij het in beeld brengen van potentiële verdachten en het oplossen van series van (zeer) ernstige misdrijven. Dit hoofdstuk maakt duidelijk dat de opsporing in Nederland, als het gaat om het Rechercheren op serieplegers, in de kinderschoenen staat. Het zou dan ook goed kunnen zijn dat er in Nederland meer serieplegers zijn dan de schaarse voorbeelden die in dit boek de revue passeren. Om met Cruijff te spreken: *Je moet kijken om het te zien*.

Dit boek wordt besloten met een nabeschuiving waarin de hoofdlijnen uit het boek op een rij worden gezet en er gereflecteerd wordt op de bijdragen en resultaten uit de diverse hoofdstukken. Een van de conclusies is dat de seriepleger – gezien de impact van seriemisdrijven op de slachtoffers en de samenleving – een belangrijke plaats

binnen de Nederlandse politiewetenschap en opsporingspraktijk verdient. Met dit boek hopen de auteurs daar een eerste aanzet toe te geven.

2 Seriemoordenaars

Ilse van Leiden

Introductie

Seriemoord is een wereldwijd fenomeen. De term seriemoordenaar is ontleend aan het Amerikaanse woord *serial killer*, dat in de jaren zeventig van de vorige eeuw bedacht is door voormalig FBI-agent Robert Ressler (1993). Daarmee lijkt seriemoord iets van de modernere tijd te zijn. Uit de geschiedenis blijkt dat het fenomeen zich ook al in de middeleeuwen manifesteert. Zo zou Gilles de Rais, een van de rijkste Fransmannen uit de vijftiende eeuw, honderden jongetjes ontvoerd, verkracht en vermoord hebben. De meest legendarische seriemoordenaar is de tot op heden niet-geïdentificeerde Jack the Ripper, die in 1888 in Londen op brute wijze minimaal vijf prostituees vermoordt. In Frankrijk heeft men in die periode te maken met Joseph Vacher die in 1898 is geëxecuteerd, nadat hij bekend elf vrouwen en kinderen te hebben gedood. De Amerikaan Herman Webster Mudgett, alias Henry Howard Holmes, wordt in 1896 opgehangen voor het vermoorden van 27 mensen. Hij is een van de eerste gedocumenteerde seriemoordenaars in Amerika.

Deze voorbeelden illustreren dat seriemoord van alle tijden is. In tegenstelling tot het verleden beschikken de media nu over vele mogelijkheden om nieuws te verspreiden. Uit berichtgeving van de afgelopen decennia is af te leiden dat elk continent en misschien wel elk land in de wereld in mindere of meerdere mate te maken heeft met moorden die worden gepleegd door dezelfde dader. Voorbeelden van seriemoordenaars uit de Verenigde Staten zijn er te over. Denk aan Jeffrey Dahmer die in 1992 berecht is voor de moord op vijftien jonge mannen. En aan de in 1989 geëxecuteerde Ted Bundy die in de jaren zeventig van de vorige eeuw meer dan dertig vrouwen vermoordt. Bundy assisteerde vanuit zijn dodencel de Amerikaanse politie bij de zoektocht naar een van de 'actiefste' seriemoordenaars uit de Amerikaanse geschiedenis: Gary Ridgway, beter bekend als de 'Green River Killer' die voor 48 moorden is veroordeeld, maar naar eigen zeggen veel meer slachtoffers heeft gemaakt. Ook in andere delen van de wereld zijn seriemoordenaars actief, zoals Aleksandr Pitsjoesjkin uit Rusland die eveneens na 48 zeer gewelddadige moorden in 2007 wordt opgepakt. Hij was van plan 64 moorden te plegen, een voor elk hokje van een schaakbord, wat hem de bijnaam 'de schaakbordmoordenaar' oplevert. In Oekraïne is in 2005 een voormalig politieman veroordeeld voor de moord op 29 jonge vrouwen en meisjes, maar hij beweert feitelijk

80 tot 100 slachtoffers te hebben gemaakt. Een ander voorbeeld betreft Zuid-Korea, waar een man tussen 2006 en 2008 zeven vrouwen verkracht en vervolgens met een nylonkous wurgt. Soortgelijke verhalen komen ook voor in landen als Canada, Mexico, Indonesië en Groot-Brittannië, maar ook dichterbij zijn seriemoordenaars bekend. Zoals in Duitsland, waar de ‘Wurger van Aken’ tussen 1983 en 1990 vijf liftsters wurgt, de Fransman Michel Fourniret, die in 2008 wordt veroordeeld voor het vermoorden van zeven meisjes en vrouwen en recent nog Ronald Janssen uit België die in 2011 veroordeeld wordt tot levenslang wegens de moord op drie jonge mensen.

In Nederland is een beperkt aantal seriemoordenaars bekend. De vrouwelijke seriemoordenaar Maria Catharina van der Linden-Swanenburg alias ‘goeie Mie’ of de ‘Leidse gifmengster’, is actief in de negentiende eeuw. Ze vergiftigt in een periode van drie jaar ruim honderd mensen met arsenicum, waaraan uiteindelijk 27 mensen overlijden. In 1885 wordt ze tot levenslange tucht veroordeeld. Uit de recentere Nederlandse geschiedenis zijn minstens zes seriemoordenaars bekend. Een van de meest spraakmakende seriemoordenaars is Willem van Eijk, beter bekend als ‘het beest van Harkstede’. Hij is in 1975 veroordeeld tot achttien jaar cel en tbs voor doodslag op twee vrouwen. Wanneer hij in 1990 uit de tbs-kliniek wordt ontslagen, gaat hij opnieuw in de fout. In de periode van 1993 tot 2001 vermoordt Willem van Eijk drie prostituees en wordt daarvoor in hoger beroep in 2003 tot levenslange gevangenisstraf veroordeeld. Seriemoordenaar Henk Smid is in 2001 veroordeeld voor de moord op twee jonge vrouwen. Beide vrouwen zijn door hem gewurgd. De moorden worden in 1994 en 1997 gepleegd in Utrecht en Groningen en blijven jaren onopgelost. Uiteindelijk kunnen ze aan elkaar gelinkt worden nadat het DNA van Henk Smid vanwege een verkrachtingszaak in de DNA-databank terechtkomt. Hij zit op het moment van zijn aanhouding een gevangenisstraf uit voor een verkrachting en geweldsdelicten en wordt voor de moorden veroordeeld tot acht jaar gevangenisstraf en tbs. Een beruchte Nederlandse seriemoordenaar is Koos Hertogs, die een levenslange gevangenisstraf uitzit voor het ontvoeren, misbruiken en vermoorden van drie jonge meisjes begin jaren tachtig van de vorige eeuw. Evenals Marc Dutroux beschikte Koos Hertogs over een geïsoleerde ruimte in zijn huis waar hij de meisjes vasthield, misbruikte en uiteindelijk vermoordde. Een seriemoordenaar die het eveneens op kinderen voorzien heeft, is Michel Stockx. Hij pleegt tussen 1989 en 1991 ten minste drie kindermoorden waarvoor hij tot twintig jaar cel en tbs wordt veroordeeld. Michel Stockx is vrachtwagenchauffeur en tijdens zijn ritten ontvoert, misbruikt en vermoordt hij de meisjes. In 2001 overlijdt hij in de gevangenis ten gevolge van een ongeluk, maar de geruchten gaan dat hij door medege-detineerden is vermoord. En dan is er Gerard Spruit, die in 1971 en 1974 twee kinderen van 9 en 10 jaar vermoordt, een jongetje en een meisje. Hij lokt ze naar zijn woning waar hij ze misbruikt en wurgt. Vervolgens dumpt hij de lichamen in een recreatiegebied. Spruit is in 1975 veroordeeld en pleegt in 1989 zelfmoord in de tbs-kliniek als blijkt dat hij niet meer op vrije voeten zal komen.

De Nederlandse seriemoordenaar Hans van Zon heeft het gemunt op volwassenen. Hij begaat in de jaren zestig van de vorige eeuw drie moorden. Hij wordt daarvoor in 1970 veroordeeld tot levenslang, maar komt in 1986 vervroegd vrij wegens goed gedrag. In 1998 overlijdt hij aan overmatig en langdurig drankgebruik. Hans van Zon is meermalen in opspraak geweest in verband met enkele andere moorden, maar die zijn nooit bewezen. Ook Henk Smid, Willem van Eijk, Koos Hertogs, Gerard Spruit en Michel Stockx zijn verdacht (geweest) van betrokkenheid bij onopgeloste moorden en verdwijningen.

In dit hoofdstuk wordt beschreven wat er vanuit – veelal Amerikaans – onderzoek bekend is over seriemoord. Daarbij wordt ter illustratie casuïstiek gebruikt uit binnen- en buitenland. Allereerst wordt er aandacht besteed aan de afbakening van het begrip seriemoord en aan wat er bekend is over het aantal seriemoordenaars dat actief is in binnen- en buitenland. De ontwikkeling en kenmerken van de persoon van de seriemoordenaar en de typologieën van seriemoordenaars komen daarna aan bod, gevolgd door de delictkenmerken en slachtoffers van seriemoord. In het resumé wordt deze informatie samengevat.

2.1 Afbakening van seriemoord

Om seriemoord te kunnen onderzoeken en op te sporen, is het cruciaal dat er een heldere begripsomschrijving is van het fenomeen. De eerste definities van circa 25 jaar geleden gaan uit van het bestaan van enkel mannelijke seriemoordenaars (Ressler, Burgess & Douglas, 1988; Leyton, 1986). Het uitsluiten van vrouwelijke seriemoordenaars – zoals tot de jaren negentig van de vorige eeuw wordt gedaan – betekent een beperking voor de wetenschap, maar ook voor de opsporing. Dat geldt ook voor de definitie van Egger (1990) die talrijke criteria omvat, zoals een bepaald motief, type slachtoffer en tijdsperiode waardoor slechts uitgegaan wordt van een bepaald type seriemoordenaar. De meeste definities uit de jaren negentig van de vorige eeuw hebben gemeen dat het in geval van seriemoord moet gaan om meerdere moorden door de tijd heen. Politieke aanslagen door terroristen en moorden gepleegd door militairen tijdens de uitoefening van hun dienst zullen daar dan ook toe gerekend kunnen worden. Keeney en Heide (1995) lossen dit op door in de definitie te verfijnen dat het moet gaan om een moord in een civiele context.

Seriemoord, massamoord en spree killing

Voor 1980 wordt seriemoord nog geschaard onder de algemenere term massamoord, wat het ombrengen van meerdere slachtoffers betekent. Na die tijd wordt er een onderscheid gemaakt tussen massamoord, seriemoord en (het lastig uit het Engels te vertalen) *spree killing* (Geberth, 1986). In criminologische zin bestaat er een onderscheid tussen het plegen van meerdere moorden over een langere tijdsperiode en het doden van meerdere mensen op eenzelfde moment of bij eenzelfde gelegenheid. Waar het in

het eerste geval gaat over een seriemoordenaar, is er in het tweede geval sprake van een massamoordenaar.

De zogenoemde *school shootings*, zoals in het Duitse Erfurt in 2002 en in het Amerikaanse Newtown eind 2012, zijn voorbeelden van massamoord. Maar ook het bloedbad dat Tristan van de Vlis in het voorjaar van 2011 in een winkelcentrum in Alphen aan de Rijn aanricht, is aan te merken als massamoord. Hetzelfde geldt voor de moordpartij in Noorwegen in de zomer van 2011 die 77 mensen het leven kost. Een kenmerk van massamoord is dat de dader na de aanslag vaak zelfmoord pleegt of zich laat doodschieten door de politie (*suicide by cop*). Anders Breivik, die verantwoordelijk is voor de aanslagen in Noorwegen, vormt daarop een uitzondering. Massamoorden worden bij een en dezelfde gelegenheid in zeer korte tijd gepleegd. In het geval van een *spreet killing* worden de moorden bij verschillende gelegenheden gepleegd. De dader beweegt zich dan in een relatief korte periode tussen verschillende locaties om daar (vaak willekeurige) mensen te doden. Een voorbeeld van een *spreet killing* zijn de sluipmoorden rond Washington in 2002, beter bekend als de *Beltway sniper attacks*. In een periode van drie weken worden tien mensen gedood op meerdere locaties in de nabijheid van een ringweg rondom de stad. De slachtoffers zijn willekeurige mensen, die vanuit een auto met een enkel schot worden gedood. De mate van controle van de dader bij het plegen van de moorden is bij *spreet killing* en seriemoord groter dan bij massamoord. Bij massamoord worden vanuit een 'blinde woede' of ten gevolge van een emotionele ontlading mensen gedood (White, 2000). Bij seriemoord en *spreet killing* gaan de daders over het algemeen gericht 'te werk' en zullen zij alles doen om niet gepakt te worden (Hickey, 2010).

Het doden van meerdere slachtoffers verspreid door de tijd is een kernelement in de definities van seriemoord en wordt al in de eerste literatuur over het onderwerp genoemd (Holmes & DeBurger, 1988; Ressler et al., 1988; Hickey, 1991). Deze periode kan enkele dagen (Levin & Fox, 1985), weken (Fox & Levin, 1994), maar ook maanden of jaren duren (Ressler et al., 1988). Ted Bundy bekend bijna veertig moorden in Amerika te hebben gepleegd in een periode van circa vier jaar. In Nederland pleegt Willem van Eijk drie moorden over een periode van acht jaar en de Fransman Michel Fourniret maakt in een tijdsspanne van ongeveer vijftien jaar minstens zeven dodelijke slachtoffers.

Het onderscheid tussen een *spreet killing* en een seriemoord is dat de periode tussen de moorden voor de seriemoordenaar vaak langer is (Keeney & Heide, 1995). Daarnaast wordt verondersteld dat *spreet killing* zich van seriemoord onderscheidt door de afwezigheid van een periode van emotionele afkoeling tussen de moorden. Deze emotionele afkoelingsperiode is lastig nader te duiden, omdat dit per persoon erg verschilt. Holmes en Holmes (1998) hebben deze periode vastgesteld op minimaal dertig dagen, maar dit gaat niet altijd op. Zoals eerder aangegeven, kan een serie moorden binnen een periode van dagen, maanden of jaren worden gepleegd. Bovendien kan de frequentie waarmee seriemoordenaars moorden ineens toenemen, zoals het geval is bij

Ted Bundy. Dit maakt het bepalen van een tijdsbepaling voor een afkoelperiode vrijwel ondoenlijk. Het belangrijkste is dat de eerste moord bij een seriemoordenaar op dat moment een bepaalde bevrediging geeft en dat de daarop volgende moorden tot een nieuwe reeks gedragingen behoren (Homant & Kennedy, 2009). Het *Federal Bureau of Investigation* (FBI) in de Verenigde Staten heeft het onderscheid tussen seriemoord en *spree killings* ter discussie gesteld vanwege de verwarring over wat er verstaan moet worden onder het begrip emotionele afkoeling. Omdat de af- of aanwezigheid van dit element altijd het belangrijkste onderscheid vormt tussen seriemoord en *spree killing* worden *spree killers* door de FBI sinds 2008 niet langer meer als een aparte categorie aangemerkt. *Spree killers* worden vanaf dat moment gerekend tot seriemoordenaars (Morton & Hiltz, 2008). Daarmee blijven twee categorieën meervoudige moorden over: seriemoord en massamoord. Een massamoordenaar zal zelden overgaan tot een tweede massamoord of tot een serie moorden en de kans is eveneens klein dat een seriemoordenaar een massamoord zal plegen (Hickey, 2010). De belangrijkste verschillen tussen seriemoord en massamoord staan in tabel 2.1 samengevat.

Tabel 2.1 Onderscheidende kenmerken van seriemoord en massamoord

Type	slachtoffers	gelegenheid & locatie	periode	suïcide dader
Seriemoord	individuen	meerdere	langdurig	zelden
Massamoord	groep	een enkele	één moment	vaak

Definitie van seriemoord

Naast de eerder genoemde kenmerken van seriemoord is het aantal moorden een criterium in de meeste operationalisaties van het begrip, met uitzondering van Giannangelo (1996), die als een van de weinigen stelt dat het aantal moorden irrelevant is. Volgens hem gaat het enkel om de behoefte om bij herhaling een moord te plegen. Voor de meeste overige wetenschappers geldt dat de meningen over het ‘vereiste’ minimumaantal moorden altijd verdeeld zijn geweest. Sommigen stellen het minimale aantal slachtoffers vast op twee (Egger, 1984; Geberth, 1996), anderen op vier (Hodge, 2000) of zelfs vijf (Dietz, 1986; Myers, 2004). Een minimum van drie moorden is altijd het meest gangbare criterium geweest (o.a. Hickey, 1997; Ressler et al., 1988; Keeney & Heide, 1995). Dit aantal wordt voldoende geacht om een patroon in de moorden te ontdekken zonder te restrictief te zijn (Homant & Kennedy, 2009). Het criterium van drie wordt vanaf eind jaren tachtig ook door de FBI gebruikt (Ressler et al., 1988). Op het criterium van drie moorden komt echter kritiek, omdat daarmee moordenaars die na twee slachtoffers te hebben gemaakt worden gearresteerd buiten de definitie vallen. Zo zou Koos Hertogs aan de definitie van seriemoordenaar voldoen, maar Henk Smid niet, omdat laatstgenoemde niet meer dan twee mensen doodt. Homant en Kennedy (2009) stellen dat een criterium van minstens drie moorden niet betekent dat iemand die twee moorden heeft gepleegd niet te kwalificeren is

als een seriemoordenaar. Iemand die een enkele moord heeft gepleegd, kan de psychologische *mindset* en intenties van een seriemoordenaar hebben, maar er nog niet aan hebben kunnen toegeven wegens bijvoorbeeld een arrestatie na de eerste moord. Dergelijke kritiek en discussies rondom de definiëring hebben geleid tot een bijstelling van de definitie van seriemoord waar de meeste wetenschappers het thans over eens zijn. Het nieuwe criterium – conform de definitie van het Amerikaanse Instituut van Justitie – voor het minimumaantal moorden is vastgesteld op twee: een seriemoord is de moord op twee of meer slachtoffers door dezelfde moordenaar(s) op verschillende momenten (Morton & Hilts, 2008).

2.2 De omvang van seriemoord

Dat het probleem van seriemoord ernstig is, leidt geen twijfel. De mate waarin het fenomeen zich voordoet, is echter onduidelijk. De onduidelijkheid over wat er precies onder seriemoord verstaan moet worden, bemoeilijkt het vaststellen van de prevalentie van seriemoord. In de Verenigde Staten zijn vanaf begin jaren tachtig van de vorige eeuw diverse schattingen van het aantal seriemoordenaars en hun slachtoffers gemaakt. Volgens Kiger (1990) is 1% van alle jaarlijkse moorden toe te schrijven aan seriemoordenaars. De extreemste schatting ligt bij een aantal van zesduizend slachtoffers van zeker vijfhonderd seriemoordenaars in een jaar (Norris, 1988). In 1990 wordt onderkend dat de mate waarin seriemoord voorkomt, wordt overschat (Kiger, 1990). Tegenwoordig zijn de schattingen realistischer en liggen deze vele malen lager. Hickey (2006) schat dat er op elk moment zo'n dertig tot veertig seriemoordenaars in de Verenigde Staten actief zijn.

Voor Europa zijn weinig schattingen gedaan. Duits onderzoek identificeert tussen 1945 en 1995 circa zestig seriemoordenaars (Ulrich, 1999) en in Groot-Brittannië telt men eind vorige eeuw 164 seriemoordenaars sinds 1860 (Canter, Missen & Hodge, 1997). Voor wat betreft het aantal opgepakte seriemoordenaars in Nederland zijn er in de recente geschiedenis in elk geval zes die eerder in de inleiding zijn opgesomd. Volgens de laatste definitie van de FBI (2008) kunnen alle meervoudige moordenaars, behalve zij die te typeren zijn als massamoordenaar, tot het begrip seriemoordenaar gerekend worden.

Waar eerder de kritiek kwam dat het aantal seriemoorden in het verleden werd overschat, meent Quinet (2007) juist dat de aantallen weleens groter kunnen zijn. Daarbij moet gedacht worden aan de mogelijkheid dat niet-geïdentificeerde overledenen en vermiste personen het slachtoffer zijn van een seriemoordenaar; de zogenoemde verborgen slachtoffers. Op basis van een analyse van Amerikaanse statistieken wordt geschat dat 20% van de vermiste personen en niet-geïdentificeerde overledenen het slachtoffer is van een misdrijf en dat daarvan 15% ten prooi is gevallen aan een seriemoordenaar (Olsen & Kamb, 2003; Quinet, 2007).

Zoals eerder geschetst, is ook in Nederland een aantal onopgeloste vermissingen in verband gebracht met veroordeelde seriemoordenaars.

Michel Stockx is ook verhoord als verdachte in verband met de verdwijning van de toen zevenjarige Cheryl Morriën uit IJmuiden in 1986, maar hij ontkent iedere betrokkenheid. Daarnaast is hij aangehouden en ruim honderd keer ondervraagd door de Belgische politie in verband met de nog steeds onopgehelderde verdwijning en vermoedelijke dood van het tienjarige Belgische meisje Nathalie Geijsbregts in 1991. Hij zou die moord zelf tegenover een andere gedetineerde bekend hebben. Tot een ontknoping heeft het nooit geleid, omdat Michel Stockx in 2001 in de gevangenis overlijdt. Eerder wordt de verdwijning van Nathalie Geijsbregts in verband gebracht met andere seriemoordenaars, zoals Marc Dutroux en Michel Fourniret.

Kijkend naar het aantal bekende zaken, dan lijken er meer seriemoordenaars actief te zijn in de meer ontwikkelde, westerse landen dan elders. Hiervoor zijn enkele verklaringen te bedenken. Allereerst is het opsporingsapparaat in de westerse landen beter ontwikkeld, wat de mogelijkheid tot het ingrijpen bij seriemoord vergroot. Zo kunnen misdrijven en de slachtoffers en daders ervan sneller met elkaar in verband worden gebracht als er sprake is van een goed georganiseerde politiemacht met de beschikking over meer (moderne) middelen en technieken. Ten tweede speelt de media een belangrijke rol in het bekend worden van seriemoorden. Logischerwijs genieten de meer ontwikkelde landen ook op media- en nieuwsgebied een voorsprong, waardoor er in deze landen meer en snellere openbare bekendheid van zaken bestaat.

2.3 De ontwikkeling van een seriemoordenaar

Het is moeilijk te begrijpen hoe iemand anderen kan doden en daar geen wroeging over lijkt te voelen. Integendeel: seriemoordenaars halen een vorm van genot uit hun daden. Hoe kan het zijn dat iemand zich zo gaat gedragen? De wegen naar seriemoord kunnen zeer uiteenlopend zijn. Verschillende ontwikkelingsachtergronden kunnen uiteindelijk uitmonden in hetzelfde gedrag. Er zijn diverse theorieën over de ontwikkelpaden van seriemoord. Veel theorieën berusten op een combinatie van sociale en psychologische factoren. De laatste jaren is er steeds meer aandacht voor biologische verklaringen voor de ontwikkeling van seriemoordenaars.

Een combinatie van factoren

Hickey (2002) beschrijft de ontwikkeling van seriemoordenaars met het 'trauma-en-controlemodel'. De kracht van deze theorie is dat deze betrekking heeft op seriemoordenaars in het algemeen, in tegenstelling tot veel andere theorieën die gericht zijn op een specifieke groep, bijvoorbeeld seksuele seriemoordenaars. Hickey stelt dat de predisposities voor seriemoord biologisch, sociaal, psychologisch of een

combinatie daarvan kunnen zijn. Deze componenten, tezamen met traumatische ervaringen, kunnen ervoor zorgen dat iemand een seriemoordenaar wordt. Hickey benoemt daarbij ervaringen als misbruik in de kindertijd, ingrijpende gebeurtenissen in het gezin, zoals een overlijden of een scheiding, en overvloedige blootstelling aan geweld. Het ervaren van een onveilige en instabiele thuissituatie vormt de kern van het jeugdtrauma bij veel seriemoordenaars. Wanneer er sprake is van een grote kwetsbaarheid, kunnen dergelijke ervaringen resulteren in gevoelens van wantrouwen, angst, afwijzing en verwardheid. Met nieuwe stressvolle gebeurtenissen kan de persoon slecht omgaan en deze versterken het effect van de traumatische ervaringen. Hierdoor kan onaangepast en externaliserend gedrag ontstaan, waarbij de negatieve emoties op anderen worden afgereageerd om de eigenwaarde te beschermen. Hickey beschrijft dat seriemoordenaars een soort masker of façade lijken te construeren waaraan zij zelfvertrouwen en zelfcontrole ontleen om op die manier hun psychologische balans te vinden die door anderen is aangetast. Een moord kan het gevoel van controle herstellen en fantasieën vervullen, maar het gevoel van verzadiging neemt met de tijd weer af. Met het plegen van een nieuwe moord kunnen de positieve gevoelens opnieuw worden beleefd. Alcohol, drugs, pornografie en fantasieën kunnen ontremmend werken. Volgens Hickey (2002) werken dergelijke factoren echter niet meer dan faciliterend en zijn ze niet noodzakelijk om tot seriemoord over te gaan. De Amerikaanse seriemoordenaar Ted Bundy bevestigt in een interview dat alcohol en pornografie kunnen bijdragen aan het uiten van gewelddadig gedrag.

Ted Bundy bekent 30 vrouwen te hebben vermoord. Het werkelijke aantal moorden ligt vermoedelijk hoger. Hij wordt ter dood veroordeeld in 1989. Op verzoek van Bundy spreekt de Amerikaanse psycholoog James Dobson vlak voor de terechtstelling van Bundy lange tijd met hem. Bundy wil de wereld waarschuwen voor de gevaren van hardcore pornografie en uitleggen hoe dat hem tot zijn daden heeft gebracht. Bundy vertelt dat zijn drang om te moorden werd ingegeven door het consumeren van gewelddadige porno. Als jongen van 12 à 13 jaar komt hij in aanraking met pornografische literatuur. Vanaf dat moment krijgt hij honger naar meer en steeds gewelddadigere pornografie. Bundy vertelt dat dit type porno niet zozeer de oorzaak van zijn daden is, maar wel heeft bijgedragen aan de ontwikkeling van zijn gewelddadige gedrag: 'Het voedt je fantasie in eerste instantie en uiteindelijk wordt het een stukje van jezelf', aldus Bundy. Bij elke moord is Bundy onder invloed van alcohol. De alcohol in combinatie met de porno heeft de innerlijke weerstand om tot het moorden over te gaan, verlaagd.

Zoals gezegd, is de theorie van Hickey (2002) van toepassing op seriemoordenaars in het algemeen. Er bestaan in de praktijk grote verschillen tussen verschillende typen seriemoordenaars. Het belangrijkste onderscheid dat in onderzoek wordt gemaakt, is dat tussen seksuele en niet-seksuele seriemoordenaars. Ressler en zijn collega's (1988) hebben onderzoek verricht naar de seksuele seriemoordenaar. Net zoals Hickey ver-

klaren ook zij het gedrag van seriemoordenaars vanuit een combinatie van stressvolle gebeurtenissen en een kwetsbare persoonlijkheid. Ressler en zijn collega's beschrijven in het 'motivatiemodel' verschillende componenten die de persoonlijkheid van een seksuele seriemoordenaar vormen. De eerste is een negatieve sociale opgroeiomgeving. Ten tweede de confrontatie met normale en abnormale gebeurtenissen, waarbij het kind niet ondersteund wordt door zijn omgeving. Daaruit volgt dat het kind zich gaat terugtrekken in een eigen fantasiewereld om het hoofd te bieden aan wat er op hem afkomt. Dit heeft tot gevolg dat het kind zich niet bindt aan de verzorger, wat negatieve effecten heeft op het interpersoonlijke gedrag. De combinatie van voornoemde factoren resulteert in negatieve karaktertrekken, zoals leugenachtigheid en de hang naar dominantie en wraak. Dit kan uitmonden in verschillende negatieve, escalerende gedragingen zoals brandstichting, wreedheid tegen dieren, crimineel gedrag en uiteindelijk verkrachting en moord. Seksueel gewelddadige fantasieën werken stressreducerend en motiveren de seksuele moordenaar. Het model van Ressler et al. (1988) laat zien dat een ogenschijnlijk 'normaal' kind zich vanwege een verstoord socialisatieproces kan ontwikkelen tot een sadistische (seksuele) seriemoordenaar.

Michel Stockx groeit in de jaren veertig en vijftig van de vorige eeuw bij zijn ouders op. Als kind zou hij misbruikt zijn door onder meer priesters in een internaat. Vanaf zijn twaalfde vertoont hij een drang om ontucht te plegen met jongens en meisjes van een jaar of 10. Daarop volgt een lange reis langs instellingen en tehuizen. Telkens als hij op vrije voeten komt, vervalt hij weer in pedofiele praktijken. Daarbij maakt hij zelden gebruik van geweld. Van 1981 tot 1987 wordt Stockx opgenomen in de tbs-kliniek in Groningen wegens het misbruiken van negen kinderen. In 1986 keert hij niet terug van een proefverlof. Kort na zijn ontsnapping verdwijnt in IJmuiden het zevenjarige meisje Cheryl Morriën. Michel Stockx wordt aangehouden en verhoord in verband met die vermissing, maar dat leidt niet tot een opheldering van de zaak. Na zijn behandeling in de tbs-kliniek gaat Stockx in 1987 als internationaal vrachtwagenchauffeur werken. In de jaren daaropvolgend misbruikt en vermoordt hij drie kinderen.

Biologische factoren

Homant en Kennedy (2009) stellen dat negatieve ervaringen in de kindertijd waarop de theorieën van Ressler en Hickey zich baseren seriemoord onvoldoende kunnen verklaren. De aandacht komt de laatste jaren meer te liggen op biologische factoren. Uit onderzoek moet nog blijken hoe sterk het verband tussen psychopathie en seriemoord is, maar bekend is dat veel seriemoordenaars psychopathische kenmerken hebben (Dore, 2010). In recent onderzoek is vastgesteld dat psychopathie voortkomt uit structurele afwijkingen in de hersenen (Gregory, Simmons, Kumari, Howard, Hodgins & Blackwood, 2012). Psychopaten blijken minder grijze massa te hebben in die gebieden van de rechterhersenhalft die van belang zijn voor het inlevingsvermogen, schuldgevoelens en het kunnen 'lezen' van emoties van anderen (Yang, Raine, Colletti, Toga &

Narr, 2009). Bij psychopaten is bovendien het verbindingsstuk (de corpus callosum) tussen de rechter- en de linkerhersen helft afwijkend, waardoor emoties minder goed worden gereguleerd door de linkerhersen helft waar het logisch denken en redeneren plaatsvindt (Raine, Lencz, Taylor, Hellige, Bihrlé, LaCase, Ishikawa & Colletti, 2003). In tegenstelling tot veel andere psychische aandoeningen is psychopathie (nog) niet te behandelen.

Hoewel biologische factoren in toenemende mate een rol kunnen spelen bij de ontwikkeling van een seriemoordenaar, mag de invloed van andere factoren niet worden uitgevlakt. Omgevingsfactoren en gebeurtenissen in de kindertijd kunnen de ontwikkeling van de hersenen beïnvloeden en bepalen uiteindelijk mede of iemand zich ontwikkelt tot een seriemoordenaar. De ontwikkeling van de rechterhersen helft en de verbinding tussen de twee hersenhelften kunnen worden verstoord als een kind in zijn eerste levensjaren wordt verwaarloosd of mishandeld. Hierdoor kan een gebrek aan empathische vermogens ontstaan en kunnen emoties minder goed worden gereguleerd (Heide & Solomon, 2006). Seriemoordenaars worden met andere woorden niet als zodanig geboren en worden evenmin enkel zo gevormd door een slechte opvoeding. Er is steeds meer evidentie voorhanden dat psychopathie het gevolg is van een aantal karakteristieke hersenletsels die ontstaan tijdens de ontwikkeling. Deze hersenletsels zouden het gevolg zijn van genetische factoren en hun wisselwerking met een aantal omgevingsfactoren. Genetische factoren kunnen neurologische afwijkingen veroorzaken en antisociaal gedrag kan het resultaat zijn van een traumatische jeugd. Deze factoren gecombineerd, kunnen ervoor zorgen dat iemand een antisociale persoonlijkheidsstoornis of psychopathie ontwikkelt. De seriemoordenaar is de psychopaat die een bewuste keuze maakt om te moorden (Carbajal, 2010; Dore, 2010).

2.4 De persoon van de seriemoordenaar

Wat kenmerkt seriemoordenaars, hoe gaan zij te werk en wat kan daarvan geleerd worden voor de opsporing van seriemoordenaars? Voordat er wordt ingegaan op wat er op basis van studies hierover bekend is, kan gesteld worden dat er niet één vaststaand profiel van een seriemoordenaar bestaat. Seriemoordenaars kunnen zowel mannen als vrouwen zijn, komen voor in alle bevolkingsgroepen, kunnen zowel zwart als blank zijn en kennen verschillende motieven en werkwijzen. De meeste seriemoordenaars komen bovendien heel normaal over (Levin & Fox, 2008), zoals ook de Amerikaanse seriemoordenaar Ted Bundy zei: *'We serial killers are your sons, we are your husbands, we are everywhere.'*

Veel van wat er bekend is over de kenmerken en het gedrag van seriemoordenaars beschrijft Krafft-Ebing (1886) meer dan honderd jaar geleden in zijn boek *Psychopathia Sexualis* (seksuele psychopathologie). In lijn met de uitspraak van Bundy stelt Krafft-Ebing dat veel seriemoordenaars op het eerste gezicht geen abnormaal gedrag

vertonen. De meeste seriemoordenaars zijn geen sociaal gehandicapte eenlingen. Het zijn geen monsters en ze komen meestal niet vreemd over op anderen. Vaak leiden zij een normaal bestaan en hebben een huis, een gezin, een baan en lijken normale burgers. En juist omdat veel seriemoordenaars zo gemakkelijk opgaan in de maatschappij, kunnen zij over het hoofd worden gezien (Morton & Hilts, 2008).

De Amerikaanse BTK-killer,¹ Dennis Rader, vermoordt tien slachtoffers tussen 1974 en 1991. Dennis Rader is op dat moment getrouwd en heeft twee kinderen. Hij werkt bij een gemeentelijke instantie, is voorzitter van het bestuur van de lokale kerk en scoutingleider.

Achtergronden en kenmerken

Vaak wordt gedacht dat seriemoordenaars altijd mannen zijn. In zeker vier op de vijf gevallen (83%) klopt dat ook. Bijna een vijfde van de seriemoordenaars (17%) is een vrouw (Hickey, 2010). Vrouwen maken daarmee een relatief groter deel uit van de groep seriemoordenaars dan van de groep moordenaars in het algemeen, waarbij het aandeel vrouwen op 10% ligt. Dit contrasteert met de algemene visie dat vrouwen geen seriemoordenaars zijn (Holmes & DeBurger, 1988). Vrouwelijke seriemoordenaars zijn vaak vrouwen in een zorgfunctie, zoals verpleegsters, en zogenoemde ‘zwarte weduwen’. Zwarte weduwen zijn vrouwen die hun man, kinderen of andere familieleden vermoorden. Zij trouwen herhaaldelijk om zo meer slachtoffers te kunnen maken. Blanke daders zijn oververtegenwoordigd onder seriemoordenaars. Het aandeel niet-blanke seriemoordenaars moet echter niet worden onderschat; ten minste een op de vijf seriemoordenaars is niet-blank (Hickey, 2010; Egger, 1990; Linedecker, 1990; Ressler et al., 1988).

Seriemoorden worden in de regel gepleegd door individuen, maar het is een misvatting te denken dat seriemoordenaars altijd alleen opereren (Hickey, 2010). Circa een kwart van de seriemoordenaars werkt samen met een of meerdere anderen (meestal in koppels). Vriendschap, maar ook afhankelijkheid van of ondergeschiktheid aan de ander kan daarbij een rol spelen. Sommige partners tolereren het moorden in eerste instantie, maar gaan het later als positief ervaren. Een voorbeeld van seriemoordenaars die in teamverband werken, zijn de Amerikaanse Leonard Lake en Charles Ng die samen circa 25 mannen en vrouwen om het leven hebben gebracht.

In 1982 raken de Amerikaanse Leonard Lake en Charles Chi-Tat Ng uit Hongkong met elkaar bevriend en gaan samen op een afgelegen ranch in California wonen. Het idee ontstaat om vrouwen als seks slaaf te gaan houden. In 1983 beginnen zij met het ontvoeren, martelen, verkrachten en vermoorden van hun slachtoffers.

¹ De naam BTK is afgeleid van zijn modus operandi: vastbinden, martelen en doden (*Bind, Torture, Kill*).

Op de ranch maken Lake en Ng een bunker waarin zij hun slachtoffers vasthouden en martelen. Van hun verkrachtingen en martelingen maken zij filmopnamen. Bij een doorzoeking op de ranch treft de politie twaalf lijken en ruim twintig kilo aan botdelen aan. Naar schatting hebben zij 25 mensen om het leven gebracht. Lake pleegt direct na zijn aanhouding in 1985 zelfmoord en Ng is in afwachting van zijn executie.

De meeste seriemoordenaars hebben een gezin en een baan (Newton, 2000). Zo ook de Nederlandse seriemoordenaar Gerard Spruit die ten tijde van de moorden samen met zijn vrouw en twee kinderen leeft en werkt als tijdschriftbezorger. Hoewel vaak wordt gedacht dat seriemoordenaars heel intelligent moeten zijn om bij herhaling een moord te plegen, hebben zij over het algemeen een gemiddeld intelligentieniveau. Extreem intelligente seriemoordenaars zijn er wel, maar zij vormen de uitzondering (Hickey, 2010). Over het algemeen verrichten seriemoordenaars geschoold of ongeschoold werk, variërend van fabrieksmedewerker, boer of kapper tot schilder of accountant. Een aantal heeft een baan op een hogere positie, zoals arts of ambtenaar. Hun werk kan ze soms toegang verschaffen tot slachtoffers. Voorbeelden daarvan zijn een hotelklerk die gasten vermoordt, een barman die zijn vrouwelijke bezoekers doodt en een arts die zijn patiënten om het leven brengt.

Gerard Spruit komt via zijn werk als tijdschriftenbezorger in contact met zijn jonge slachtoffers. Hij lokt kinderen naar zijn huis door hen tijdschriften zoals Donald Ducks te beloven. Daaraan heeft hij de bijnaam de 'Donald Duck colporteur' te danken.

Psychologische kenmerken

Krafft-Ebing schrijft al in 1886 over de kenmerken van seriemoordenaars, onder andere dat zij een sterke neiging hebben tot liegen en manipuleren, in hun jeugd dieren hebben mishandeld, in toenemende mate sadistisch gedrag vertonen en hun slachtoffers vernederen. In lijn met de bevindingen van Krafft-Ebing worden in verschillende studies psychische afwijkingen bij seriemoordenaars vastgesteld (o.a. Linedecker, 1990; Norris, 1988). Het gaat daarbij niet zozeer om psychotische stoornissen, waarbij iemand het contact met de werkelijkheid kwijt is, hallucinaties heeft of zichtbaar gestoord gedrag vertoont. Een dergelijke psychotische toestand blijkt zelden (2 tot 4%) bij seriemoordenaars voor te komen (Hickey, 2010). De psychische afwijkingen zijn vaak gelegen op het vlak van de persoonlijkheid. Persoonlijkheidspathologie begint in de kindertijd of adolescentie en uit zich door star en onaangepast gedrag. Iemand met een persoonlijkheidsstoornis wijkt af in zijn gedachten, gevoelens en gedragingen. Stone (2001) heeft de persoonlijkheidspathologie van seksuele seriemoordenaars in kaart gebracht. In tabel 2.2 wordt weergegeven welk deel van de seksuele seriemoordenaars bepaalde persoonlijkheidsproblematiek heeft.

Tabel 2.2 Persoonlijkheidspathologie van seksuele seriemoordenaars (N=99)

Persoonlijkheidspathologie	seksuele seriemoordenaars (%)
Psychopathie	91%
Sadistische stoornis	89%
Antisociale stoornis	81%
Narcistische stoornis	60%
Schizoïde stoornis	47%

Psychopathie, sadisme en een antisociale stoornis komen blijkens de studie van Stone (2001) bij het merendeel van de seksuele seriemoordenaars voor. Personen met een sadistische persoonlijkheidsstoornis vertonen een vast patroon van gewelddadig, dwingend en agressief gedrag ten opzichte van anderen. Bij een antisociale persoonlijkheidsstoornis kan iemand stemmingswisselingen krijgen, instabiele relaties met anderen hebben, zich impulsief en antisociaal gedragen en snelle behoeftebevrediging najagen. Evenals uit de bevindingen van Stone (2001) naar voren komt, stelt Hickey (2010) dat seriemoordenaars vaak sadistisch van aard zijn, een gebrek aan empathisch vermogen hebben en dat het label psychopaat op hen van toepassing is.

De diagnose ‘psychopathie’ is een van de oudste diagnoses uit de psychiatrie. De term is in de jaren tachtig van de vorige eeuw in het handboek voor diagnostiek van psychische stoornissen (de DSM-classificatie) vervangen door ‘antisociale reactie’. In de hedendaagse psychologie en psychiatrie wordt psychopathie geschaard onder de noemer van antisociale persoonlijkheidsstoornis (DSM IV-TR). Antisociale persoonlijkheidsstoornis is een medische term, terwijl psychopathie als begrip meer in de forensische psychiatrie wordt gebruikt. Psychopathie en een antisociale persoonlijkheid zijn niet helemaal hetzelfde. Terwijl de meeste psychopaten (88%) een antisociale persoonlijkheidsstoornis hebben, is slechts circa een kwart van de personen met een antisociale persoonlijkheid een psychopaat (Hildebrand, 2004). Psychopathie kenmerkt zich door een mix van charmant gedrag, manipulatie, intimidatie en soms het gebruik van geweld om anderen te controleren om de eigen behoeften te bevredigen. Of zoals Hare (1996) omschrijft: *‘Remorseless predators who use charm, intimidation and, if necessary, impulsive and cold-blooded violence to attain their ends.’*

Frustratie, woede, vijandigheid en een laag zelfbeeld liggen volgens Hickey (2010) aan de basis van psychopathie. Psychopathische seriemoordenaars bekommeren zich enkel om zichzelf en kunnen wegens een gebrek aan empathie anderen doden zonder daar wroeging over te voelen.

Ted Bundy vertelt in een interview met de Amerikaanse psycholoog James Dobson slechts eenmaal wroeging te hebben gevoeld; dat was na de ontvoering, verkrachting en moord op zijn eerste slachtoffer. Daarna is hij naar eigen zeggen in de greep geraakt van seksuele waanzin en moordt hij opnieuw, ongevoeliger wordend met elke volgende moord.

Psychopaten zijn ongevoelig voor emoties zoals verdriet, spijt, schuld, schaamte en pijn. Daarnaast zijn ze niet bang voor de consequenties van hun gedrag. Het zijn tegelijkertijd echter vaak goede manipulators die in staat zijn emoties te veinzen om op die manier hun doel te bereiken. Treffend is de uitspraak van Richard Ramirez, een Amerikaanse seriemoordenaar die schuldig is bevonden aan dertien moorden: *'Even psychopaths have emotions, then again, maybe not.'*

Ogenschijnlijk zijn psychopathische seriemoordenaars vriendelijke, normale en stabiele personen. Kenmerkend is dat zij niet in staat zijn om lange relaties te onderhouden. Het ultieme doel van een psychopaat is het verkrijgen van macht en controle. Wanneer de controle in gevaar komt, kan een psychopaat overgaan tot gewelddadig gedrag. Een seriemoordenaar zal alles doen wat in zijn macht ligt om controle over zijn slachtoffers te krijgen. Zoals Hickey (2010) stelt, doen seriemoordenaars verwoede pogingen om controle te krijgen over hun eigen leven door het domineren en verwoesten van het leven van anderen.

Hoewel vrijwel alle seriemoordenaars – ook vrouwen – psychopathische kenmerken delen, verschilt het in hoeverre dat voor de buitenwereld zichtbaar is. Dat blijkt samen te hangen met intelligentie en sociale vaardigheden. Sommige seriemoordenaars vertonen heel aangepast gedrag en leiden een heel normaal leven. Wanneer de moorden uitkomen, is de sociale omgeving geschokt, omdat het gedrag niet past in het beeld dat ze van de dader hebben. Bij andere seriemoordenaars manifesteren hun afwijkende persoonlijkheidstrekken zich duidelijker, zoals bij Willem van Eijk, die in zijn dorp 'gekke Willempie' werd genoemd en door zijn broers werd getypeerd als 'het kwaad in persoon'.

Narcisme hangt samen met psychopathie en komt eveneens bij veel seriemoordenaars voor (Stone, 2001; Pollock, 1995). Een narcist heeft een overdreven gevoel van eigenwaarde, heeft veel behoefte aan aandacht en kan zich moeilijk verplaatsen in anderen. De narcistische persoonlijkheidsstoornis, kan zich uiten door pathologische grootheidswaan en een verstoorde gedragsregulatie, waarbij plezier wordt beleefd aan wreedheid en sadisme (Pollock, 1995). Voor de buitenwereld is narcisme, evenals psychopathie, niet altijd duidelijk zichtbaar. Net als psychopaten kunnen narcisten heel charmant en aardig overkomen, maar zijn ze tegelijkertijd manipulatief. Seriemoordenaars hebben veelal narcistische persoonlijkheden ter compensatie van een gebrek aan liefde en affectie in hun jeugd (Knight, 2006).

Naast voornoemde stoornissen blijkt de schizoïde persoonlijkheidsstoornis volgens de studie van Stone (2001) opvallend oververtegenwoordigd bij (seksuele) seriemoordenaars. Deze stoornis kan aan bijna de helft van de (seksuele) seriemoordenaars worden

toegeschreven, terwijl deze in slechts circa 1% van de algemene bevolking voorkomt. Kenmerken van een schizoïde persoonlijkheidsstoornis zijn afstandelijk en teruggetrokken gedrag, moeite hebben om emoties te uiten, moeite met contact leggen en verlegenheid. Voor een deel samenhangend met de persoonlijkheidsstoornissen waaraan seriemoordenaars kunnen leiden, ervaren zij vaak wantrouwen jegens anderen en beschikken zij over slechte copingmechanismen om met stress en frustratie om te gaan (Arndt, Hietpas & Kim, 2004).

Achtergrond

Vaak vertonen seriemoordenaars al vroeg in hun jeugd gewelddadig gedrag. Het mishandelen van dieren en brandstichten zijn daar voorbeelden van (LaBrode, 2007). De Amerikaanse seriemoordenaar Jeffrey Dahmer raakt al in zijn jeugdijaren gefascineerd door dode dieren. Hij gaat in zijn tienerjaren op zoek naar overleden dieren om ze te ontleden. Later doet hij dat ook bij mensen. Ook van de Nederlandse seriemoordenaar Willem van Eijk is bekend dat hij al op jonge leeftijd dieren mishandelt.

Willem van Eijk verzamelt in zijn jeugd vreemde objecten, zoals dode insecten en verdroogde kikkers. In het dorp staat hij bekend om zijn wreedheid tegen dieren. Hij mishandelt honden, verdrinkt katten en trapt eenden dood.

Psychopaten in het algemeen hebben doorgaans een gemiddelde tot hoge intelligentie en psychopathische seriemoordenaars zijn zeker op latere leeftijd voorzichtig in het plegen van hun misdrijven om niet gepakt te worden (Hickey, 2010). Daarom hebben ze vaak geen lang strafblad. Dat wil echter niet zeggen dat ze nooit met de politie in aanraking zijn geweest. De meeste mannelijke seriemoordenaars zijn voorafgaand aan de moorden bekend bij de politie voor andersoortige misdrijven. Dat geldt niet voor hun vrouwelijke *counterparts*; zij hebben zelden een strafblad. In tabel 2.3 staan de eerdere criminele gedragingen van ruim tweehonderd mannelijke seriemoordenaars weergegeven.

Tabel 2.3 Achtergrond van mannelijke seriemoordenaars in de VS in de periode 1800-2004 (N=211)

Achtergrond	seriemoordenaars (%)
Opname in gevangenis of kliniek	63%
Vermogensmisdrijven	45%
Zedenmisdrijven	38%
Misdrijven tegen kinderen	17%
Drugsdelicten	17%
Brandstichting of dierenmishandeling	14%
Moord	12%
Geweldsmisdrijven	8%
Combinatie	68%

Bron: afgeleid uit Hickey (2010).

Koos Hertogs wordt op zestienjarige leeftijd in een inrichting voor jeugdigen geplaatst (PIJ-maatregel). Voordat hij voor de moord op drie kinderen wordt gearresteerd, heeft hij in de gevangenis gezeten voor onder andere inbraak, drugshandel en gewapende overvallen.

Een belangrijk deel van de mannelijke seriemoordenaars heeft zich schuldig gemaakt aan vermogensmisdrijven, zoals overvallen en diefstal, en ruim een derde aan zedenmisdrijven. Los daarvan staan de misdrijven tegen kinderen die eveneens een zedencomponent kunnen hebben. Met name de seksuele seriemoordenaars hebben een geschiedenis van eerdere zedenmisdrijven (Hickey, 2010). Voor de Nederlandse seriemoordenaar Michel Stockx is het de derde keer dat hij na zedenmisdrijven met kinderen tbs kreeg opgelegd. In 1979 is het nog voorwaardelijk, maar in 1981 krijgt hij zes jaar en tbs wegens ontucht met acht minderjarigen. In 1992 volgt de veroordeling tot twintig jaar cel en tbs wegens de drie kindermoorden.

Meer dan de helft van de seriemoordenaars blijkt in het verleden in een gevangenis of kliniek opgenomen te zijn geweest. Opvallend is ook dat ruim een op de tien seriemoordenaars al eerder een moord heeft gepleegd, voordat zij beginnen met de serie. Dat geldt bijvoorbeeld ook voor Willem van Eijk. Van Eijk pleegt na de detentie die hij opgelegd had gekregen voor de moord op twee vrouwen opnieuw drie moorden.

Overige kenmerken

Alcoholgebruik komt vaak voor onder seriemoordenaars. Uit een studie van Stone (2001) blijkt dat bijna de helft (45%) van de seksuele seriemoordenaars alcohol gebruikt, waarvan de meeste dat voorafgaand aan de moorden doen. Soms komen zij wegens alcoholisme in aanraking met de politie, zoals de Amerikaanse seriemoordenaar Jeffrey Dahmer.

Jeffrey Dahmer begint in zijn tienerjaren te drinken. Vanwege zijn alcoholgebruik moet hij stoppen met studeren. Hij gaat het leger in maar wordt na twee jaar oneervol ontslagen wegens zijn drankgebruik. Vanaf zijn 21ste jaar komt hij in aanraking met de politie wegens openbare dronkenschap en onzedelijk gedrag. Op zijn 28ste wordt hij veroordeeld voor het drogeren en misbruiken van een dertienjarige jongen.

Behalve alcohol is bekend dat veel seriemoordenaars – maar niet alle – pornografisch materiaal consumeren (Hickey, 2010). Zoals Koos Hertogs, bij wie na zijn aanhouding grote hoeveelheden kinderpornografisch materiaal worden gevonden. Hickey (2010) stelt dat alcohol en/of pornografie het plegen van een moord kunnen versnellen, maar dat deze middelen geen oorzaak zijn en dat de moord hoogstwaarschijnlijk toch zou zijn gepleegd.

2.5 Typologieën van seriemoordenaars

In de loop der tijd hebben diverse, met name Amerikaanse, onderzoekers geprobeerd om typologieën van seriemoordenaars te ontwikkelen op basis van informatie over verschillende kenmerken, zoals motieven, plaats delict en persoonskenmerken.

De georganiseerde en de ongeorganiseerde seriemoordenaar

De bekendste classificatie van seriemoordenaars is ontwikkeld door de FBI (Ressler, Burgess, Douglas, Hartman & D'Agostino, 1986). Deze indeling is gebaseerd op 36 mannelijke seksuele moordenaars, waaronder 25 seriemoordenaars. Op basis van diverse kenmerken van de plaats delict, de persoon van de dader en het slachtoffer komen Ressler en zijn collega's tot een onderscheid tussen het georganiseerde en het ongeorganiseerde type.² Deze dichotomie heeft betrekking op de persoonlijkheidseigenschappen van de daders die zijn af te leiden uit de informatie op de plaats delict. De georganiseerde seriemoordenaar is gemiddeld tot bovengemiddeld intelligent en sociaal aangepast. Zijn delictgedrag kenmerkt zich door planning en voorbereiding. Hij neemt bijvoorbeeld een wapen en hulpmiddelen mee naar de plaats delict en selecteert zijn slachtoffers zorgvuldig. Fantasieën en rituelen zijn belangrijk voor het georganiseerde type. Hij maakt een bewuste keuze voor zijn slachtoffers en zijn sociale vaardigheden stellen hem in staat zijn slachtoffers eerst mondeling te benaderen alvorens hen fysiek aan te vallen. De moorden volgen vaak op een stressvolle gebeurtenis, zoals problemen met een relatie, financiën of werk, waardoor gevoelens van tekortkoming opspelen. Het plegen van een moord is een wanhoopspoging van de dader om zijn emoties weer onder controle te krijgen. De planning en controle die

² De tweedeling in georganiseerd en ongeorganiseerd wordt ook in andere typen zaken toegepast, maar ook bij enkelvoudige misdrijven (Canter et al., 2004).

het georganiseerde type kent, zijn terug te zien in de staat van de plaats delict. Hij doet zijn best om geen wapens of sporen achter te laten. De georganiseerde seriemoordenaar is vaak een psychopaat of iemand die lijdt aan een antisociale persoonlijkheidsstoornis. De ongeorganiseerde seriemoordenaar is minder intelligent en het ontbreekt hem aan sociale vaardigheden. Hij leidt een sociaal geïsoleerd en teruggetrokken leven en heeft vaak last van minderwaardigheidsgevoelens. Het ongeorganiseerde type heeft een chaotisch bestaan, wat terug te zien is in zijn moorden. De moorden komen zowel voor het slachtoffer als voor de dader als een 'verrassing'. De ongeorganiseerde seriemoordenaars lijden vaker aan een psychische aandoening (zoals schizofrenie) die gepaard gaat met wanen en de moorden hebben vaak een relatie met de waanbeelden van de dader. Dit type moordenaar valt op vanwege zijn vreemde gedrag. De dader pleegt het delict impulsief en maakt gebruik van gelegenheidswapens. Omdat de moorden over het algemeen spontaan worden gepleegd, kan de plaats delict er chaotisch uitzien en is er veel sporen materiaal te vinden. De slachtoffers worden over het algemeen snel en vaak op dezelfde locatie gevonden, waarbij geen moeite is gedaan het slachtoffer te verbergen.

Naast de georganiseerde en ongeorganiseerde seriemoordenaar, die zijn te beschouwen als ideaaltypisch, komen mengvormen vaker voor. De meeste geïdentificeerde seriemoordenaars passen voor een belangrijk deel in het georganiseerde type. Dit is verklaarbaar, omdat seriemoordenaars op zijn minst enige planning en organisatie moeten toepassen, aangezien zij meerdere moorden hebben kunnen plegen voordat zij gepakt worden. Georganiseerde seriemoordenaars vertonen op bepaalde vlakken ook kenmerken van het ongeorganiseerde type. De interactie met het slachtoffer en de omgeving kunnen de modus operandi en de situatie op de plaats delict beïnvloeden. Canter, Alison, Alison en Wentink (2004a) bestudeerden honderd plaatsen delict, behorende bij honderd verschillende seksuele seriemoordenaars. Zij concluderen dat contextuele factoren in de interactie tussen de dader en het slachtoffer een belangrijkere rol spelen bij het interpreteren van het misdrijf en de plaats delict dan individuele karaktereigenschappen van de dader. Een plaats delict zal er chaotisch uitzien wanneer de dader zijn slachtoffer ernstig wil verwonden. De persoonlijkheid van de moordenaar is in die zin wel van invloed op hoe de plaats delict er uitziet, maar er bestaan volgens Canter et al. (2004a) geen duidelijke patronen. Met andere woorden: er kunnen geen consistente, voorspelbare patronen worden vastgesteld op basis van de persoonlijkheid van de seriemoordenaar, omdat zijn gedrag ook door de context wordt bepaald. Het dichotome onderscheid tussen georganiseerd en ongeorganiseerd ligt daarom genuanceerder dan in eerste instantie voorgesteld is door Ressler et al. (1986) en de twee typen moeten in die zin ook voorzichtig worden gehanteerd.

Typologie-indeling naar motieven

De tweedeling van de FBI ligt ten grondslag aan een indeling van seriemoordenaars ontwikkeld door Holmes en collega's (Holmes & De Burger, 1985; Holmes &

De Burger, 1988; Holmes & Holmes, 1998). Zij maakten een typologie-indeling gebaseerd op de motieven van seriemoordenaars: wat beweegt iemand om anderen te doden? De typologieën zijn gebaseerd op gegevens van 110 seriemoordenaars. De typologie-indeling van Holmes en Holmes (1998) ziet er als volgt uit:

1. visionaire seriemoordenaar (vanuit een verstoorde realiteitszin, 'God wil dat ik het kwaad uitroei');
2. missionaire seriemoordenaar ('Ik wil de wereld bevrijden van prostituees');
3. hedonistische seriemoordenaar (vanuit plezier in het moorden zelf, lust of sensatie);
4. macht-controle seriemoordenaar (voor het gevoel van macht en controle).

De motieven van een seriemoordenaar kunnen bij meerdere typologieën horen. Volgens de Holmes-typologie kunnen seriemoordenaars gericht zijn op de handeling van de moord of op het proces daaraan voorafgaand. Voor de eerste categorie gaat het om het moorden zelf. Deze seriemoordenaars laten zich onderverdelen in twee typen: de visionair en de missionair. Beide typen moorden vanuit non-seksuele motieven. Het verschil tussen deze typen is dat de visionair of de 'ziener' vanuit een psychotische toestand moordt, hij hoort stemmen of krijgt visioenen die hem opdragen dat hij moet moorden. Een voorbeeld van een visionaire moordenaar is David Berkowitz ('*Son of Sam*'), die via een hond door de duivel wordt geïnstrueerd om moorden te plegen. De missiegeoriënteerde seriemoordenaar handelt vanuit zijn eigen overtuiging; hij gelooft dat hij ervoor moet zorgen dat een bepaalde groep mensen uit de wereld verdwijnt ('Ik wil de wereld een betere plek maken door prostituees te elimineren'). De Engelse seriemoordenaar Peter Sutcliffe is een voorbeeld van een missionaire seriemoordenaar. De moorden die het visionaire en missionaire type plegen, worden gepleegd omdat zij zich daartoe gedwongen voelen.

Peter Sutcliffe, beter bekend als the Yorkshire Ripper, vermoordt minstens dertien vrouwen, vaak prostituees. Sutcliffe: 'The women I killed were filth-bastard prostitutes who were littering the streets. I was just cleaning up the place a bit.'

Bij de tweede categorie seriemoordenaars gaat het niet zozeer om het moorden zelf, maar om het proces dat eraan voorafgaat. Zij halen plezier uit het martelen en de langzame dood van hun slachtoffers. Deze categorie seriemoordenaars valt uiteen in verschillende typen. Allereerst de lustmoordenaar en de sensatiemoordenaar, beiden van het hedonistische type. De lustmoordenaar moordt om het seksuele genot van het moorden en bij de sensatiemoordenaar gaat het om de kick. Terwijl de lustmoordenaar ook nog na de moord seksuele bevrediging ervaart, verliest de sensatiemoordenaar de interesse zodra het slachtoffer dood is. De sensatiemoordenaar moordt voor de 'kick' en het toebrengen van pijn aan het slachtoffer. Jeffrey Dahmer, veroordeeld voor zeventien moorden, is een typische lustmoordenaar. Het moorden is geen doel, maar

een middel om zijn seksuele fantasieën (verkrachting, necrofilie en kannibalisme) uit te kunnen voeren.

Ten slotte is er het type seriemoordenaar, zoals Ted Bundy, dat moordt vanuit een gevoel van macht en de behoefte aan controle. Zij willen de macht en controle over een ander en over leven en dood ervaren. Veel van deze macht- of controlemoordenaars misbruiken hun slachtoffers, maar zij laten zich niet zoals de hedonistische moordenaar leiden door lust. Verkrachting wordt meer instrumenteel toegepast als middel om het slachtoffer te overheersen.

Gerelateerd aan de tweedeling van de FBI ligt het eerste type, de visionair, aan de kant van de ongeorganiseerde seriemoordenaar, terwijl de machtscontrolerende moordenaar aan de andere kant van het continuüm ligt en beter past in het plaatje van de georganiseerde seriemoordenaar. De missionaire en hedonistische moordenaar liggen daar tussenin (Canter & Wentink, 2004b).

De classificatie van Holmes en Holmes is niet wetenschappelijk gefundeerd, maar wordt desondanks nog steeds als een praktisch toepasbare indeling gebruikt om seriemoord te bestuderen. Canter en Wentink (2004b) stellen de validiteit van het model van Holmes en Holmes ter discussie en hebben de classificatie empirisch getoetst. Zij zijn nagegaan of er uit de plaats delict karakteristieken zijn af te leiden die aanknopingspunten bieden om het gedragsprofiel van de seriemoordenaars te kwalificeren als een van de onderscheiden typen zoals beschreven door Holmes en Holmes (1998). Uit de analyse blijkt een grote mate van overlap tussen de typen wat betreft kenmerken van de plaats delict en de dader. Voor de missionaire seriemoordenaar zijn weinig unieke aanknopingspunten gevonden. Wel bieden bepaalde interacties met het slachtoffer die uit de plaats delict blijken enige ondersteuning voor de visionaire en hedonistische typen.

Zoals ook eerder beschreven bij de FBI-tweedeling komen indicatoren voor macht en controle bij vrijwel alle seriemoordenaars voor; seriemoord kenmerkt zich in algemene zin door een vorm van controle. Canter en Wentink (2004b) concluderen op basis van deze resultaten dat het waardevoller is een classificatie te ontwikkelen op basis van de interacties met het slachtoffer dan op basis van interpretaties van motieven van seriemoordenaars. De handelingen van de dader kunnen wijzen op de rol die door de dader aan het slachtoffer wordt toegekend. Zo kan verminking van het slachtoffer als typisch worden beschouwd voor 'het slachtoffer als object' en kan het gevangen houden van een slachtoffer erop wijzen dat het slachtoffer door de dader als persoon wordt gezien. De kritiek op de bestaande classificatie van seriemoordenaars roept de vraag op of er überhaupt een model te ontwikkelen is dat de kenmerken van seriemoordenaars met zekerheid in een classificatie kan vangen. Menselijk gedrag en motivaties kunnen immers erg complex zijn en op meerdere manieren te interpreteren, wat het lastig maakt deze in hokjes in te delen. Een interessante, alternatieve en nieuwe benadering is het ontwikkelen van een classificatie op basis van thema's. Uit recent onderzoek komt naar voren dat het gedrag van seriemoordenaars op crimineel vlak, maar ook in het

dagelijks leven, consistent in een thema te vatten is (Bennell, Bloomfield, Emeneo & Musolino, 2013). Een thema kan bijvoorbeeld vijandigheid of controle zijn. Een seriemoordenaar die zich in de interactie met zowel slachtoffers als met anderen extreem agressief gedraagt, past in het thema vijandigheid. De behoefte aan structuur en voorspelbaarheid bij zowel het plegen van een moord als op bijvoorbeeld het werk passen in het thema van controle. De waarde van thema's die de persoonlijke interacties van seriemoordenaars in verschillende situaties omvatten, wordt nader onderzocht en kan interessant zijn voor de opsporing van seriemoordenaars.

2.6 Delictgedrag

In deze paragraaf wordt nader ingegaan op hoe seriemoordenaars te werk gaan en wat de achterliggende mechanismen van het delictgedrag zijn.

Actieve periode

Seriemoordenaars beginnen met moorden wanneer zij eind twintig of begin dertig zijn (Gorby, 2000; Fox & Levin, 1994). De periode waarin zij slachtoffers maken, kan sterk variëren van minder dan een jaar tot een groot aantal jaren. Uit een internationale studie blijkt dat ongeveer een derde van de seriemoorden in een periode van een jaar of korter plaatsvindt, een derde loopt langer dan vijf jaar en een vijfde van de seriezaken loopt langer dan tien jaar (Gorby, 2000). Volgens Amerikaans onderzoek zijn seriemoordenaars gemiddeld negen jaar actief, voordat zij worden gepakt. In die periode maken zij gemiddeld tussen de zeven en tien slachtoffers, dat geldt zowel voor mannelijke als vrouwelijke seriemoordenaars (Hickey, 2010).

Willem van Eijk pleegt zijn eerste moord als hij 30 jaar is. Twee jaar later begaat hij zijn tweede moord, waarna hij opgepakt en veroordeeld wordt. Hij komt vijftien jaar later vervroegd vrij en drie jaar daarna maakt hij een nieuw slachtoffer. In de daaropvolgende periode van acht jaar pleegt van Eijk nog twee moorden.

Het moment waarop een seriemoordenaar wordt gepakt en daarmee een einde komt aan de serie, wordt mede bepaald door de zorgvuldigheid van de dader bij het achterlaten van sporen. De Nederlandse seriemoordenaar Michel Stockx neemt niet de moeite zijn slachtoffers te verbergen, maar dumpt ze langs de weg. Kort na de moord op zijn derde slachtoffer loopt hij tegen de lamp. Er is niet altijd sprake van een vast patroon in de tijd waarin een serie moorden wordt gepleegd. Naarmate de tijd voortschrijdt, kunnen de intervallen tussen de moorden afnemen, zoals bij de Amerikaanse seriemoordenaar Jeffrey Dahmer het geval is.

Jeffrey Dahmer heeft gedurende een periode van dertien jaar zeventien jonge mannen vermoord. Hij pleegt zijn eerste moord als hij 18 jaar is in 1978. Negen jaar later, in 1987,

pleegt hij zijn tweede moord. In het jaar daarop, 1988, begaat hij twee moorden, in 1989 'slechts' een. In 1990 maakt Dahmer vier slachtoffers. In 1991, het jaar van Dahmers arrestatie, pleegt hij acht moorden, waarbij hij op het laatst wekelijks een moord pleegt.

Slachtoffersselectie

Een algemeen gegeven is dat seriemoordenaars zich meer richten op vrouwen en op onbekenden in tegenstelling tot enkelvoudige moordenaars die vooral mannen, familie en vrienden tot slachtoffer maken (Kraemer, Lord & Heilbrun, 2004). Seriemoordenaars kiezen hun mannelijke slachtoffers uit een lagere sociaaleconomische klasse dan waar zij zelf toe behoren, terwijl de vrouwelijke slachtoffers op basis van hun geslacht worden geselecteerd (Hickey, 2010).

Over het algemeen plegen seriemoordenaars geen interraciale moorden. Een blanke seriemoordenaar zal met andere woorden doorgaans alleen blanke slachtoffers maken. Er zijn uiteraard uitzonderingen. Het blijkt dat zwarte seriemoordenaars vaker blanke vrouwen tot slachtoffer maken dan dat blanke seriemoordenaars zwarte vrouwen vermoorden (Geberth, 2011). Jeffrey Dahmer is een voorbeeld van een blanke man wiens slachtoffers in tegenstelling tot de slachtoffers van de meeste seriemoordenaars verschillende etnische achtergronden hadden.

Cormier, Angliker, Boyer en Mersereau (1972) zijn een van de eersten die stellen dat een seriemoordenaar vaak een bepaald type slachtoffer selecteert. De selectie van slachtoffers kan bij seriemoordenaars te maken hebben met (seksuele) voorkeuren en fantasieën, maar een seriemoordenaar kan (daarnaast) heel calculerend zijn keuzes maken. Een voorbeeld daarvan is Gary Ridgway, de Amerikaanse *Green River Killer*, die slachtoffers maakt onder prostituees. Hij bekent 48 vrouwen te hebben vermoord. Bijna een kwart van zijn slachtoffers is niet als vermist geregistreerd nadat zij verdwenen waren of zijn na een tijd uit de database voor vermiste personen verwijderd (Guilén, 2007). Doordat deze slachtoffers doorgaans later (of nooit) worden gevonden, kan de dader langere tijd ongestoord doorgaan met moorden.

In 2006 is in het zuiden van Nederland een politieonderzoek gestart naar de opheldering van vijf prostitutie moorden tussen 1992 en 2005. De veronderstelling daarbij is dat deze toegeschreven kunnen worden aan een seriemoordenaar. Een verdachte is aangeklaagd, maar vanwege gebrek aan bewijs niet veroordeeld.

De variëteit in typen slachtoffers kan bij seriemoordenaars verschillen. Niet bij elke seriemoordenaar bestaat er een duidelijk patroon in het type slachtoffers. Waar de een specifieke selectiecriteria voor de slachtoffers hanteert, ontbreekt dit bij de ander. De Amerikaan David Bullock, wiens slachtoffers een prostituee, zijn huisgenoot en vier onbekenden zijn, heeft geen duidelijke slachtofferkeuze, net zo min als Hans van Zon die zijn ex-vriendin, een bejaarde winkelier en de melkboer doodt.

Ted Bundy daarentegen kiest altijd jonge, aantrekkelijke vrouwen als slachtoffer uit en Jeffrey Dahmer richt zich uitsluitend op jonge mannen. Voor Michel Stockx zijn kinderen het doelwit en voor Koos Hertogs tienermeisjes. Ook het delictgedrag van Gerard Spruit wijst op een duidelijke slachtoffervoorkeur.

Het eerste slachtoffer van Gerard Spruit is een negenjarig jongetje. Hij misbruikt en ver-wurgt hem. Drie jaar later lokt hij een nieuw slachtoffertje naar zijn woning. Als hij het wil misbruiken, blijkt het slachtoffer een meisje. Het tienjarige meisje heeft er met haar jeans en kortgeknipte haar alleen maar jongensachtig uitgezien en meisjes voldoen niet aan zijn slachtofferkeuze. Spruit vermoordt haar vrijwel direct.

Actieradius

Kenmerkend voor seriemoord is dat de moorden plaatsvinden op verschillende momenten. De meeste seriemoordenaars plegen hun daden niet ver van huis, maar in een omgeving waarin zij zich op hun gemak voelen (Hickey, 2010; Gorby, 2000; Ulrich, 1999). De *comfort zone* kan de omgeving zijn waarin de seriemoordenaar woont, werkt of zijn vrije tijd doorbrengt (Morton & Hilts, 2008). Dat kan een bepaalde regio zijn, zoals het geval is bij Koos Hertogs die zijn jonge slachtoffers in de provincie Zuid-Holland ontvoert, vermoordt en dumpt. Er zijn ook seriemoordenaars die nog dichterbij hun vertrouwde omgeving blijven, zoals de Amerikaanse seriemoordenaar John Wayne Gacy die zijn slachtoffers in zijn eigen woning vermoordt en verbergt.

Ruim twee derde (Hickey, 1991, 1997) tot driekwart van de seriemoordenaars (Fox & Levin, 2005) pleegt zijn moorden binnen eenzelfde gebied, stad of specifieke locatie. Het overige deel legt grotere afstanden af om zijn moorden te begaan. Ted Bundy is een voorbeeld van een seriemoordenaar met een grote actieradius. Sommige moorden zijn een dagtrip voor Bundy, waarin hij naar een stad gaat, zijn slachtoffer kiest, haar vermoordt en vervolgens weer terug naar huis vliegt. In Nederland pleegt Henk Smid zijn moorden in Groningen en Utrecht. Wanneer een serie moorden op verder uit elkaar gelegen locaties wordt gepleegd, zegt dat iets over de levensstijl van de dader. Vaak betreft het daders die rondtrekken vanwege hun werk, zoals vrachtwagenchauffeurs of omdat zij dakloos en zwervende zijn.

De Nederlandse seriemoordenaar Michel Stockx werkt als internationaal vrachtwagenchauffeur. In 1991 lokt hij de elfjarige Jessica Laven uit Blokker mee uit een zwembad in Zwaag. Hij misbruikt haar in zijn woning en later wordt ze ruim 150 kilometer verderop langs de weg in de buurt van Groningen gewurgd teruggevonden. Bij zijn verhoren bekent Stockx in de jaren daarvoor ook twee Duitse jongetjes, de dertienjarige Marco Weisser uit Wiesbaden en de tienjarige Salim Thattil uit Neustadt, te hebben misbruikt en vermoord. Ook hun lichamen heeft Stockx honderden kilometers van de plaats van de

ontvoering langs de kant van de weg gedumpt. Voor de drie moorden is Michel Stockx in 1992 veroordeeld tot twintig jaar cel en tbs.

Wanneer het zelfvertrouwen van seriemoordenaars groeit omdat zij meer ervaren worden, kan het zijn dat zij buiten hun *comfort zone* gaan opereren. Datzelfde kunnen zij bewust doen om te voorkomen dat ze gepakt worden (Morton & Hilts, 2008). Sommige seriemoordenaars gebruiken tegenwoordig ook het internet om hun slachtoffers te vinden (Hickey, 2010). Een voorbeeld daarvan is John Robinson, die bekend staat als de eerste ‘internet seriemoordenaar’ in Amerika. Robinson legt via internet *chat rooms* contact met jonge vrouwen en lokt hen naar zijn huis met de belofte van werk of seks. Daar martelt en mishandelt hij ze tot de dood.

Behalve dat seriemoordenaars binnen de grenzen van de eigen woning, stad of regio opereren, komt het ook voor dat zij in verschillende landen slachtoffers maken. Een voorbeeld daarvan is de Britse seriemoordenaar John Sweeney, die in 2011 tot levenslange gevangenisstraf wordt veroordeeld voor de moord op twee vrouwen. Een van hen wordt vermoord teruggevonden in 1990 in Rotterdam, de ander in 2001 in Londen. Sweeney reist als timmerman veel door Europa en de Nederlandse en Engelse politie houden er serieus rekening mee dat Sweeney verantwoordelijk is voor meer moorden en vermissingen. Zij formeren een gezamenlijk rechteam, het *Joint Investigation Team*, om deze mogelijkheid te onderzoeken.

In tabel 2.4 wordt de actieradius van seriemoordenaars in relatie tot het aantal slachtoffers weergegeven.

Tabel 2.4 Classificatie van de actieradius en het aantal slachtoffers van mannelijke seriemoordenaars in de VS in de periode 1800-2004 (N=367)

Actieradius	seriemoordenaars (%)	aantal slachtoffers per seriemoordenaar (n)
Specifieke locatie	10%	12-20
Lokaal gebied	55%	7-10
Rondtrekkend	35%	8-13

Bron: afgeleid uit Hickey (2010).

Wat betreft de actieradius van seriemoordenaars bestaat er volgens Hickey (2010) een verschil tussen mannen en vrouwen. Terwijl een tiende van de mannelijke seriemoordenaars zijn slachtoffers op een specifieke locatie maakt, geldt dat voor een derde van de vrouwelijke seriemoordenaars. Dit verschil heeft te maken met het type slachtoffers dat mannen en vrouwen kiezen. Vrouwen maken veelal slachtoffers binnen een familie of in een zorgcentrum, zoals een ziekenhuis of verzorgingstehuis. Seriemoordenaars die hun moorden plegen op een specifieke locatie, zoals in een woning, maken gemid-

deld meer slachtoffers dan de seriemoordenaars met een grotere actieradius. Dit gegeven wijst erop dat moorden op een vaste, specifieke locatie langer onzichtbaar blijven.

De Amerikaanse seriemoordenaar John Wayne Gacy verkracht en vermoordt tussen 1972 en 1978 33 jongens in de leeftijd van 14 tot 21 jaar. De lichamen van 26 slachtoffers begraaft hij in de kruipruimte onder zijn woning. De overige slachtoffers begraaft hij rondom zijn huis of dumpst hij in een rivier.

De actieradius van Amerikaanse seriemoordenaars is groter dan die van seriemoordenaars uit andere landen. Terwijl een derde van de Amerikaanse seriemoordenaars al rondreizend van staat naar staat zijn slachtoffers maakt (Hickey, 2010), geldt dat voor slechts 15% van de seriemoordenaars uit andere landen (Gorby, 2000). Uit Duits onderzoek komt naar voren dat de meeste seriemoordenaars binnen een straal van dertig kilometer van hun huis hun moorden plegen (Ulrich, 1999).

De moordplek is niet altijd dezelfde plek als waar de moordenaar zijn slachtoffers achterlaat, maar ook de dumpplaats blijkt doorgaans relatief dicht bij de woonomgeving van de meeste daders te liggen. De locaties waar zij hun moorden plegen en hun slachtoffers achterlaten, zijn niet willekeurig gekozen, maar passen in een geografisch patroon dat deel uitmaakt van het leven van de dader. Dat neemt niet weg dat er seriemoordenaars zijn die bewust buiten de voor hen bekende omgeving opereren, mogelijk om de kansen op ontdekking te minimaliseren. De meerderheid van de seriemoordenaars laat zijn slachtoffers echter achter op plaatsen die min of meer bekend zijn voor de daders (Lundrigan & Canter, 2001).

Drijfveren

Vaak gaat er een stressvolle gebeurtenis (*trigger*) vooraf aan een serie moorden (Whitman & Akutagawa, 2004). De drijfveer voor de moorden is in hoofdzaak pathologisch (Cormier et al., 1972). Terwijl een enkelvoudige moord veelal gepleegd wordt vanuit woede, moordt een seriemoordenaar vaak vanuit een vorm van dwangmatigheid voor psychologische en/of seksuele bevrediging (Kraemer et al., 2004; Holmes & Holmes, 1998; Egger, 1984). De innerlijke drang om te moorden is een belangrijke drijfveer van een seriemoordenaar. De beruchte Amerikaanse seriemoordenaar William Heirens, die halverwege de jaren veertig van de vorige eeuw actief is, schrijft met lipstick op de spiegel van een van zijn slachtoffer: *'For heaven's sakes, catch me before I kill more; I cannot control myself'* (Freeman, 1956). Er zijn gevallen bekend waarin de behoefte om te moorden zo sterk aanwezig is dat pogingen tot het bieden van weerstand angst en fysieke ongemakken veroorzaken. Zodra de fantasieën worden uitgevoerd, wordt de spanning ontladen en ervaart de dader een gevoel van opluchting en bevrediging die enige tijd kan aanhouden (Schlesinger, 2000). In tabel 2.5 staan de belangrijkste motieven van bijna vierhonderd mannelijke seriemoordenaars op een rij. Vaak spelen er voor een seriemoordenaar meer motieven tegelijk een rol.

Tabel 2.5 Motieven van mannelijke seriemoordenaars in de VS in de periode 1800-2004 (N=367)

Motieven*	Seriemoordenaars (%)
Seks	55%
Controle	31%
Geld	25%
Plezier	17%
Overig	28%
Combinatie	51%

* Deze motieven hoeven niet bij alle moorden een rol te hebben gespeeld.

Bron: afgeleid uit Hickey (2010).

Veel seriemoordenaars zijn seksueel gemotiveerd in hun daden (Kraemer et al., 2004, Ressler et al., 1988). Seksuele seriemoord kan in die gevallen gezien worden als een subtype van seriemoord (o.a. Warren, Hazelwood & Dietz, 1996; Ressler et al., 1988). Uit tabel 2.5 blijkt dat ruim de helft van de seriemoordenaars een seksueel motief heeft voor zijn moorden. Hickey (2010) benadrukt daarbij dat – hoewel seks voor veel seriemoordenaars een beweegreden is – seks zelden het enige motief is; naast seks spelen meestal ook andere motieven een rol.

In bepaalde seriemoorden vormt het seksueel misbruiken van het slachtoffer een belangrijk onderdeel van de moord, zowel psychologisch als fysiologisch. Voor andere seriemoordenaars is het seksuele aspect de manier om hun slachtoffer ondergeschikt te maken, te vernederen en uiteindelijk te doden en heeft het weinig te maken met het feitelijke motief voor de moord. Voor beide categorieën moordenaars geldt dat het uiteindelijke doel van de moord niet altijd seksuele bevrediging hoeft te zijn. Het verkrijgen van controle is de belangrijkste drijfveer en seks kan een middel zijn om die controle te ervaren, maar dat kan ook door bijvoorbeeld een wapen te hanteren. De Russische seriemoordenaar Andrei Chikatilo, die 52 vrouwen en kinderen doodde, beschrijft dat hij moordt om rust te ervaren: *‘What I did was not for sexual pleasure. Rather it brought me some peace of mind.’*

Een serie moorden kan volgens Hickey (2010) getypeerd worden als expressief, zoals seksuele moorden en de zogenoemde *‘hate crimes’*, of als instrumenteel, zoals moorden die worden gepleegd vanuit een financieel motief. Het motief voor vrouwelijke seriemoordenaars is vaak instrumenteel; zij moorden vaak – in elk geval deels – vanwege financieel gewin.

Fantasieën

Voorafgaand aan een seriemoord is er vrijwel altijd sprake van een vorm van stalking van het slachtoffer door de dader (Hickey, 2010). Het gaat dan niet altijd om feitelijke, fysieke uitingen van stalking, maar om fantasieën over het contact maken

en overmeesteren van het slachtoffer. Dit psychologische ‘voorspel’ bereidt de dader voor op het latere fysieke contact met zijn geselecteerde slachtoffer. De Amerikaanse seriemoordenaar Edmund Kemper visualiseert voor zijn moorden dat zijn slachtoffers naast hem in de auto zitten en hij hen onder schot neemt. Hickey (2010) stelt dat hoe meer uitgesproken de fantasieën zijn, hoe sneller de dader in actie kan komen wanneer hij het ‘juiste’ slachtoffer in het vizier krijgt.

Fantasieën kunnen ook verder gaan. De seksuele seriemoordenaar wordt vaak gedreven door fantasieën; 86% van dit type seriemoordenaar heeft voorafgaand aan elke moord gewelddadige fantasieën (Prentky, Burgess, Rokous, Lee, Hartman, Ressler & Douglas, 1989). Bij een seksuele seriemoord zijn altijd drie componenten aanwezig: (1) seksueel sadisme, (2) fantasieën en (3) een innerlijke drang om die fantasieën uit te voeren. Seksueel sadisme vormt vaak de kern van een seriemoord (Schlesinger, 2000). Bij sadisme wordt een seksuele opwinding ervaren van het psychisch lijden, vernederen en het uitoefenen van macht en controle over het slachtoffer. Fantasieën kunnen al jaren bestaan voordat daarnaar wordt gehandeld. Lange tijd kunnen fantasieën fungeren als een vervanging van gedrag tot het moment dat de fantasie zich ontwikkeld heeft naar het punt waarop de spanning onhoudbaar wordt (Schlesinger & Revitch, 1980). Willem van Eijk heeft vanaf zijn 20ste jaar concrete fantasieën over seks met vrouwen en die fantasieën worden later steeds gewelddadiger en obsessiever (Van der Zee, 2006).

Na de twee moorden in de jaren zeventig beschrijft Willem van Eijk zijn fantasieën letterlijk als het begeren, hebben en vernietigen van vrouwen. Daarbij doelt hij bij nadere uitleg op het toebrengen van zwaar lichamelijk letsel, het verminken en opensnijden van vrouwen. Zijn tweede slachtoffer brengt hij met messteken om het leven, waarbij hij haar buik openrijt en een tepel afsnijdt.

Sadisme en fantasieën staan met elkaar in verband en vormen pas een probleem als ook het derde element, de innerlijke drang om de fantasieën uit te voeren, aanwezig is (Schlesinger, 2000). De intensiteit van het sadisme, de fantasieën en de drang kunnen mild of ernstig zijn en de elementen kunnen een meer of minder dominante rol spelen bij een seriemoordenaar. Bij Richard Cottingham voerde sadisme de boventoon in zijn moorden. Deze Amerikaanse seriemoordenaar vermoordt vijf vrouwen, die hij doorgaans achterlaat zonder armen, benen en hoofd. Hij houdt de slachtoffers in leven zodat zij kunnen lijden onder zijn martelingen totdat de *master*, zoals hij zichzelf noemt, seksueel bevredigd is (Keppel, 1997). Fantasieën kunnen ook dominant zijn, zoals bij de Amerikaanse seriemoordenaar en kannibaal Edmund Kemper, die al begint te moorden als hij vijftien jaar is en een serie van tien doden op zijn geweten heeft als hij zichzelf aangeeft bij de politie. Kemper spreidt zijn donkere fantasieën ten toon door als kind al bizarre seksuele rituelen met de poppen van zijn zusje uit te voeren.

Zo speelt hij ‘gaskamertje’ met zijn zusje, waarin macht, seks en dood als thema’s terugkomen (Ressler & Schachtman, 1993).

Modus operandi

Slachtoffers van seriemoordenaars sterven doorgaans een gewelddadiger dood dan andere moordslachtoffers. Volgens Hickey (2010) zijn er geen grenzen aan het geweld dat de slachtoffers wordt aangedaan, omdat seriemoordenaars onverschillig staan ten opzichte van het leven van anderen. Seriemoord is geen snelle daad, maar meer een proces. Als gevolg daarvan plegen seriemoordenaars vaak een combinatie van niet-dodelijke, bijna dodelijke en dodelijke aanvallen op het slachtoffer. Zij kunnen daarbij verschillende werkwijzen ofwel modus operandi hanteren en vertonen daarbij bepaalde gedragingen op de plaats delict. Het gedrag van seriemoordenaars kan een uiting zijn van hun psychologische *make up*. Volgens Hickey (2002) wordt de modus operandi beïnvloed door de traumatische jeugdervaringen van seriemoordenaars. Seriemoordenaars mishandelen, martelen of misbruiken hun slachtoffer vaak voordat zij tot moord overgaan. Soms houdt een seriemoordenaar een slachtoffer langere tijd in leven om dergelijke handelingen uit te voeren. De Belg Marc Dutroux houdt zijn slachtoffers maandenlang in zijn huis vast om hen voor hun dood langere tijd te kunnen misbruiken. Er zijn echter ook seriemoordenaars die in omgekeerde volgorde handelen; zij doden direct hun slachtoffer om daarna nog handelingen met hen uit te voeren. Necrofilie (seks hebben met een overledene) en het mutileren of in stukken snijden van het slachtoffer, zoals de Amerikaan Jeffrey Dahmer met zijn slachtoffers doet, zijn daar voorbeelden van. Ten slotte zijn er ook seriemoordenaars die zowel voor, tijdens als na de moord fysieke handelingen met het slachtoffer plegen.

Seriemoordenaars doden hun slachtoffer uiteindelijk meestal door middel van fysiek contact door het slachtoffer bijvoorbeeld te verwurgen, te verstikken of te steken, waarbij de laatstgenoemde methode het vaakst voorkomt (Kraemer et al., 2004; Arndt et al., 2004). Bij twee slachtoffertjes van Koos Hertogs zijn wurgsporen op hun nek aangetroffen, maar zij zijn niet door verwurging om het leven gebracht. Bij seksuele moordenaars is het verwurgen of verstikken van het slachtoffer door de daders de meest geprefereerde methode, gevolgd door het doodschieten of vermoorden met een ander wapen. Overigens komt het gebruik van vuurwapens door seriemoordenaars twee keer zo vaak voor in de Verenigde Staten als in andere landen (Hickey, 2010).

Verwurging komt bij de seksuele seriemoordenaars vaak voor, omdat de dader dan direct fysiek contact met het slachtoffer heeft, wat opwindend voor hem is. De dader kan met het wurgen totale controle uitoefenen over de dood van het slachtoffer, de angst van het slachtoffer seksualiseren en/of het slachtoffer seksueel misbruiken indien dat tot zijn fantasie behoort (Hickey, 2010). Bij deze seksuele moorden is vaak ook een vorm van seksuele perversie terug te zien. De daders verzamelen trofeeën door iets mee te nemen van het slachtoffer of door bijvoorbeeld foto’s van het slachtoffer te nemen.

Deze trofeeën kunnen worden gebruikt als middel om de moord opnieuw te beleven. Ook kannibalisme komt voor onder seksuele seriemoordenaars.

Vrouwelijke seriemoordenaars blijken zich in hun delictgedrag te onderscheiden van de mannen (Davis, 2007; Myers, Gooch & Meloy, 2005; Hickey, 2006). Vrouwen zijn de 'stille moordenaars'. De meeste vrouwelijke seriemoordenaars vergiftigen of drogeren hun slachtoffers of onthouden hun bewust de nodige zorg om hen te doden in tegenstelling tot mannelijke seriemoordenaars die fysiek geweld toepassen (Gurian, 2011; Gorby, 2000; Hickey, 1997). Als er sprake is van fysiek en seksueel geweld bij vrouwelijke seriemoordenaars, dan is het aannemelijk dat zij samenwerken met een (mannelijke) partner (Hickey, 2010). Hoewel vrouwelijke seriemoordenaars even dodelijk zijn als mannen, zijn zij lastiger te detecteren, omdat hun moorden minder in het oog springen. Vrouwelijke seriemoordenaars worden daardoor sneller over het hoofd gezien. Een uitzondering daarop is de Amerikaanse seriemoordenaar Aileen Wuornos; zij is een atypische vrouwelijke seriemoordenaar. Wuornos vertoont agressief en dominant gedrag en vermoordt mannen met geweld. Omdat Wuornos in het algemene profiel van seriemoordenaars past, wordt zij door de FBI feitelijk als eerste vrouwelijke seriemoordenaar beschouwd (Gurian, 2011).

Na een turbulente jeugd gaat Aileen Carol Wuornos op haar vijftiende een zwerfend bestaan leiden. Ze verdient haar geld door zich te prostitueren. Haar ervaringen met geweld en misbruik door mannen leiden ertoe dat zij op haar 33ste mannen gaat vermoorden. Ze kiest haar slachtoffers zorgvuldig uit op basis van de duurdere auto's die zij rijden. Wuornos zelf zegt alleen mannen te hebben gedood die haar misbruiken en waarbij ze zich in gevaar voelt. Ze bekent zeven mannen te hebben vermoord, allen door hen dood te schieten. Wuornos is in 2002 geëxecuteerd.

Een kenmerk van seriemoord is dat de moorden een specifiek patroon kennen; de slachtoffers worden meestal op vergelijkbare wijze gedood (Hickey, 1991). Dat wil echter niet zeggen dat er in een serie moorden niet van het patroon afgeweken kan worden. De modus operandi vormt de functionele werkwijze van de dader. De handelingen dienen ervoor om de moord met succes uit te voeren, de identiteit van de dader te verhullen en voldoende ontsnappingsmogelijkheden te creëren.

Willem van Eijk verwurgt zijn eerste slachtoffer met een sjaal. Bij de tweede moord brengt hij het slachtoffer met messteken om het leven en de drie slachtoffers die hij na zijn detentie maakt, worden alle drie gewurgd.

Voor de identificatie van een seriemoordenaar is het van belang dat er op basis van informatie van de plaats delict potentiële verdachten geïdentificeerd kunnen worden. Bij delictgedrag is een onderscheid te maken in gedragingen die 'nodig' zijn om de moord te plegen en gedragingen die een persoonlijke waarde voor de dader hebben

(Van Wijk & Van Leiden, 2002). Het onderzoek naar seriemoordenaars moet zich richten op kenmerken die consistent zijn over de verschillende moorden in een serie. Een seriemoordenaar wordt immers met elke moord 'slimmer'. Wanneer een slachtoffer zich hevig verzet, is het waarschijnlijk dat de moordenaar bij zijn volgende moord middelen mee zal nemen om het slachtoffer beter onder controle te houden. De modus operandi wordt met andere woorden om praktische redenen gekozen en ontwikkelt zich naarmate de seriemoordenaar vaardiger en zelfverzekerder wordt in zijn handelen (Douglas & Munn, 1992). Naast ervaring wordt de modus operandi beïnvloed door de omstandigheden tijdens de moord. Denk daarbij aan eventueel verzet door het slachtoffer. Deze invloeden maken het identificeren van een seriemoordenaar en het linken van moorden aan de hand van de modus operandi lastig (Keppel, 2000).

Rituelen en signatuur

Wat in de regel niet verandert tijdens een serie moorden zijn de rituelen (Douglas & Munn, 1992). Dit zijn uitingen van de dader tijdens de moord die gebaseerd zijn op fantasieën en met name voorkomen bij seksuele seriemoord. Deze gedragingen zijn – in tegenstelling tot de modus operandi – niet nodig om de moord uit te voeren, maar dienen een psychologisch doel. De dader voelt de behoefte bepaalde handelingen uit te voeren om seksueel bevredigd te raken; het enkel doden van het slachtoffer is niet voldoende (Ressler et al., 1988). Martelen, verminken en overkill zijn voorbeelden van rituelen. Deze gedragingen hebben geen instrumentele functie om het slachtoffer te doden, maar komen voort uit (afwijkende) seksuele fantasieën van de dader (Schlesinger, 2007). Bij het merendeel van de seksuele seriemoordenaars is een relatie aangetoond tussen de fantasieën van de dader en het gedrag op de plaats delict (Prentky et al., 1989). Omdat fantasieën heel persoonlijk zijn, kunnen rituele aspecten die op basis daarvan worden uitgevoerd ook uniek zijn en als een persoonlijk merkteken of signatuur van de dader worden beschouwd (Douglas & Munn, 1992). Hazelwood en Warren (2003) definiëren een signatuur als een unieke combinatie van gedragingen die bij ten minste twee misdrijven in een serie dienen terug te komen. Een signatuur is in feite een specificatie van een ritueel (Schlesinger, Kassen, Blair Mesa & Pinizzotto, 2010). Het exposeren van het slachtoffer kan als ritueel worden gezien. Wanneer de dader het slachtoffer in een bepaalde positie legt, half ontkleedt of de kleding in een net stapeltje naast het lichaam neerlegt, kan dat als een signatuur worden beschouwd. Het op een bepaalde wijze verminken van de geslachtsdelen van een slachtoffer, het verwijderen van de ogen, het afscheren van het haar of het bijten in het gezicht zijn andere voorbeelden van een signatuur. Dergelijke gedragingen zijn uniek. De vaak bizarre kenmerken van rituelen kunnen tot de misinterpretatie leiden dat de dader in ernstige psychische toestand, zoals een psychose, moet verkeren (Dietz, Hazelwood & Warren, 1990).

Seksuele seriemoordenaars vertonen vrijwel allemaal bepaalde rituele gedragingen (Schlesinger et al., 2010). Bovendien blijken seriemoordenaars in hoge mate consistent te zijn in de rituele gedragingen die zij uiten tijdens een serie moorden (Bateman & Salfati, 2007). Volgens Schlesinger et al. (2010) gaat het daarbij meestal niet om identieke rituelen, maar om soortgelijke gedragingen bij verschillende moorden in een serie. In eenzelfde serie kan het ene slachtoffer voor zijn dood verminkt zijn, terwijl dat bij het andere slachtoffer *post mortem* is gebeurd. De rituelen kunnen bovendien evolueren tijdens een serie moorden en de dader kan op slachtoffers experimenteren. Zo kan een seriemoordenaar zijn eerste slachtoffer met een mes snijden en bij een later slachtoffer overgaan tot het afsnijden van een lichaamsdeel. De kern of het thema van de rituele gedragingen blijft met andere woorden gelijk, maar de uitvoering kan variëren. Vaak beperken seriemoordenaars zich overigens niet tot een enkel ritueel, maar hebben ze meerdere rituelen tegelijk, zoals het vastbinden van het slachtoffer naast het plegen van overkill (Schlesinger et al., 2010).

Via de rituelen en het signatuur kunnen verschillende moorden aan een verdachte worden gelinkt (Keppel, 2000; Douglas & Munn, 1992). Rituelen zijn vanwege allerlei factoren echter niet terug te zien in alle moorden uit een serie (Hazelwood & Warren, 2003). Het kan de dader aan tijd ontbroken hebben om het af te maken en allerlei persoonlijke en externe omstandigheden kunnen de uitvoering van rituelen verstoren. Denk daarbij aan verzet door het slachtoffer of het gestoord worden tijdens de handelingen. Volgens Hazelwood en Warren (2003) blijven bepaalde rituele aspecten alleen bij de dader zelf bekend en kunnen pas herkend worden nadat de dader is gepakt en onderzocht. Daarnaast is het niet altijd evident wat tot de modus operandi of de rituelen van de seriemoordenaar behoort. De twee ontdekte slachtoffers van de Britse seriemoordenaar John Sweeney worden allebei ernstig verminkt door hun ledematen en hoofd van het lichaam te verwijderen en de slachtoffers worden in het water gedumpt. Dit delictgedrag kan, zoals bij de Amerikaanse seriemoordenaar Richard Cottingham, een uiting zijn van zijn fantasieën en van sadisme.³ Het kan echter tegelijkertijd een instrumentele functie hebben, omdat het lastiger is om de slachtoffers aan de hand van ontbrekende lichaamsdelen te identificeren. De moord die Sweeney in Nederland pleegt, blijft daardoor jaren onopgelost.

2.7 Slachtoffers

Bij seriemoord zijn de slachtoffers primair onbekenden van de dader. In eerdere studies wordt gesteld dat er vrijwel nooit sprake is van een onderlinge relatie tussen de dader en het slachtoffer (o.a. Egger, 1990; Holmes & De Burger, 1988; Ressler et al.,

3 Richard Cottingham staat bekend als de 'Torso Killer', omdat hij enkel de torso van zijn slachtoffers achterliet en hun handen en hoofden met zich meenam.

1988). Dit blijkt echter genuanceerder te liggen en te verschillen voor mannelijke en vrouwelijke seriemoordenaars. Voor mannelijke seriemoordenaars geldt het beeld zoals weergegeven in tabel 2.6.

Tabel 2.6 Classificatie van slachtoffers van mannelijke seriemoordenaars in de VS in de periode 1800-2004 (N=346)

Relatie	seriemoordenaars (%)
Onbekenden	71%
Onbekenden/kennissen	12%
Kennissen	8%
Onbekenden/familie	3%
Familie	3%
Kennissen/familie	3%
Onbekenden/kennissen/familie	1%

Bron: afgeleid uit Hickey (2010).

Ruim twee op de drie mannelijke seriemoordenaars vermoorden exclusief onbekenden. Een op de zeven vermoordt, naast onbekenden, een of meerdere bekenden en eenzelfde deel maakt enkel slachtoffers in zijn familie- of kennissenkring. Binnen de categorie onbekenden vormen vrouwen, kinderen en reizigers de top drie van meest voorkomende slachtoffergroepen. Ook bij kennissen gaat het veelal om vrouwen en kinderen, maar ook collega's, burens en patiënten kunnen het doelwit zijn. Ondanks dat de ontwikkelingspaden van seriemoordenaars voor een belangrijk deel in een disfunctioneel gezin en jeugdtrauma gelegen zijn, vermoorden mannelijke seriemoordenaars zelden familieleden. Als familieleden wel het doelwit van een seriemoordenaar zijn, dan betreft het meestal hun vrouw, kinderen of moeder.

Evenals hun mannelijke *counterparts* maken vrouwelijke seriemoordenaars de meeste slachtoffers onder onbekenden. Bij deze groep gaat het dan veelal om kinderen en patiënten in ziekenhuizen of verzorgingshuizen. Volwassen vrouwen vormen, evenals bij de mannelijke seriemoordenaars, ook voor vrouwelijke seriemoordenaars een belangrijk doelwit onder de onbekenden. Voor vrouwelijke seriemoordenaars geldt daarnaast dat zij vaker dan mannen familieleden vermoorden; echtgenoten en kinderen vormen daarbij de grootste groep (Hickey, 2010).

Sekse en leeftijd

In het algemeen geldt dat circa twee derde van de slachtoffers van seriemoord een vrouw is (Hickey, 2010; Kraemer et al., 2004; Egger, 2003). Vrouwen lopen daarmee in tegenstelling tot enkelvoudige moorden een veel grotere kans slachtoffer te worden van een seriemoord dan mannen. Uit een studie van Quinet (2011) komt naar voren dat de meeste seriemoordenaars (85%) ten minste één vrouw vermoorden. Ruim de

helft van de seriemoordenaars (52%) richt zich exclusief op vrouwelijke slachtoffers en een derde deel (33%) vermoordt naast vrouwen ook mannen. Het resterende deel van de seriemoordenaars (15%) maakt enkel mannelijke slachtoffers. De meeste mannelijke seriemoordenaars prefereren jonge vrouwen, zeker wanneer zij alleen zijn. Maar zoals eerder aangegeven, vormen ook kinderen een belangrijk doelwit voor hen. Eén op de vijf seriemoordenaars vermoordt ten minste één kind, maar het belangrijkste doelwit van seriemoordenaars zijn volwassenen. Bijna de helft (46%) van de seriemoordenaars vermoordt uitsluitend volwassenen en de meeste seriemoordenaars (83%) maken minstens één volwassene tot slachtoffer.

De gemiddelde leeftijd van de slachtoffers van seriemoordenaars ligt volgens Amerikaans onderzoek bij 28,5 jaar (Fox & Levin, 1994), maar dit gemiddelde kan sterk variëren tussen verschillende seriemoordenaars. Bij daders die het op kinderen hebben voorzien, ligt de gemiddelde leeftijd vanzelfsprekend veel lager.

Eén op de zes seriemoordenaars maakt ouderen tot slachtoffer. Hickey (2010) signaleert in de afgelopen dertig jaar een toename van het aantal slachtoffers van seriemoord onder ouderen en relateert dat aan de vergrijzing en de toegankelijkheid van deze groep potentiële slachtoffers. Acht van de dertien slachtoffers van de Amerikaanse seriemoordenaar Albert De Salvo, alias *the Boston Strangler*, zijn vrouwen van 55 jaar of ouder.

Kwetsbare groepen

Seriemoordenaars kiezen zelden iemand als slachtoffer die fysiek en intellectueel van hetzelfde niveau is als zij (Hickey, 2010). Volgens Egger (1984) zijn de slachtoffers van seriemoord voornamelijk afkomstig uit de lagere sociaaleconomische klasse of behoren tot zogenoemde kwetsbare groepen, zoals zwervers, prostituees, vermiste kinderen en alleenstaande of oudere vrouwen. Dergelijke kwetsbare groepen kunnen gemakkelijke prooien zijn wanneer zij het pad van een seriemoordenaar kruisen; zij zijn immers relatief makkelijk te overmeesteren. Hickey (2006) stelt op basis van een analyse van de levensstijl van slachtoffers van seriemoord dat een op de vijf slachtoffers zich door zijn risicovolle levensstijl bij de moordenaar in de kijker speelt. Dit baseert hij op een analyse van kenmerken van slachtoffers van seriemoord, zoals leefstijl, type werk en de locatie waar het slachtoffer is verdwenen of gedood. De mate waarin iemand in contact staat met onbekenden vormt een belangrijke risicofactor. Denk aan lifters, werkzoekenden en mensen die vanwege hun werk veelvuldig met onbekenden in contact komen, zoals verpleegsters, serveersters en modellen. Prostituees komen als bijzondere risicogroep naar voren. Zij lopen een verhoogd risico vermoord te worden, omdat zij gemakkelijk te benaderen zijn (Salfati, 2009; Salfati, James & Ferguson, 2008). Prostituees lopen achttien keer meer kans het slachtoffer te worden van moord dan vrouwen in het algemeen (Potterat, Brewer, Muth, Rothenberg, Woodhouse, Muth, Stites en Brody, 2004). Circa een vijfde van de seriemoordenaars (22%) heeft prostituees als doelwit en bij series met exclusief vrouwelijke slachtoffers gaat het bij bijna

een derde (32%) om een prostituee. Bovendien zijn seriemoordenaars die zich primair op prostituees richten over een langere tijd actief en maken zij meer slachtoffers dan seriemoordenaars die (ook) buiten deze doelgroep moorden (Quinet, 2011).

Keith Hunter Jespersen, beter bekend als de *Happy Face Killer*,⁴ maakt minstens acht slachtoffers in vijf verschillende staten tijdens zijn werk als vrachtwagenchauffeur in Canada en Amerika. Zelf claimt hij 160 moorden te hebben gepleegd. Jespersen selecteert slachtoffers, met name prostituees, die niet snel vermist zullen worden om het risico op ontdekking zo lang mogelijk uit te stellen. Pas na een jaar wordt een eerste lichaam ontdekt. In een interview vertelt hij (Kamb, 2003): *'Ik leid een zwervend bestaan, zij worden slachtoffers omdat ze in mijn leefstijl passen.'*

Het verhoogde risico voor prostituees geldt overigens niet zonder meer voor hun vak. Een seriemoordenaar die het op prostituees heeft gemunt, vermoordt doorgaans niet elke prostituee waarmee hij in contact komt. Meer subtiele factoren, zoals de perceptie van de dader van het gedrag van de prostituee, lijken een rol te spelen bij het risico slachtoffer te worden. Als de dader het idee heeft dat de prostituee liegt, hem bedriegt, beledigt of hem opjaagt, kan het risico op slachtofferschap toenemen (Selby & Canter, 2009; Kinnell, 2008).

2.8 Resumé

Een seriemoord is de moord op twee of meer slachtoffers door dezelfde moordenaar(s) op verschillende momenten zonder tussentijds gepakt te zijn door de politie. In Nederland zijn meerdere voorbeelden van seriemoordenaars bekend. Seriemoord moet onderscheiden worden van massamoord. Het belangrijkste verschil is dat een massamoordenaar bij een enkele gelegenheid meerdere slachtoffers tegelijk maakt en een seriemoordenaar meerdere moorden over een langere periode pleegt.

De ontwikkeling van een seriemoordenaar begint in de kindertijd. Een combinatie van sociale, psychologische en biologische factoren bepaalt of iemand overgaat tot het plegen van een serie moorden. Seriemoordenaars worden niet als zodanig geboren en worden evenmin alleen zo gevormd door een slechte opvoeding. Stressvolle gebeurtenissen en negatieve ervaringen in de kindertijd kunnen de ontwikkeling van de hersenen beïnvloeden en bepalen uiteindelijk mede of iemand uitgroeit tot een seriemoordenaar.

Er bestaat geen vast profiel van een seriemoordenaar. Seriemoordenaars kunnen mannen of vrouwen zijn, komen in alle bevolkingsgroepen voor en kennen verschillende motieven en werkwijzen. Wel staat vast dat de meeste seriemoordenaars blanke mannen zijn die alleen handelen. Verder hebben seriemoordenaars over het algemeen een

⁴ Deze bijnaam ontleent hij aan het feit dat hij briefjes met daarop getekende lachende gezichtjes naar de politie stuurde.

gemiddeld intelligentieniveau. Ogenschijnlijk kunnen zij vriendelijke, normale en stabiele personen zijn.

Psychopathie kan vaak in verband worden gebracht met seriemoordenaars. Psychopaten komen vaak charmant over, maar zijn tegelijkertijd gewetenloos, gewelddadig en empathieloos. Zij zijn goed in staat anderen te manipuleren om hun eigen behoeften te bevredigen. Naast psychopathie komen sadisme, narcisme en de antisociale persoonlijkheidsstoornis voor bij veel seriemoordenaars. Het hangt van de intelligentie en sociale vaardigheden van de seriemoordenaar af in hoeverre het afwijkende gedrag zich manifesteert in de buitenwereld.

Seriemoordenaars vertonen in hun jeugd vaak al gewelddadig gedrag. Met name de mannelijke seriemoordenaars zijn al eerder bij de politie in beeld wegens allerlei vormen van crimineel gedrag en dan in het bijzonder vermogens- en zedenmisdrijven. Ruim de helft heeft al wel eens vastgezet of is opgenomen geweest. Naast crimineel gedrag is de consumptie van alcohol en porno kenmerkend voor veel seriemoordenaars.

In de loop der tijd zijn meerdere typologieën van seriemoordenaars ontwikkeld, gebaseerd op onder andere persoonlijkheidskenmerken en motieven van seriemoordenaars. De classificaties vormen een theoretisch kader dat niet altijd wetenschappelijk gefundeerd is, maar gebruikt wordt om seriemoord te bestuderen. In de praktijk bestaat er veel overlap tussen onderscheiden typen.

De startleeftijd van veel seriemoordenaars ligt bij eind 20 of begin 30 jaar. Gemiddeld zijn zij negen jaar actief en maken ze binnen die periode tussen de zeven en tien slachtoffers. De actieradius van seriemoordenaars kan sterk verschillen, maar de meesten plegen hun moorden relatief dicht bij huis. De plaatsen delict passen vaak in een geografisch patroon dat deel uitmaakt van het dagelijkse leven van de seriemoordenaar.

Vaak gaat er een stressvolle gebeurtenis vooraf aan een serie moorden. Het motief is in hoofdzaak pathologisch: de seriemoordenaar voelt een innerlijke drang om te doden in zijn streven naar macht en controle. Door het moorden probeert hij controle te krijgen over zijn eigen leven. Seks is voor ruim de helft van de seriemoordenaars een belangrijke beweegreden, maar bijna nooit de enige.

Fantasieën spelen een belangrijke rol bij seriemoordenaars. Fantasieën kunnen al jaren bestaan voordat ernaar wordt gehandeld. Daarnaast kunnen bepaalde fantasieën een psychologisch voorspel van het moorden vormen.

Seriemoord is geen snelle daad, maar veel meer een proces en het geweldsaspect is bij seriemoord groter dan bij enkelvoudige moord. Mishandeling, marteling en misbruik van het slachtoffer gaan vaak vooraf aan het moorden. Het gaat de seriemoordenaar vanuit een streven naar macht en controle meestal om fysiek contact met het slachtoffer. Mannelijke seriemoordenaars doden hun slachtoffers uiteindelijk meestal door hen te steken, te verwurgen of te verstikken. Vrouwelijke seriemoordenaars gebruiken

minder geweld en doden hun slachtoffers doorgaans door ze te vergiftigen of ze zorg te onthouden.

Een seriemoordenaar onderscheidt zich van andere moordenaars door zijn signatuur. Dat is een persoonlijk merkteken van de dader dat zich uit in gedragingen die niet nodig zijn om de moord te plegen. Terwijl de modus operandi in een serie moorden kan veranderen, geldt dat in de regel niet voor de signatuur.

De selectie van slachtoffers door een seriemoordenaar kan te maken hebben met zijn fantasieën en voorkeuren, maar ook met calculerend gedrag. De meerderheid van de slachtoffers van seriemoordenaars zijn onbekenden van hen. Mannelijke seriemoordenaars vinden hun slachtoffers doorgaans onder vrouwen en kinderen en vrouwelijke seriemoordenaars maken vooral slachtoffers onder hen over wie zij de zorg hebben, zoals familie of patiënten. De slachtoffers van seriemoordenaars behoren doorgaans tot de sociaal kwetsbaren. Met name prostituees lopen een sterk verhoogd risico slachtoffer te worden van een seriemoordenaar.

3 Serieverkrachters

Anton van Wijk

Introductie

In 2010 maakt een dagblad melding van een Duitser die schuld bekent aan honderden aanrandingen en verkrachtingen.¹ De man, vader van twee kinderen, heeft gedurende negentien jaar vrouwen uit Duitsland, Nederland en België seksueel misbruikt. Ook Nederland kent zijn serieverkrachters, hoewel misschien minder extreem qua aantal zedendelicten. De bekende Utrechtse serieverkrachter is in 1995 en 1996 actief in en rondom Utrecht en pleegt zes verkrachtingen en doet twaalf pogingen daartoe. In 2001 pleegt hij wederom een verkrachting.² Hij is nooit gepakt. Een ander voorbeeld waaruit blijkt dat sommige serieverkrachters een lange carrière kunnen doorlopen, komt van journalist Koring en rechercheur Tiehuis (2011) die het leven van een van de beruchtste serieverkrachters van Nederland beschrijven: Martin C. Hij maakt begin jaren negentig van de vorige eeuw diverse slachtoffers waarvoor hij wordt veroordeeld. Kort na het uitzitten van de gevangenisstraf ontvoert hij in 1999 de dertienjarige Sybine Jansons en doodt haar. Voordat de politie Martin C. kan arresteren, heeft hij ook nog enkele vrouwen verkracht.

Hoewel er in Nederland ook serieverkrachters actief zijn (geweest) en zij tot een ernstige categorie daders kunnen worden gerekend, is er opvallend weinig onderzoek gedaan naar deze groep zedendelinquenten.³ Een uitzondering betreft de studie van Bootsma (2004) die de mate van consistentie in het gedrag van serieverkrachters heeft onderzocht. Een verklaring voor het gebrek aan onderzoeksgegevens in Nederland en in zekere zin ook in het buitenland is dat serieverkrachting een tamelijk zeldzaam fenomeen is. Een andere verklaring is dat het seriematige karakter van een reeks verkrachtingen niet als zodanig wordt herkend door de politie, bijvoorbeeld omdat de dader geen (bruikbare) sporen heeft achtergelaten die aan elkaar kunnen worden gelinkt.⁴ Er is wel enig nationaal onderzoek voorhanden over verkrachters (o.a. Ter Beek, Van den Eshof & Mali, 2010; Van Beek, 1999; Van Wijk & Schoenmakers, 2011),

1 *Telegraaf* van 27 september 2010.

2 Blijkens DNA-onderzoek, zie: www.politie.nl/utrecht/opsporing/030306serie.asp.

3 Ditzelfde geldt te meer voor de seriemoordenaars; zie hoofdstuk 2.

4 Zie voor de opsporing van serieplegers in het algemeen hoofdstuk 6.

maar daarin is het eventuele seriematige karakter van het delictgedrag geen onderwerp van onderzoek.

Dit hoofdstuk gaat over serieplegers van zedenmisdrijven, in het bijzonder verkrachtingen. Van verkrachting is in Nederland sprake als iemand tegen zijn/haar wil wordt gedwongen tot het ondergaan van seksuele handelingen die mede bestaan uit het binnendringen van het lichaam, ofwel penetratie.⁵ Zowel mannen als vrouwen kunnen het slachtoffer zijn van verkrachting. De slachtoffers kunnen van alle leeftijden zijn. In de literatuur wordt onderscheid gemaakt tussen verkrachters van volwassenen, meestal zijn dat vrouwen, en daders die kinderen misbruiken. Beide groepen zedendelinquenten, de verkrachters en misbruikers van kinderen, verschillen sterk van elkaar qua kenmerken en achtergronden (o.a. Knight & Prentky, 1990). Ook hier zijn in de praktijk allerlei uitzonderingen te zien van daders die zowel kinderen als volwassen vrouwen tot slachtoffer maken (o.a. Heil, Ahlmeyer & Simons, 2003). Hoewel ook misbruikers van kinderen op seriematige wijze dergelijke delicten kunnen plegen, beperkt dit hoofdstuk zich voornamelijk tot de verkrachters van volwassen vrouwen.⁶

Delicten als seriematige verkrachtingen kennen verschillende componenten die in relatie tot elkaar moeten worden bekeken om een duidelijk beeld te krijgen van de seriematige verkrachters en verkrachtingen (o.a. Pino, 2005). Allereerst is dat de persoon van de dader: wat zijn zijn achtergronden en kenmerken, zoals leeftijd, opleiding en psychische gesteldheid? De tweede component heeft betrekking op het delict: bijvoorbeeld wordt het delict voorbereid, is de dader onder invloed, is er sprake van geweldgebruik en welke seksuele handelingen vinden er plaats? De derde component slaat op de slachtoffers: wat zijn hun achtergronden, voldoen zij voor de verkrachters aan bepaalde uiterlijke kenmerken of spelen andere factoren een rol bij de slachtoffersselectie? Deze en andere onderwerpen komen in de achtereenvolgende paragrafen aan de orde. Gestart wordt met de vraag hoe vaak serieverkrachtingen voorkomen en hoeveel serieverkrachters er zijn.

3.1 De omvang van serieverkrachting

Over de mate van voorkomen van serieverkrachtingen (en serieverkrachters) zijn vrijwel geen onderzoeksgegevens beschikbaar. Op het eerste gezicht is dat opmerkelijk, want het is een onderwerp dat regelmatig in de publiciteit komt. Een belangrijke factor

5 In de VS wordt gesproken van '*forcible rape*'. Een ander begrip is aanranding. Ook dan is er sprake van dwang en seksuele handelingen, maar niet van penetratie. Deze juridische benadering van het begrip verkrachting (en aanranding) kan in seksuologisch/criminologisch opzicht overigens minder eenduidig zijn (de aanranding is bijvoorbeeld een mislukte verkrachting).

6 Uit de literatuur is bekend dat de zogenoemde *hands off* zedendelinquenten (exhibitionisten en voyeuristen) gedurende hun leven zeer veel delicten (kunnen) plegen. Een deel van hen is derhalve aan te merken als seriepleger. Gelet op de uitgangspunten van dit boek (zie hoofdstuk 1), namelijk grote maatschappelijke en/of persoonlijke impact, worden deze zedendelinquenten buiten beschouwing gelaten.

hierbij is de definitie van seriematige delictpleging die niet altijd eenduidig is. Dat geldt ook voor serieverkrachtingen. Opvallend is dat verschillende handboeken over *profiling*, *serial offending* of *forensic psychology* wel aandacht besteden aan serieverkrachters, maar dat begrip verder nauwelijks uitwerken of definiëren of verschillende definities gebruiken (o.a. Schlesinger, 2000). Van den Eshof, Bootsma en Brandt (2007) stellen in navolging van diverse auteurs (o.a. Hazelwood & Burgess, 2001; Graney & Arrigo, 2002) dat het begrip seriematigheid inhoudt dat een dader in een bepaalde periode twee of meer verkrachtingen pleegt en tussentijds niet is opgepakt. Deze omschrijving laat echter veel ruimte, bijvoorbeeld voor de vraag hoeveel tijd er tussen de delicten mag zitten. In de zaak van de Utrechtse serieverkrachter is er sprake van een jarenlange ‘afkoelingsperiode’ voordat hij weer een verkrachting begaat. Hetgeen er bekend is over de plegers van verkrachtingen is vrijwel uitsluitend gebaseerd op wat er bij de politie bekend is naar aanleiding van een aangifte van een slachtoffer en het daarop volgende opsporingsonderzoek. Voor zedendelicten in het algemeen en verkrachting in het bijzonder geldt dat er sprake is van een forse onder-rapportage. Slachtoffers doen met andere woorden niet altijd aangifte. Uit gegevens van de *National Crime Victimization Survey* (NCVS) blijkt dat slachtoffers in ongeveer twee derde (63%) van de gevallen geen aangifte bij de politie doen van de verkrachting (Rennison, 2002). Als de slachtoffers aangifte doen, heeft dat uiteraard betrekking op het eigen slachtofferschap. Om een serieverkrachter als zodanig te identificeren, moet de politie met andere woorden verkrachtingen van verschillende personen door dezelfde dader aan elkaar koppelen, bijvoorbeeld door forensisch/technisch onderzoek of door de dader te laten bekennen. Een zuiver beeld van de mate van voorkomen van (serie)verkrachtingen kan voorts worden vertroebeld door valse aangiften.⁷ Alleen op indirecte wijze kan iets worden gezegd over de mate van voorkomen van serieverkrachtingen en verkrachters, waarbij als voorbehoud geldt dat het bij de politie bekende verkrachtingen betreft. Uit onderzoek in de VS blijkt dat opgepakte en veroordeelde verkrachters vaak als *first offenders* zijn aan te merken. Voor bijna driekwart (71%) van de verkrachters is de verkrachting waarvoor zij zijn veroordeeld het eerste zedendelict; ruim een kwart heeft eerder één of meer zedendelicten gepleegd (Langan, Schmitt & Durose, 2003). Uit hetzelfde onderzoek komt naar voren dat 5% van de vrijgelaten verkrachters binnen drie jaar opnieuw gearresteerd wordt voor een verkrachting (of aanranding). Met andere woorden, de meeste verkrachters houden het bij een enkele, geregistreerde verkrachting en zijn derhalve niet aan te merken als serieverkrachter.

7 De percentages valse aangiften in de diverse studies lopen dermate uiteen, dat er geen duidelijk beeld is te geven van de mate van voorkomen. Zie voor een overzicht van de onderzoeken hieromtrent Van Wijk & Nieuwenhuis (2011).

Een andere indicatie van het aandeel serieverkrachters binnen de totale groep verkrachters is af te leiden uit het onderzoek van Grubin, Kelly en Brunson (2001) die in Groot-Brittannië over de periode 1965-1993 468 verkrachtingszaken hebben verzameld, waarbij het gaat om een vrouwelijk slachtoffer en onbekende van de dader. Er zijn 210 verkrachters verantwoordelijk voor de 468 delicten. Hiervan hebben er 129 één delict gepleegd, 81 plegers hebben twee of meer delicten gepleegd en zijn aangemerkt als seriepleger ofwel 39% van het totaal aantal verkrachters. Het onderzoek van Beauregard, Proulx, Rossmo, Leclerc en Allaire (2007a) bevat gegevens van meer dan 1.000 zedendelinquenten die een gevangenisstraf van meer dan twee jaar uitzitten. Hiervan voldoen er 92 aan hun criteria van een seriepleger (ongeveer 9%).⁸ Uiteindelijk doen er 72 mee aan het onderzoek. Deze 72 serieplegers zijn verantwoordelijk voor in totaal 361 zedendelicten (gemiddeld 5; range: 2-37). Het gemiddelde aantal verkrachtingen per verkrachter (range: 2-19) in het hiervoor genoemde onderzoek van Grubin et al. (2001) is overigens vergelijkbaar, namelijk 4,2. Warren, Reboussin en Hazelwood (1995) hebben 108 serieverkrachters onderzocht die in totaal 565 verkrachtingen (gemiddeld 5) hebben gepleegd. Canter (1996) vindt een gemiddeld aantal van 5,6 verkrachtingen bij een groep van 45 Britse, veroordeelde serieverkrachters (twee of meer verkrachtingen van onbekende vrouwen). Stevens (2000) heeft 61 serieverkrachters onderzocht in de gevangenis. De verkrachters hebben gemiddeld zo'n vijf verkrachtingen gepleegd, althans dat geven ze toe tegenover de onderzoekers. De schatting van de onderzoekers is echter dat zij gemiddeld 28 verkrachtingen hebben begaan.⁹

Kortom, serieverkrachters zijn verantwoordelijk voor veel zedendelicten, maar het is niet precies te zeggen hoeveel serieverkrachters er zijn en hoeveel verkrachtingen zij in een serie plegen. Dat de definitie van serieverkrachter bepalend is voor de uitkomsten, blijkt uit een ander onderzoek van Hazelwood en Warren (1989). Zij hebben 41 veroordeelde serieverkrachters geïnterviewd die minimaal tien verkrachtingen hebben gepleegd. Deze groep als geheel is verantwoordelijk voor 837 zedendelicten (*sexual assaults*) en 400 pogingen tot verkrachtingen (gemiddeld 30 zedendelicten).

3.2 De persoon van de serieverkrachter

Wie is nu de persoon van de verkrachter? Op welke leeftijd begint hij met zedendelicten, is hij blank, psychisch gestoord, pleegt hij ook nog andere delicten, heeft hij een

8 Namelijk twee of meer zedendelicten (niet verder gespecificeerd), tegen een onbekende, zowel mannen als vrouwen, van alle leeftijden. Overigens is niet altijd duidelijk in de bestudeerde onderzoeken of het eerdere veroordelingen zijn voor verkrachting en er in feite gesproken moet worden van recidivisten of dat het niet-ontdekte verkrachtingen zijn.

9 De schatting is gebaseerd op de leeftijd van het eerste delict, het aantal delicten per jaar en de duur van de criminele carrière.

baan of is hij onder invloed van middelen ten tijde van het delict? Opvallend genoeg gaan de onderzoeken naar serieverkrachters niet of slechts marginaal in op dergelijke vragen. Als ze al aan de orde komen, is dat meestal om de methodologie van het betreffende onderzoek in te kleuren; hoe ziet de steekproef er met andere woorden uit? Persoonskenmerken van verkrachters zijn wel uitvoerig beschreven in studies die zich richten op verkrachters in algemene zin. Het is goed mogelijk dat in die steekproeven ook serieverkrachters zitten, maar dat blijkt niet uit die onderzoeken. Omgekeerd geldt dat wat bekend is over de persoon van de serieverkrachter niet uniek hoeft te zijn voor de groep serieverkrachters; de bevindingen zouden evengoed kunnen gelden voor verkrachters die een enkele verkrachting hebben gepleegd.

Etniciteit

Wat betreft etniciteit van de serieverkrachters valt op dat de blanke plegers in de diverse onderzoeken als grootste groep naar voren komen. In het enigszins gedateerde Amerikaanse onderzoek van Hazelwood en Warren (1989) naar 41 serieverkrachters blijkt 85% blank te zijn en in het onderzoek van Beauregard, Rossmo en Proulx (2007) is 91% van de 61 serieverkrachters blank. Het zou onjuist zijn om hieruit te concluderen dat serieverkrachting vooral een aangelegenheid is van blanke mannen. In andere onderzoeken komen andere percentages naar voren, bijvoorbeeld in de Britse studie van Canter (1996) onder 45 Britse serieverkrachters van wie minder dan de helft (47%) blank is en de rest zwart. Van 61 Amerikaanse serieverkrachters in het onderzoek van Stevens (2000) is 56% zwart en 41% blank (3% Hispanic). De samenstelling van de steekproeven hangt nauw samen met de demografische kenmerken van het land, de gebieden binnen dat land of de locaties (bijvoorbeeld gevangenissen of klinieken). In het Zuid-Afrikaanse onderzoek van De Wet, Potgieter en Labuschagne (2010) is bijvoorbeeld 85% van de verkrachters zwart.

Leeftijd

De leeftijden van de serieverkrachters lopen eveneens uiteen in de diverse onderzoeken. Dat heeft te maken met dat de leeftijd de ene keer is bepaald op het moment van onderzoek, de andere keer is de leeftijd van de eerste verkrachting genoemd of wordt het in het midden gelaten op welk moment de leeftijd van de verkrachters is bepaald. Ook maakt het verschil of er gebruik is gemaakt van geregistreerde criminaliteitsgegevens of van zelfrapportage en op welk moment dat in de criminele carrière van de serieverkrachters wordt vastgesteld. Zo zijn de serieverkrachters in het onderzoek van Hazelwood, Reboussin en Warren (1989) bijna 22 jaar ten tijde van het eerste delict, ten tijde van het interview zijn zij 35 jaar en bij Beauregard et al. (2007b) is de leeftijd ten tijde van het eerste delict ruim 31 jaar. De spreiding van de leeftijden is groot; de jonge serieverkrachters zijn 15 jaar, de oudste 59, zo blijkt uit het onderzoek van Canter (1996) onder 45 Britse serieverkrachters. Bij Nederlandse serieverkrachters liggen de leeftijden tussen de 15 en 47 jaar (Bootsma, 2004).

Gezinnen en omgeving

Uit wat voor gezinnen komen serieverkrachters? Daarover is vrijwel niets bekend. Het eerder aangehaalde onderzoek onder de 41 Amerikaanse serieverkrachters suggereert dat de ontwikkelingsgeschiedenis van de serieverkrachters problematisch is verlopen, in het bijzonder in de relatie met de ouder(s); die is volgens de meeste serieverkrachters slecht (Hazelwood & Warren, 1989). Ongeveer een derde is fysiek mishandeld en driekwart emotioneel verwaarloosd.

De serieverkrachters vertonen op jonge leeftijd behoorlijke problemen. Een derde plast op latere leeftijd nog in bed, een kwart sticht brandjes en een vijfde maakt zich schuldig aan dierenmishandeling. Iets meer dan de helft ligt chronisch in zijn jeugd, twee derde vertoont probleemgedrag als woedeaanvallen. Een kwart van de verkrachters is opgenomen geweest in een psychiatrische kliniek.

Desondanks kan volgens de auteurs niet worden gesproken van gedepriveerde gezinnen. Meer dan de helft groeit op in gezinnen in een gemiddeld tot bovengemiddeld sociaaleconomisch milieu. Het zijn geen sociaal geïsoleerde, emotioneel gebrekkig ontwikkelde mannen uit slechte gezinnen. Ze zijn intelligent (de helft scoort bovengemiddeld op een IQ-test) en goed verzorgd. De helft heeft op latere leeftijd een stabiele werksituatie en bijna driekwart is getrouwd (geweest). In het onderzoek van Beaugard et al. (2007b) heeft bijna de helft ten tijde van het delict een relatie en is 40% werkloos. Stevens (2000) vindt dat een kwart van de serieverkrachters werkloos is, de rest werkt, met name in de arbeidersberoepen en een derde is getrouwd. Ruim 40% heeft (daarnaast) inkomsten uit illegale activiteiten, zoals diefstal of drugshandel.

Psychische problemen

Opvallend in de literatuur over serieverkrachters is dat er heel weinig informatie is over psychische stoornissen bij dit type plegers. Een uitzondering is het werk van Graney en Arrigo (2002) die een vergelijking maken tussen eenmalige plegers van verkrachtingen en serieplegers. Laatstgenoemde groep kenmerkt zich vooral door de aanwezigheid van psychopathie, terwijl de eenmalige verkrachters kampen met een antisociale persoonlijkheidsstoornis. Serieplegers hebben in vergelijking met de eenmalige plegers sterk seksueel afwijkende fantasieën, een grote behoefte aan controle over het slachtoffer op een seksuele en soms sadistische manier. Serieverkrachters zijn obsessief en dwangmatig. Zij voelen zich afgewezen, inadequaat en hebben seksuele problemen. Volgens de auteurs delen serieverkrachters deze kenmerken vaak met seriemoordenaars.

Seksueel (afwijkend) gedrag

De serieverkrachters beginnen meestal niet met een verkrachting, maar laten daarvoor een breed scala aan seksueel afwijkende gedragingen zien. Het onderzoek onder de Amerikaanse serieverkrachters laat zien dat zij allerlei seksueel afwijkende gedragingen hebben vertoond, zoals voyeurisme, fetisjisme en dwangmatige masturbatie (Hazelwood & Warren, 1989). Mogelijk dat ook dergelijk minder ernstige gedragingen

het gevolg zijn van een gebrekkig verlopen seksuele opvoeding. Driekwart van de 41 serieverkrachters (76%) heeft in zijn jeugd 'ongewone' ervaringen meegemaakt op dat gebied, variërend van het getuige zijn van seksuele handelingen tussen de ouders en eigen misbruik. Vijftien van de 41 verkrachters zijn vroeger misbruikt, vaak door de stiefvader. Op hun beurt misbruiken zij hun jongere zusjes (McCormack, Rokous, Hazelwood & Burgess, 1992). Twee derde van de serieverkrachters (66%) in het onderzoek van Stevens (2000) zegt een normaal seksleven te hebben gehad.

Seksueel afwijkende ontwikkeling¹⁰

Bij A. is een duidelijke ontwikkeling te zien in het seksueel delinquent gedrag. Op zestienjarige leeftijd begint hij in de bosjes te masturberen terwijl hij naar langskomende mensen kijkt. Vervolgens begint hij tijdens het fietsen te masturberen terwijl hij langs meisjes fietst. Er is op dat moment nog geen sprake van communicatie/interactie. De dader gaat dan een actievere rol aannemen en hij betast de borsten en billen van meisjes, terwijl hij naast hen fietst. Hij pleegt zijn eerste verkrachting een jaar later. Hij slaat het fietsende slachtoffer direct van haar fiets en probeert haar vaginaal te verkrachten. Als dit niet lukt, trekt hij zichzelf af totdat hij over het slachtoffer heen klaarkomt. Hij gebruikt gedurende het delict meer geweld dan noodzakelijk en is erg agressief. Twee jaar later pleegt hij weer twee verkrachtingen, waarbij hij erg agressief te werk gaat. Het eerste slachtoffer wordt gedwongen hem te pijpen en het tweede slachtoffer wordt zowel vaginaal, anaal als oraal verkracht. De dader gebruikt expressief geweld. Er is een duidelijke escalatie, zowel wat betreft het geweld als ook wat betreft de aard, hoeveelheid en duur van de seksuele handelingen. Bij het laatste delict maakt de dader gebruik van een mes. Hij bedreigt het slachtoffer hiermee om haar ertoe te dwingen met hem mee te gaan. In alle gevallen wordt verzet van het slachtoffer (verbaal of fysiek) afgestraft door middel van geweld. Alle slachtoffers moeten zich onder behandeling van een dokter stellen. Hij wordt twee dagen na het laatste delict aangehouden door de politie.

Criminaliteitspatroon

Onderzoek naar criminaliteitspatronen van zedendelinquenten toont telkenmale aan dat zij zich niet beperken tot zedenmisdrijven, maar ook andere delicten plegen, hoewel dit meer voor verkrachters geldt dan voor misbruikers van kinderen (o.a. Harris, Smallbone, Dennison & Knight, 2009; Van Wijk, Mali, Bullens, Prins & Klerks, 2006). De mate van specialisatie is derhalve laag, zelfs bij serieverkrachters (Miethe, Olson & Mitchell, 2006). De meesten hebben al een strafblad als ze worden gepakt voor een verkrachting; dat betreft meestal vermogensdelicten (Beauregard et al., 2007b), zoals inbraak. Hazelwood & Burgess (1989) veronderstellen een verband

10 Deze casus is overgenomen uit Van den Eshof et al. (2007, p. 427).

tussen de opgedane ervaringen met het inbreken/insluipen en het feit dat de serieverkrachters er vaak voor kiezen om slachtoffers in hun eigen huis te verkrachten.

Naast vermogensdelicten komen ook andersoortige delicten voor. Stevens (2000) heeft een overzicht samengesteld van de eerdere veroordelingen van de 61 serieverkrachters (66% is eerder veroordeeld):¹¹

- 5% voor doodslag of moord;
- 5% voor gewapende overvallen;
- 27% voor ernstig geweld;
- 28% voor eerdere zedendelicten;
- 35% voor een niet-gewelddadig delict (o.a. vermogen).

Typen verkrachters

De literatuur over verkrachters in algemene zin maakt duidelijk dat er verschillende typen zijn te onderscheiden (o.a. Van Beek, 1999; Van Wijk & Schoenmakers, 2011). Een veel gebruikte classificatie is gebaseerd op het gedachtegoed van Groth, Burgess en Holmstrom (1977), die stellen dat macht, boosheid en seksualiteit fundamentele componenten van een verkrachting zijn. Op basis hiervan worden verschillende typen verkrachters onderscheiden die later zijn bewerkt vanuit ervaringen uit de opsporingspraktijk (Hazelwood & Burgess, 1987, 2001). Een stevige, empirische basis voor deze indeling in typen ontbreekt echter. Knight en Prentky (1990) hebben wel een empirisch gevalideerde typologie van verkrachters ontwikkeld, de MTC-R3.¹² Een viertal primaire motieven voor verkrachting worden onderscheiden: opportunistische, algemene boosheid, seksualisering en wraak.¹³

** Opportunistische verkrachters*

Verkrachting is voor deze hoog impulsieve daders slechts een van de vele uitingen van antisociaal gedrag. Er lijken geen seksuele fantasieën of planning aan de verkrachting vooraf te gaan. Een voorbeeld is een inbreker die in huis een vrouw aantreft en haar in een opwelling verkracht. Het geweldsgebruik is in eerste instantie instrumenteel, maar de situatie lijkt bepalend: als het slachtoffer zich verzet, kunnen deze daders agressiever worden.

11 Let wel: het betreft hier veroordelingen. In werkelijkheid kunnen er meer delicten zijn gepleegd die niet ter kennis zijn gekomen van de politie en/of niet tot een veroordeling hebben geleid.

12 *Massachusetts Treatment Center Rapist Typology* (MTC-R). De laatst gepubliceerde versie is de MTC-R3 (derde revisie). Er is ook een typologie voor kindermisbruikers (MTC-CM3, *Child Molester*).

13 Binnen de vier groepen wordt nog gekeken naar de sociale competentie van de daders en de mate van sadisme, waardoor uiteindelijk negen typen verkrachters worden onderscheiden. Voor een uitgebreide omschrijving zie Knight & Prentky (1990) of Schoenmakers (2006).

* *Woedeverkrachters*

Deze mannen kennen een algemene boosheid, niet specifiek op vrouwen gericht. Zij hebben een antisociale levensstijl, die zich kenmerkt door gewelddadig en impulsief gedrag. De verkrachting van een vrouw is voor deze mannen een impulsieve daad, niet ingegeven door seksuele fantasieën of planning. Het geweld in de verkrachting is expressief. Deze daders brengen hun slachtoffers vaak ernstig lichamelijk letsel toe, in het extreme volgt de dood.

* *Seksualiserende verkrachters*

Zij worden constant beheerst door seksuele fantasieën en pornografie, waarbij ze excessief masturberen. Ook laten zij ander seksueel afwijkend gedrag zien, zoals voyeurisme, exhibitionisme of fetisjisme. Deze groep voelt een sterke drang om te verkrachten en plant het delict zorgvuldig. Twee subtypen binnen deze groep hebben sadistische trekken. Het geweld is bij hen geërotiseerd: geweld en seks lopen door elkaar heen en versterken elkaar. Geweld kan dan gericht zijn op de erogene zones van het lichaam en bizarre, ritualistische vormen aannemen. De andere twee subtypen binnen deze groep zijn juist niet gewelddadig. Zij hebben behoefte aan zelfbevestiging, proberen contact te leggen met een slachtoffer en zullen eerder vluchten wanneer een slachtoffer zich verzet.

* *Wraakzuchtige verkrachters:*

Deze daders zijn minder impulsief dan de woedeverkrachters. Vrouwen zijn het object van hun boosheid en wraak is het voornaamste motief voor de verkrachting. Hun slachtoffers worden vernederd en ernstig verwond. De delicten hebben een seksuele component, maar het geweld is niet geërotiseerd. Er gaan geen seksuele (sadistische) fantasieën aan het delict vooraf.

De vraag is of voornoemde indeling in typen ook geldt voor de serieverkrachters. Sommige auteurs veronderstellen van wel en passen deze indeling toe op de serieverkrachters (Shipley & Arrigo, 2008), maar Stevens (2000) waarschuwt er juist voor dat gangbare classificaties van zedendelinquenten c.q. verkrachters niet hoeven te gelden voor serieverkrachters. Hij spreekt in verband met serieplegers over 'roofdier' (*predatory*) verkrachters, die egocentrisch zijn, gericht op directe behoeftebevrediging, weinig zelfcontrole hebben maar wel veel tijd en energie investeren in het 'jagen op een geschikte prooi'. Stevens (2000) stelt dat serieverkrachters voortdurend de sociale omgeving scannen voor een gelegenheid om een 'prooi' te pakken.

Motieven

Stevens (2000) heeft uit interviews met serieverkrachters hun motieven gededuceerd. Bij 57% van de serieverkrachters is lust/seks het primaire motief. Bij 3% van de serieverkrachters is het motief niet duidelijk, maar heeft de verkrachting duidelijk

een seksuele component. 3% zegt dat hij onder invloed van verkeerde vrienden de verkrachting heeft gepleegd, maar in feite proberen de verkrachters daarmee hun gedrag, dat primair een seksuele lading heeft, een andere lading te geven. Samengevat, is bij bijna twee derde van de verkrachters het motief terug te voeren op lust/seks; dit motief is vooral bij het type van de seksualiserende dader (al dan niet met sadistische trekken) terug te vinden.

Bij 16% van de verkrachters is het delict terug te voeren op hun (gewelddadige) fantasieën. Door middel van de verkrachting proberen ze die fantasieën tot werkelijkheid te brengen. Die kunnen een seksuele, maar ook een (zeer) gewelddadige lading hebben. De overige motieven zijn minder direct terug te voeren op lust/seks, maar vooral op macht en boosheid, te vergelijken met de wraakzuchtige en woedeverkrachters. Seks is dan een middel om hun agressieve gevoelens te uiten. Sommigen gebruiken daarbij veel geweld voor, tijdens en na het delict, ook al hebben zij hun slachtoffer onder controle. Ze zijn razend en willen het slachtoffer pijn doen en vernederen. Deze verkrachters doen dat overigens niet in een vlaag van verstandsverbijstering, maar welbewust. Ze haten vrouwen en door het geweld voelen zij zich sterk en mannelijk (vrouwen moeten onderworpen worden, met geweld).

3.3 Delictgegevens

Bij het onderwerp delictgegevens worden verschillende deelonderwerpen behandeld, te beginnen met enkele algemene delictkenmerken. In vergelijking met daderkenmerken (en slachtofferkenmerken) zijn er relatief veel publicaties verschenen over het gedrag van de serieverkrachter voorafgaand, tijdens en na het delict. Daarbij kan onder meer worden gedacht aan de planning, wijze van benaderen van het slachtoffer, taal- en geweldgebruik, seksueel en geografisch gedrag.

Algemene delictkenmerken

Het onderzoek naar de Nederlandse serieverkrachters geeft de meeste informatie over de algemene delictkenmerken, zoals tijdstip, locatie en duur (Bootsma, 2004). Driekwart (73%) van de daders pleegt het delict bij duisternis. Op vrijdagen en zaterdagen worden naar verhouding de meeste verkrachtingen begaan. Wat betreft de seizoenen springt de herfst eruit (32%), gevolgd door de zomer (27%), lente (23%) en winter (19%). Vier van de tien verkrachtingen duren maximaal een half uur, maar er zijn ook uitschieters naar boven (meer dan 2 uur), maar dit zijn inschattingen van het slachtoffer. Een groot deel van de daders benadert het slachtoffer te voet, gevolgd door de auto of fiets.

Hazelwood en Warren (1989) stellen op grond van hun interviews met 41 serieverkrachters dat het merendeel van de slachtoffers wordt verkracht in zijn eigen huis, maar dat is geen algemeen geldende regel, want in andere onderzoeken vindt het delict vooral buitenshuis plaats (De Wet et al., 2010; Stevens, 2000). Het onderscheid tussen

binnen en buiten reflecteert vermoedelijk niet zozeer de voorkeur van de dader voor een locatie, maar is meer situationeel bepaald en hangt samen met de slachtofferselectie en eerdere criminele ervaringen als inbreker (zie ook paragraaf 3.4).

Planning en benaderingswijze

Hazelwood en Warren (1990) vinden in hun onderzoek onder 41 serieverkrachters dat het grootste deel van de verkrachtingen gepland is (55 tot 61%).¹⁴ Tussen de 15 en 22% van de zaken is impulsief gepleegd en 22 tot 24% is als opportunistisch te beschouwen. In ongeveer een derde van de zaken heeft de pleger gedronken en tussen de 17 en 24% heeft drugs gebruikt, maar dat lijkt het 'gewone' gebruik te zijn van de plegers. De planning van de verkrachtingen is volgens de auteurs karakteristiek voor de serieplegers; die kan een uiting zijn van hun interesse om dit soort delicten te plegen. Tegelijkertijd lijkt er op die planmatigheid wel wat af te dingen, want uit hetzelfde onderzoek blijkt dat de meeste verkrachters geen maatregelen nemen om herkenning te voorkomen. In ongeveer 10% van de zaken/verkrachtingen wordt bijvoorbeeld gezichtsbedekking gebruikt. Bootsma (2004) vindt in 38% van de gevallen dat de daders ogen/mond van het slachtoffer bedekken en 21% van de daders bedekt zijn eigen gezicht.

Er zijn grofweg drie manieren te onderscheiden waarop de verkrachters hun slachtoffers benaderen: verrassings-, smoes- en geweldsbenadering (Hazelwood & Warren, 1990).

Bij de *verrassingsbenadering* overrompelt (verrast) de dader het slachtoffer en maakt hij gebruik van haar verwarring. Hierbij wordt in eerste instantie geen fysiek geweld toegepast.

Bij de *smoesbenadering* (ook wel socialevaardighedenbenadering genoemd) wint de verkrachter bij het eerste contact het vertrouwen van het slachtoffer met behulp van zijn sociale vaardigheden of gebruikt hij een truc.

Kenmerkend voor de *geweldsbenadering* is dat de dader onmiddellijk fysiek geweld gebruikt dat bij het slachtoffer letsel veroorzaakt.

De verrassingsbenadering komt het meest voor bij de serieverkrachters (44 tot 54%), gevolgd door de smoes- (24 tot 41%) en geweldsbenadering (17 tot 23%) (Hazelwood & Warren, 1990). De auteurs veronderstellen dat de verkrachters die de verrassingsbenadering gebruiken, te weinig zelfvertrouwen hebben om het slachtoffer op een andere manier te benaderen. Deze Amerikaanse gegevens komen redelijk overeen met de Nederlandse situatie. Twee derde van de serieverkrachters (68%) past de verrassingsbenadering toe; de smoesbenadering in 26% en de geweldsbenadering in 6% van de gevallen (Bootsma, 2004). De Nederlandse serieverkrachters lijken in

¹⁴ De auteurs hebben de eerste, middelste en laatste verkrachtingen per serie onderzocht. Vandaar dat er verschillende percentages worden genoemd per item.

vergelijking met de Amerikaanse minder gewelddadig in hun benadering van het slachtoffer, maar dat kan – zoals gezegd – te maken hebben met de samenstelling van de onderzoeksgroepen (minimaal twee versus minimaal tien verkrachtingen). Serieverkrachters hebben meestal onbekende slachtoffers en passen vaker de geweldsbenadering toe dan de verkrachters die bekenden misbruiken, waarbij eerder sprake is van vertrouwen winnen (LeBeau, 1987a, 1987b).

De ‘verrassingsbenadering’

Sam, een 24-jarige man, selecteert zijn slachtoffers door ze eerst te begluren. Als hij heeft besloten om een vrouw te verkrachten, wacht hij totdat ze slaapt. Hij verschaft zich toegang tot het huis en de slaapkamer en houdt zijn hand over de mond van het slachtoffer. Hij zegt tegen het slachtoffer dat hij haar geen pijn zal doen als ze meewerkt. In totaal heeft hij meer dan 20 vrouwen verkracht voordat hij wordt opgepakt (overgenomen uit: Hazelwood & Warren, 1990).

Verbaal gedrag en wapengebruik

Het verbale gedrag van de serieverkrachters bestaat grotendeels uit het uiten van dreigementen (65 tot 80%) om het slachtoffer onder controle te krijgen. Een minderheid probeert vriendelijk te zijn of het slachtoffer te manipuleren (Hazelwood & Warren, 1990). Bootsma (2004) stelt in haar onderzoek dat 17% van de slachtoffers wordt vernederd (taalgebruik), 9% complimenten krijgt en de rest van het taalgebruik van de verkrachter is getypeerd als neutraal. Ongeveer de helft maakt gebruik van een wapen (laten zien), meestal een mes (Hazelwood & Warren, 1990). Volgens Bootsma (2004) is dat in twee derde van de gevallen het geval.

Seksueel gedrag

Vaginale penetratie komt het meest voor, gevolgd door orale seks (Bootsma, 2004; Hazelwood & Warren, 1990), andere seksuele handelingen zoals penetratie met een voorwerp worden veel minder gepleegd. Opvallend is dat een deel van de serieverkrachters kampt met seksuele disfuncties, zoals voortijdig klaarkomen en geen erectie kunnen krijgen of houden (Bootsma, 2004; Hazelwood & Warren, 1990). In het Amerikaanse onderzoek loopt dat op tot 39% van de verkrachters. Dit komt overeen met ander onderzoek naar verkrachters (Groth & Burgess, 1977), maar wijkt af van het Nederlandse onderzoek waarin bij 16% van de serieverkrachters sprake is van seksuele disfuncties (Bootsma, 2004).

Gewelddadig gedrag

Elke verkrachting is gewelddadig, zeker in de optiek van de slachtoffers, omdat het tegen hun wil gebeurt. Gekeken naar de mate waarin er fysiek geweld wordt gebruikt, valt echter op dat in de meerderheid van de verkrachtingen weinig tot geen geweld wordt gebruikt (Bootsma, 2004; Hazelwood & Warren, 1990). Een minderheid van

de verkrachtingen gaat gepaard met veel geweld (zie ook geweldsbenadering). Bedreigingen, al dan niet met een steekwapen, zijn vaak voldoende om het slachtoffer onder controle te houden. Stevens (1998; 2000) gaat in op het gebruik van geweld door 61 serieverkrachters. Hij onderscheidt verschillende niveaus van geweldpleging.

Tabel 3.1 Niveaus van geweldpleging

Geweldpleging	
Onduidelijk	18%
Geen geweld	13%
Intimidatie	16%
Gemiddeld/instrumenteel	20%
Meer dan nodig is	20%
Ultiem (excessief)	13%

Zijn conclusie is dat, in weerwil van veel mediaberichten over serieverkrachters, geweld spaarzaam wordt toegepast door serieverkrachters, hoewel toch een derde fors geweld toepast. Serieverkrachters kijken voortdurend uit naar kwetsbare vrouwen van wie de verkrachters weinig verzet (geweld) verwachten. De serieverkrachters gebruiken over het algemeen weinig/instrumenteel geweld, omdat het delict anders langer duurt en ze zelf gewond kunnen raken. Het ultieme geweld is te vinden bij de verkrachters die Stevens aanmerkt als sadisten. Hen gaat het om het toedienen van pijn aan het slachtoffer en de erotiserende uitwerking die dat op hen heeft. Het slachtoffer fungeert als middel om fantasieën en woede op bot te vieren. Dat gebeurt overigens gecalculeerd, van ongerichte woede en agressie is geen sprake. Dierenmishandeling, als een andere vorm van geweldgebruik, kan volgens Stevens (2000) ook tot het gedragsrepertoire horen, alsmede het doden van het slachtoffer en necrofilia. Het delict en het sadisme zijn uitingen van fantasieën van de verkrachter die zijn oorsprong in de vroegste jeugd kunnen hebben.

Er is onderzocht in hoeverre het al dan niet gewelddadige gedrag zich in de loop van de serie verkrachtingen ontwikkelt. Hazelwood, Reboussin en Warren (1989) constateren in de groep van 41 serieverkrachters dat het delictgedrag, waaronder het geweldgebruik, van de meesten tamelijk consistent blijft gedurende de series. Een minderheid (25%) laat wel een verandering zien door na verloop van tijd meer geweld te gebruiken. Als de slachtoffers zich verweren, verhoogt dat het 'plezier' bij de verkrachter en duurt de verkrachting langer. De gewelddadige verkrachters maken meer slachtoffers dan de verkrachters die in de serie geen/weinig geweld (blijven) gebruiken. De gewelddadigen lijken sadistisch en er zitten bij hen minder dagen tussen de verkrachtingen.

Warren et al. (1999a) hebben het criminele gedrag van 108 serieverkrachters onderzocht, nu gedefinieerd als minimaal twee verkrachtingen gepleegd, en dat onderzoek is te beschouwen als een vervolg op de studie uit 1989. De auteurs willen weten in

hoeverre het te voorspellen is welke verkrachters na verloop van tijd meer geweld gaan gebruiken. Ook nu is het percentage dat in de loop van de serie meer geweld gaat gebruiken 25%. Opvallend en nieuw resultaat is dat de gewelddadige verkrachters naar verhouding vaker blank zijn dan behorend tot een etnische minderheid. Deze serieverkrachters maken ook meer slachtoffers, maar hebben een minder uitgebreide criminele carrière, in tegenstelling tot de niet-gewelddadigen. Wat betreft de voorspelende waarde van het delictgedrag blijkt het volgende: wanneer het een blanke dader betreft die een vrouw boven de 39 jaar verkracht en ten tijde van de eerste verkrachting het slachtoffer weinig letsel toebrengt, profaan taalgebruik bezigt, vreemde voorwerpen gebruikt en de eerste verkrachting lang duurt er 97% kans is dat hij tot de groep gewelddadigen behoort. Een dader uit een etnische minderheid die dergelijk gedrag niet vertoont, heeft slechts 4% kans om tot deze groep te behoren. Gezien het delictgedrag lijkt het erop dat de gewelddadige serieverkrachters horen tot het type van de seksualiserende verkrachters (profaan taalgebruik, gebruik van objecten). Zij onderscheiden zich verder van de niet-gewelddadigen door de slachtoffers vast te binden en te vervoeren, niet met hen te onderhandelen of gerust te stellen en door meer als een 'macho' op te treden (Warren, Reboussin, Hazelwood & Wright, 1991). Deze kenmerken suggereren een grote(re) mate van planning en meer killere interactie met het slachtoffer; kenmerken die worden geassocieerd met seksueel sadisten (Dietz, Hazelwood & Warren, 1990). Persoonlijke factoren van de gewelddadige serieverkrachters lijken van groter belang voor het delictgedrag dan situationele omstandigheden, zoals de reactie van het slachtoffer (Grubin, Kelly & Ayis, 1997; Mokros & Alison, 2002). Echter, ook het gedrag van serieverkrachters kan worden beïnvloed door situationele omstandigheden en die omstandigheden moeten mee worden genomen in analyses om een beter beeld te krijgen van de plegers (o.a. Beaugard et al., 2007, a,b).

Verzet slachtoffer

Slachtoffers kunnen zich op verschillende manieren verzetten. In ongeveer de helft (41 tot 50%) van de gevallen plegen de slachtoffers verbaal verzet, ongeveer een kwart (19 tot 32%) verzet zich fysiek. De meest voorkomende reactie van de serieverkrachter op het verzet is het uiten van bedreigingen (41 tot 50%), gevolgd door geweld (18 tot 38%¹⁵) of onderhandeling (11 tot 12%). Bij enkele verkrachtingen gaat de verkrachter weg bij verzet van het slachtoffer (Hazelwood en Warren, 1990). De relatie tussen verzet en verwondingen van het slachtoffer zijn door Prentky, Burgess en Carter (1986) in verband gebracht met de typologie van verkrachters. Zij constateren dat onder meer de

15 Uit een onderzoek naar gewelddadige (niet-serie)verkrachters blijkt dat verzet van het slachtoffer nog meer geweld van de kant van de pleger ontlokt, soms met de dood van het slachtoffer tot gevolg (Van Wijk & Schoenmakers, 2011).

sadistische verkrachters de slachtoffers die zich verzetten vaker verwonden of bewusteloos achterlaten dan de slachtoffers die zich niet verzetten.

Ruimtelijk gedrag

Met ruimtelijk gedrag wordt de afstand bedoeld die de serieverkrachters afleggen van hun huis naar de ontmoetingsplek met het slachtoffer en eventueel de plaats van het delict. Een bekend onderzoek in dit verband is van Canter en Larkin (1993) die het ruimtelijke gedrag van 45 seriematige zedenplegers hebben onderzocht.¹⁶ De auteurs spreken van zogenoemde 'stropers' en 'reizigers', termen om het ruimtelijke gedrag te typeren. De laatste 'reist' van huis naar een plaats om de misdaad te plegen. Er is sprake van een zekere afstand, in elk geval is er geen overlap met het gebied waar hij zelf woont. De stroper daarentegen opereert vanuit zijn 'thuisbasis'. Het thuisgebied valt grotendeels samen met het delictgebied. Het onderzoek bevestigt dat serieverkrachters vaak passen in het 'stropersmodel', maar dat is niet altijd zo. De auteurs suggereren dat het ruimtelijke gedrag van verkrachters kan veranderen in de loop van de criminele carrière. Het onderscheid tussen reiziger (sommige verkrachters zijn dat namelijk wel) en stroper is wellicht eerder een weerspiegeling van een ontwikkelingsproces dan dat het twee aparte typen serieplegers betreft. Verschillende auteurs hebben vervolgens de 'stropers en reizigers' toegepast in andere onderzoeken waarbij ook niet-zedendelinquenten zijn betrokken. Meany (2004) past het onderscheid tussen reiziger en stroper toe op een groep serie-inbrekers (N=83), brandstichters (N=21) en zedendelinquenten¹⁷ (N=32). Seriezedendelinquenten zijn meer dan de andere typen serieplegers geneigd om een stropersstijl te hanteren; ze zoeken hun slachtoffers dichterbij huis. Kocsis en Irwin (1997) hebben het ruimtelijke gedrag van 24 serieverkrachters, 22 seriebrandstichters en 27 serie-inbrekers bekeken. Zowel de zedendelinquenten als de brandstichters zijn vaak, maar niet altijd, te typeren als stropers. Er lijkt sprake van een 'comfortzone', ofwel het gebied waar de serieverkrachters zich prettig voelen, in elk geval een gebied dat zij kennen. Zo vindt LeBeau (1987) dat de afstand tussen het huis van de plegers en de plaats delict varieert, maar een verkrachting altijd plaatsvindt binnen een halve mijl van de vorige verkrachting. Op die manier kan het 'jachtgebied' van een serieverkrachter gedurende een serie groter worden. Het Nederlandse onderzoek naar serieverkrachters bevestigt in grote lijnen het ruimtelijke gedrag van de plegers (Bootsma, 2004). Iets meer dan helft van de delicten (53%) vindt plaats binnen drie kilometer van het huis van de dader; een kwart zelfs binnen een kilometer van het huis van de verkrachter.¹⁸ Onderzoek naar het ruimtelijke gedrag van serieverkrachters

16 In het onderzoek wordt gesproken over 'sexual assault'.

17 Niet specifiek verkrachters, maar zedendelinquenten in het algemeen.

18 De kans op ontdekking lijkt dan erg groot, maar in sterk verstedelijkte gebieden hoeft die bufferzone, een veiligheidszone voor de pleger waar geen delicten worden gepleegd om het risico op herkenning te minimaliseren, ook niet groot te zijn.

laat verder zien dat plegers die het delict binnenshuis plegen (meestal het huis van het slachtoffer), minder ver reizen dan de plegers die de delicten buitenshuis plegen. Warren et al. (1999) voegen daaraan toe dat blanke serieverkrachters gemiddeld een grotere afstand afleggen dan de niet-blanken. Datzelfde geldt voor de oudere in vergelijking met de jongere verkrachters, hetgeen wellicht is toe te schrijven aan impulsiever gedrag bij jongeren en minder aan de gelegenheid tot het rijden van een auto. Serieverkrachters die meer ritueel gedrag vertonen tijdens het delict en bijvoorbeeld bindmiddelen gebruiken, leggen grotere afstanden af dan degenen die dat niet doen. Dat hangt volgens de auteurs mogelijk samen met hun seksuele fantasieën waarbij ook een specifiek slachtoffer hoort, waarvoor ze grotere afstanden moeten afleggen. Tot slot leggen ook serieverkrachters die bij de slachtoffers inbreken en spullen meenemen grotere afstanden af. Dit duidt mogelijk op een meer algemeen criminele motivatie en meer ervaring in het plegen van strafbare feiten.

Gedragsclusters

Tot nu zijn verschillende gedragingen van serieverkrachters apart behandeld. In diverse onderzoeken is getracht die afzonderlijke gedragskenmerken met elkaar in verband te brengen door middel van statistische technieken. Santtila, Junkkila en Sandnabba (2005) vinden bij 43 Finse serieverkrachters twee hoofdtypen (clusters): betrokkenheid (*involvement*) en vijandigheid (*hostility*). Het betrokken typen kent twee subtypen. Bij het subtype expressieve betrokkenheid (*expressive*) heeft de verkrachter verbaal contact met het slachtoffer tijdens de verkrachting. Hij kan over zichzelf vertellen of tegen het slachtoffer zeggen dat ze niet naar de politie moet gaan. Bij het andere subtype (verleiding; *deceptive*) probeert de verkrachter een dronken slachtoffer, dat hij bijvoorbeeld in een restaurant ontmoet, te overreden met hem mee te gaan. In beide gevallen ziet de verkrachter het slachtoffer als een persoon waarmee hij een soort relatie probeert te krijgen. Het tweede hoofdtype, de vijandige seksuele verkrachter, benadert het slachtoffer buitenshuis, doet meerdere penetratiepogingen en pleegt diverse seksuele handelingen tijdens de verkrachting. Hij is fysiek agressief en probeert bijvoorbeeld het slachtoffer te wurgen. In tegenstelling tot het onderzoek van Canter, Bennell, Alison en Reddy (2003), die gedragskenmerken van verkrachters¹⁹ in het algemeen met elkaar in verband hebben gebracht, komt in het Finse onderzoek het thema opportunistische verkrachting niet terug. De auteurs veronderstellen dat serieverkrachters wellicht minder opportunistisch gedrag vertonen dan niet-serieverkrachters.

Beauregard et al. (2007b) hebben het ‘jachtgedrag’ (*hunting process*) van 69 serieverkrachters onderzocht.²⁰ In het bijzonder gaat het om welke beslissingen zij nemen

19 In het bijzonder de zogenoemde ‘*stranger rapists*’ zijn onderzocht.

20 Minimaal twee zedendelicten tegen vreemden van elke leeftijd en geslacht. Er zitten derhalve ook kinderen in de groep slachtoffers.

ten aanzien van slachtoffersselectie en wijze van benaderen. Dat levert een algemeen model op waarna Beauregard et al. (2007a) geprobeerd hebben om met statistische technieken ‘scripts’ te vinden die zowel de gedragsmatige als geografische elementen omvatten. Zij vinden er drie:

1. het ‘dwang’-script omvat twee paden. Het eerste pad houdt een inbraak in in het huis van het slachtoffer, waarna hij haar verkracht. Dat is een goede locatie om risico te minimaliseren en de kans op een voltooide verkrachting te vergroten. Het tweede pad betreft *outdoor*verkrachting. Dat betreffen de minder geslaagde verkrachtingen, want de kans op verstoring en/of ontdekking is groter.
2. het ‘manipulatieve’ script omvat ook twee paden. Het eerste pad heeft betrekking op de plegers die geraffineerd te werk gaan en veel tijd spenderen aan het voorbereiden van hun verkrachting en de selectie van het slachtoffer. Ze wachten op een goede gelegenheid (via hun werk bijvoorbeeld) of gaan naar locaties waar prostituees werken. Ze voeren de verkrachting uit op een locatie waar zij grote mate van controle hebben. Ze kunnen trucs gebruiken of gelegenheid creëren, zoals nablijven op scholen. Sommigen werken met kinderen en hebben om die reden al een soort vertrouwenspositie. Het tweede pad kan omschreven worden als ‘gezinsinfiltratie’. Deze plegers gebruiken hun werk om in gezinnen te komen en toegang te krijgen tot slachtoffers. Ze verlenen diensten, zoals babysitten, het liefst bij alleenstaande vrouwen die kwetsbaar zijn, bijvoorbeeld met alcohol/drugsproblemen.
3. het ‘directe actie’-script. Binnen dit script gaan de plegers direct over tot de verkrachting; er is weinig tot geen interactie met het slachtoffer. Ze zoeken hun slachtoffers op straat en volgen ze naar huis. Er is sprake van planning, het zijn ‘*hit-and-run*-delicten’, maar met een laag risicogehalte, omdat het binnenshuis is. De locatie van de benadering, verkrachting en vrijlating van het slachtoffer zijn hetzelfde.

De auteurs concluderen dat omgevingsfactoren, zoals de aard van de locatie (binnen of buiten) en bekendheid met de locaties, belangrijk zijn om het ‘jachtgedrag’, waaronder de selectie van het slachtoffer, van de serieplegers te begrijpen.

Consistentie van gedrag

In het voorgaande is naar voren gekomen dat sommige serieverkrachters in de loop van hun serie meer geweld gaan gebruiken. De meerderheid doet dat echter niet. Een essentiële vraag is in hoeverre het gedrag, of bepaalde aspecten daarvan, constant blijft gedurende een serie verkrachtingen. Als gedragskenmerken van serieverkrachters consistent blijven, biedt dat aanknopingspunten voor de opsporing, in het bijzonder voor de gedragsanalyse.²¹

21 Zie ook hoofdstuk 6.

Hazelwood en Warren (2003) beschrijven gedragskenmerken die gebruikt kunnen worden om seriezaken aan elkaar te linken:

1. *Modus operandi* (MO): dat is al het gedrag dat nodig is om een misdaad succesvol te plegen. De auteurs stellen echter dat de MO kan veranderen in de tijd, soms binnen enkele weken. Die verandering kan het gevolg zijn van de ervaringen van de pleger, volwassen worden, situationele omstandigheden, reactie van het slachtoffer, enzovoort. Niet elk MO hoeft te veranderen. Als bepaald gedrag ‘werkt’ voor de pleger, zal hij dat bij andere delicten ook toepassen. De MO hoort op den duur bij de pleger vanwege het herhalende karakter ervan. Dat stelt hem in staat om zich (beter) te concentreren op het seksuele of agressieve motief van zijn misdaad.
2. *Ritueel gedrag*: komt voort uit de psychologie van de pleger in plaats van dat het een reactie is op situationele omstandigheden. Dergelijk gedrag zegt wat over de motivatie en de fantasieën. Het gaat om symbolische gedragingen die tegemoetkomen aan de psychoseksuele behoeften van de pleger en niet functioneel zijn om het delict te plegen. Het rituele aspect kan volgens de auteurs overigens wel aan verandering onderhevig worden in een serie. Er is vaak meer MO dan ritueel gedrag en niet alle rituelen hoeven in delicten terug te komen.
3. *Signatuur*: het zogenoemde visitekaartje van de pleger. Dit betreft een unieke combinatie van gedragingen die voorkomen bij twee of meer delicten. Een signatuur kan MO en/of ritueel gedrag zijn. Een signatuur biedt de meeste aanknopingspunten voor het koppelen van afzonderlijke zaken aan een serieverkrachter. Davies (1992), die het gedrag en taalgebruik van 60 (serie)verkrachters²² heeft onderzocht, komt tot een vergelijkbare conclusie. Waar in het algemeen geldt dat er sprake is van een overschatting van persoonlijke factoren in de pleger en een onderschatting van externe factoren, geldt voor serieverkrachters dat zij hun seksuele voorkeur en fantasieën als het ware ‘meenemen’ in het delict. In het delict kunnen met andere woorden hun fantasieën c.q. signaturen tot uiting komen. Die voorkeuren zijn een stabiel kenmerk en zijn volgens de auteurs ook goed bruikbaar om zaken aan elkaar te linken.

Grubin et al. (2001) hebben van 81 serieverkrachters in Groot-Brittannië met behulp van statistische technieken onderzocht in hoeverre hun delictgedrag consistent is. Ze hebben vier gedragsdomeinen geconstrueerd, gebaseerd op de verschillende fasen in het delict:

1. controle: de wijze waarop de dader het slachtoffer onder controle krijgt;
2. seksuele gedragscomponent van de verkrachting;

22 In het artikel staat dat het merendeel van deze groep twee of meer verkrachtingen (*sexual assault*) van onbekenden had begaan. Het is dus onduidelijk hoeveel eenmalige plegers of serieplegers er in de groep zitten.

3. vluchten: gedrag dat verband houdt met het verlaten van de plaats delict en het voorkomen dat ze gepakt worden;
4. stijl: de delictstijl of persoonlijkheid die niet direct nodig is voor de succesvolle uitvoering (dit komt deels overeen met wat hiervoor als rituelen en 'signatuur' is aangemerkt).

Grubin et al. (2001) laten zien dat het gedrag van de serieverkrachters een grote mate van consistentie vertoont: 83% van de verkrachters vertoont consistent gedrag binnen één gedragsdomein over de verschillende delicten en 26% heeft minstens twee delicten in hun serie die matchten met alle vier de domeinen. Niet elk gedragsdomein is even consistent: het stabielst is controle, dat in 68% van de gevallen terugkomt in het volgende delict. Het minst consistent is echter 'stijl' met 46%.

Bepaalde gedragsaspecten van serieverkrachters lijken dus redelijk consistent, behalve 'stijl', waarvan op basis van eerder onderzoek (Hazelwood & Warren, 2004; Davies, 1992) verwacht mag worden dat dat het meest consistent zou zijn. Mogelijk dat de tijdspanne een rol speelt. Hoe langer een serieverkrachter delicten kan plegen, des te groter de kans dat aspecten van het (delict)gedrag veranderen. Uit het Nederlandse onderzoek komt naar voren dat het gedrag van serieverkrachters in de loop van de tijd meer verandert dan constant blijft (Bootsma, 2004). Het blijkt dat de leeftijds-groep van het slachtoffer, geografisch gedrag, benaderingswijze, het opereren bij licht of duisternis, de seksuele handelingen en het gedrag om identificatie te voorkomen wel tamelijk consistent zijn. Wapengebruik en compenserend gedrag (praten met slachtoffer) zijn daarentegen niet consistent, wellicht omdat dergelijk gedrag eerder situatio-neel bepaald wordt, bijvoorbeeld door de reactie van het slachtoffer. Naast de mate van consistentie van het gedrag kijkt Bootsma (2004) ook naar de uniciteit van het gedrag. Voor het linken van zaken zijn consistente en unieke gedragingen het bruikbaarst. Niet-unieke gedragingen zijn bijvoorbeeld het aantal seksuele handelingen.

Post delict gedrag

Ongeveer de helft (44 tot 51%) van de serieverkrachters geeft aan dat hij zich na de verkrachting schuldig voelt en/of spijt heeft (Hazelwood & Warren, 1990). Een kwart volgt daarna de mediaberichten en tussen de 20 en 27% gaat meer drinken/drugs ge-bruiken. Een deel van de serieverkrachters (12 tot 15%) keert later nog een keer terug naar de plaats delict.

Serieverkrachters: een aparte groep?

Vormen serieverkrachters nu een andere groep qua kenmerken en (delict)gedrag dan de verkrachters die een enkele verkrachting hebben gepleegd? Vergelijkend onderzoek hiernaar is erg schaars. Er is een onderzoek bekend van Park, Schlesinger, Pinizzotto en Davis (2008) die de verschillen hebben onderzocht in delictgedrag van 22 serie- en 22 enkelvoudige verkrachters. Er is daarbij gekeken naar geweld, contact/intimiteit

met het slachtoffer en criminele vaardigheid. De enkelvoudige plegers zijn gewelddadiger dan serieplegers in hun verbale (bedreigen) en fysieke gedrag (seksueel en niet-seksueel), maken meer seksuele opmerkingen en zijn minder crimineel vaardig dan de serieplegers, die zich meer bewust zijn van forensisch bewijsmateriaal, meer vragen stellen aan het slachtoffer en het slachtoffer beletten om te gaan schreeuwen door de hand over de mond te houden. Er is bij serieverkrachting vaker sprake van een voltooide verkrachting. De serieplegers lijken met andere woorden professioneler en crimineel vaardiger (Davies, 1997), maar het blijft de vraag of bepaalde enkelvoudige verkrachters geen potentiële serieverkrachters zijn. Serieverkrachters zijn immers ook ooit een keer begonnen met een eerste delict en hebben zich in de loop van de tijd steeds beter aangepast aan de omstandigheden. Goldsworthy (2009) noemt op basis van de beschikbare literatuur een aantal verschillen met de enkelvoudige verkrachter die deels overeenkomen met het voorgaande. De seriepleger is professioneler; hij bereidt het delict nauwgezet voor. Voorbeelden zijn serieverkrachters die eerst inbreken in het huis van het slachtoffer of hen stalken. Het feit dat ze hun delicten zeer goed voorbereiden, is vermoedelijk terug te voeren op hun doorgaans hoge intelligentie. Ze zijn zich goed bewust van forensische sporen (*evidence aware*).

3.4 Slachtoffers

Opvallend aan de beschikbare literatuur over serieverkrachting is dat de slachtoffers daarin sterk onderbelicht blijven. Het meeste onderzoek neemt – zoals gezegd – het gedrag van de pleger als uitgangspunt en op indirecte wijze kunnen daarbij ook bepaalde slachtofferkenmerken aan de orde komen.

Algemene kenmerken

In het onderzoek van De Wet et al. (2010) worden kenmerken en achtergronden van 75 slachtoffers van serieverkrachters beschreven. Het gaat om Zuid-Afrikaanse slachtoffers, wat maakt dat de sociaaldemografische kenmerken niet goed zijn te vergelijken met Angelsaksische studies,²³ hoewel de auteurs wel een vergelijking trachten te maken met andere landen. Het overgrote deel van de slachtoffers (84%) is zwart, de rest heeft een andere afkomst. Bij Hazelwood en Warren (1989) is het merendeel van de slachtoffers (88 tot 95%) blank. Het blijkt dat zwarte serieplegers zowel zwarte als blanke slachtoffers verkrachten, terwijl blanke plegers hoofdzakelijk blanke slachtoffers hebben (De Wet et al., 2010; Hazelwood & Warren, 1989; Stevens, 2000).

23 Ongeveer 80% van de Zuid-Afrikaanse bevolking is zwart en 74% van de Amerikaanse bevolking is blank (De Wet et al., 2010).

Het merendeel van de slachtoffers is vrouw, maar het kunnen ook mannen (jongens) zijn.²⁴ De leeftijd van de slachtoffers verschilt in de diverse onderzoeken; er kunnen zich kinderen/jongeren onder de slachtoffers bevinden, waardoor de gemiddelde leeftijd lager ligt. Bootsma (2004) vindt dat 28% jonger is dan 18 jaar. Bij De Wet et al. (2010) is 52% jonger dan 15 jaar ten tijde van de verkrachting. Jonge leeftijd is een risicofactor, in termen van makkelijke prooi, temeer omdat de Zuid-Afrikaanse kinderen geleerd wordt om volwassenen te gehoorzamen en niet tegen te spreken. In grote lijnen zijn de slachtoffers in hun twintiger jaren. Jongere daders maken vaker jongere slachtoffers en oudere daders maken oudere slachtoffers (Bootsma, 2004).

Een belangrijk onderscheid tussen de slachtoffers van serieverkrachters en van enkelvoudige verkrachters is dat het bij serieverkrachtingen vaak gaat om onbekenden van de pleger (o.a. De Wet et al., 2010). De reden hiervoor kan zijn dat de plegers de kans op ontdekking zo klein mogelijk willen houden (LeBeau, 1987a, 1987b).

In het eerder genoemde onderzoek van Park et al. (2008) zijn de gegevens van de slachtoffers van serieverkrachters en enkelvoudige verkrachters met elkaar vergeleken. Daaruit blijkt dat serieverkrachters minder vaak blanke slachtoffers hebben, maar wel vaker alleenstaanden en onbekenden dan de enkelvoudige verkrachters.

Selectie slachtoffers

Veel onderzoeken naar het fenomeen serieverkrachtingen zijn gebaseerd op verklaringen van de slachtoffers. Die slachtoffers hebben bijvoorbeeld aan de politie verteld op welke wijze de verkrachter hen heeft benaderd, of hij geweld heeft gebruikt en welke seksuele handelingen er hebben plaatsvonden. In het onderzoek van Stevens (2000) zijn 61 serieverkrachters uitgebreid geïnterviewd in de gevangenis. Zij geven een unieke kijk onder meer op de wijze waarop zij hun slachtoffers selecteren. Serieverkrachters (*predatory rapists*), maken vrouwen ongeacht hun fysieke verschijning of leeftijd, tot prooi. De kern is dat serieverkrachters slachtoffers selecteren die zich – op dat moment – in een kwetsbare situatie bevinden of die ze in een kwetsbare positie kunnen dwingen. Hazelwood en Warren (1989) spreken over ‘beschikbaarheid’. Het fysieke uiterlijk is van minder belang voor de verkrachters. Stevens beschrijft een zaak van een serieverkrachter die zijn slachtoffers zoekt in een verzorgingstehuis. Anderen duwen vrouwen de auto in en onder bedreiging van een wapen worden de slachtoffers gedwongen naar een verlaten plaats te rijden.

Kwetsbaarheid is de kern van slachtoffersselectie. Twee derde (69%) van de serieverkrachters spreekt op een of andere manier over hun slachtoffers als een ‘makkelijke prooi’. Dat kunnen jonge meisjes zijn die door hun leeftijd en onervarenheid de aandacht trekken van de verkrachters, maar ook middenklasse vrouwen die op straat

24 Dat zou ervoor pleiten om onderzoek naar serieplegers niet uitsluitend te beperken tot slachtoffer van een bepaalde leeftijd of sekse.

lopen. De verkrachters, zo blijkt uit de interviews, hebben een antenne voor vrouwen die onzeker zijn of makkelijk zijn te intimideren (De Wet et al., 2010). Ze lezen als het ware de non-verbale communicatie van de vrouwen. Een vrouw die haar ogen neerslaat als de verkrachter haar aankijkt en een onderdanige indruk maakt, kan in de optiek van de man een prooi zijn. In elk geval niet een vrouw die zich hevig zou verzetten. Vrouwen die onder invloed van middelen zijn, kunnen eveneens een prooi worden. Uit de casuïstiek die Stevens (2000) presenteert, wordt duidelijk dat het merendeel van de serieverkrachters constant op zoek is naar kwetsbare vrouwen in tegenstelling tot de verkrachters die zeggen dat zij tot de verkrachting overgingen op het moment dat zij met andere criminele activiteiten bezig waren, zoals een inbraak. Zij plegen het zedendelict wanneer zij de vrouw ontwaren, maar ze zijn daarvoor al in hun gedachten bezig met het nemen van allerlei beslissingen, zodat – wanneer het moment, de gelegenheid zich voordoet, bijvoorbeeld tijdens een inbraak – zij direct tot handelen kunnen overgaan. Er lijkt derhalve geen sprake van een ‘spontane’ actie. Andere verkrachters zoeken bepaalde situaties of omstandigheden waarbinnen specifieke slachtoffers te vinden zijn bewust op. Een van de casus in het boek van Stevens gaat over een verkrachter die huizen langsgaat die te koop staan en als er een vrouwelijke makelaar is die het huis toont, verkracht hij haar. Ook hier is sprake van een intentie tot verkrachting voordat de daadwerkelijke situatie zich voordoet.

Slachtoffersselectie²⁵

B. heeft over een periode van veertien maanden vier verkrachtingen gepleegd. Drie keer heeft hij het slachtoffer vooraf geselecteerd en is hij na observatie hun woning binnengedrongen. Eén van deze slachtoffers neemt hij mee naar buiten naar een afgelegen plaats, mogelijk omdat haar ouders in de woning aanwezig zijn. In de vierde zaak selecteert hij zijn slachtoffer tijdens het ‘cruisen’ en verkracht haar langs de openbare weg. In één geval heeft hij bewust gekozen voor een woning waar twee vrouwen wonen, die beiden worden verkracht. De dader zegt in het verhoor dat hij tevens drie inbraken heeft gepleegd, die hij voortijdig moet afbreken. Hij is van plan de vrouwelijke bewoonsters te verkrachten. De dader bedreigt alle slachtoffers met een geweer, hij draagt een bivakmuts en handschoenen. Alle slachtoffers worden vaginaal en anaal verkracht. Er is in alle zaken veel interactie met de slachtoffers, de dader voert soms langdurige gesprekken met hen.

Stevens (2000) stelt dat serieverkrachters niet zozeer op zoek zijn naar specifieke slachtoffers, maar naar specifieke situaties; locaties waar ze potentiële slachtoffers kunnen vinden die zich in een kwetsbare (*high risk*) positie bevinden. De bevindingen uit de studie van De Wet et al. (2010) zijn hiermee in overeenstemming.

25 Uit: Van den Eshof et al. (2007, p. 425).

De conclusie is dat niet het ras, de leeftijd of het uiterlijk iemand tot een makkelijk slachtoffer maakt, maar haar gepercipieerde kwetsbaarheid. En: *'Criminals need victims available in order to attack, the intention of the attack is already present'* (Stevens, 2000).

3.5 Resumé

In dit hoofdstuk zijn de serieverkrachters aan de orde gekomen. Gelet op het feit dat er in de media vaak gesproken wordt over dit type delinquenten is het opmerkelijk dat er betrekkelijk weinig onderzoek naar is gedaan. Bovendien geldt dat hetgeen bekend is over serieverkrachters grotendeels is gebaseerd op onderzoek onder serieverkrachters die tegen de lamp zijn gelopen. De beschikbare onderzoeksgegevens zijn moeilijk onderling vergelijkbaar vanwege methodologische verschillen en de gehanteerde definities van serieverkrachters.

Het is niet te zeggen hoeveel serieverkrachters er zijn. Wel is duidelijk dat zij gedurende hun criminele carrière veel verkrachtingen (kunnen) plegen. Naast verkrachtingen begaan zij ook andersoortige delicten, meestal vermogensmisdrijven. De etniciteit van de verkrachters varieert in de onderzoeken, wellicht als gevolg van demografische verschillen. Zwarte serieverkrachters maken zowel zwarte als blanke slachtoffers, terwijl blanke serieverkrachters blanke slachtoffers maken.

De jeugd van de serieverkrachters lijkt gemankeerd in termen van een problematisch verlopen hechtingsproces. Op seksueel gebied hebben zij vervelende ervaringen en ze laten voorafgaand aan de verkrachtingen allerlei deviante gedragingen zien, zoals voyeurisme. Qua typen lijken de serieverkrachters vooral tot het type 'seksualiserende plegger' te behoren, al dan niet met sadistische trekken. Seks en lust zijn hun primaire motieven.

Zij plannen hun delicten in die zin dat zij voortdurend uitkijken naar geschikte slachtoffers en een goede locatie. Een meerderheid gebruikt weinig geweld; als er geweld wordt gebruikt, is dat instrumenteel. Sommige verkrachters laten in de loop van hun carrière wel een toename van geweld zien bij het plegen van hun delicten.

De serieverkrachters zijn doorgaans te typeren als 'stroker', dat wil zeggen dat zij vlak bij hun huis en/of laatste delict in een voor hun vertrouwde omgeving opereren. Hun benaderingsstijl is vaak de verrassingsbenadering.

Bepaalde gedrags- en delictkenmerken lijken bij elkaar te horen c.q. typerend te zijn voor bepaalde serieverkrachters, bijvoorbeeld of hij het slachtoffer binnen- of buitenshuis benadert en de wijze waarop. Serieverkrachters lijken professioneler te opereren dan de verkrachters die een enkele verkrachting hebben gepleegd. Er kan sprake zijn van leerervaringen, waardoor de verkrachters hun gedrag beter weten aan te passen aan de situatie (en minder fouten maken). De vraag of bepaalde gedragskenmerken consistent blijven gedurende een serie verkrachtingen wordt wisselend beantwoord in de

beschikbare onderzoeken. Hoe langer de serie (c.q. carrière) duurt, des te veranderlijker is het delictgedrag en des te minder aanknopingspunten er voor gedragsanalyse zijn. Slachtoffers van serieverkrachters hebben in sommige onderzoeken een brede range wat betreft leeftijden en het kunnen mannen en vrouwen betreffen. Meestal zijn het echter vrouwen. Het uiterlijk is geen belangrijk criterium voor de pleger, wel de kwetsbaarheid van de slachtoffers. De serieverkrachters zoeken naar kwetsbare vrouwen; zij hebben daar een antenne voor of hebben deze ontwikkeld in de loop van hun carrière. In dit verband wordt ook gesproken van het ‘jagen op een prooi’ of van ‘*predatory*’ verkrachters.

4 Seriebrandstichters

Yvette Schoenmakers & Tom van Ham

Introductie

In Winschoten is tussen april en oktober 2012 zeker twintig keer brand uitgebroken door brandstichting. Begin oktober wordt een noodverordening in de Groningse gemeente van kracht en patrouilleert de politie extra om de daders te kunnen pakken. Na ruim een week wordt Danny F. gearresteerd. Hij is meerdere keren de melder van een brand in zijn woonplaats. Later wordt een tweede verdachte aangehouden. De twee verdachten die vastzitten voor betrokkenheid bij de reeks brandstichtingen (...) hebben bekend zeventien branden te hebben aangestoken. Het gaat om elf branden in of bij een pand, vijf bij schuttingen en een coniferen haag.¹

Brandstichting is door de wetgever strafbaar gesteld in artikel 157 van het Wetboek van Strafrecht (Sr), als een van de ‘gemeen gevaarlijke delicten’. Dit zijn misdrijven waardoor de algemene veiligheid van personen of goederen in gevaar wordt gebracht. Om te kunnen spreken van brandstichting moet er volgens artikel 157 Sr sprake zijn van opzet en heeft het opzettelijk brandstichten gevaar voor personen en/of goederen tot gevolg. Daarnaast wordt in het Wetboek van Strafrecht het *schuld misdrijf* van artikel 158 beschreven.² De dader is strafbaar als er gevaar volgt uit de brand, die door zijn schuld (door zijn handelen of nalaten te handelen) is ontstaan. Het onderscheid tussen opzettelijkheid en schuld geldt tevens in de Angelsaksische literatuur, waar het opzetsdelict ‘*arson*’ zich onderscheidt van ‘*firesetting*’ (De Haan, 2007; Palmer, Caulfield & Hollin, 2005; Stambaugh & Styron, 2003). Volgens de rechter is brandstichting ‘bij uitstek een zeer gevaarzettend en voor de omgeving bedreigend delict, waarvoor in beginsel een vrijheidsstraf van lange duur op zijn plaats is’.³ De strafeis kan oplopen van twaalf jaar bij gevaar voor goederen tot vijftien jaar bij gevaar voor personen of zelfs tot levenslang wanneer de brandstichting leidt tot levensgevaar of de dood.

1 ‘Duo bekent reeks brandstichtingen in Winschoten’, *NRC Handelsblad* van 25 oktober 2012.

2 Andere artikelen in het Wetboek van Strafrecht gerelateerd aan brandstichting en brand zijn de artikelen 159 (belemmeren van blussen), 285 (dreigen met brandstichting), 328 (verzekeringsfraude d.m.v. brand), 428 (onroerend goed verbranden zonder verlof) en 429 (veroorzaken van brandgevaar).

3 Rechtbank Groningen (2008), 18/630420 en 18/ 670366-08, LJN: BG5720 (uit Schoenmakers, Hoekendijk & Van der Kruk, 2010).

Naar brandstichters is veel onderzoek gedaan, met name in het buitenland. Veel onderzoeken richten zich op de persoon van de dader en worden uitgevoerd vanuit verschillende subdisciplines. Binnen het werkveld van de klinische psychologie wordt onderzoek gedaan naar psychische stoornissen bij brandstichters en behandeling (bijvoorbeeld Gannon & Pina, 2010; Geller, 1992; Grant & Kim, 2007; Harris & Rice, 1996; Leong, 1992; Lindberg, Holi, Tani & Virkkunen, 2005; Repo & Virkkunen, 1997; Richie & Huff, 1999; Rix, 1994; Sugarman & Dickens, 2009). Andere onderzoeken brengen recidive en antecedenten onder brandstichters in kaart (Dings, 2005; Jackson, Glass & Hope, 1987; Soothil, Ackerley & Francis, 2004). Ook kijken auteurs naar specifieke subgroepen, zoals jeugdige brandstichters (Becker, Stuewig, Herrera & McCloskey, 2004; Jacobson, 1985; Kolko, 2002; Kolko, Herschell & Scharf, 2006; Räsänen, Hirvenoja, Hakko & Väisänen, 1995; Roe-Sepowitz & Hickie, 2011; Sharp, Blaakman, Cole & Cole, 2005; Slavkin, 2000), vrouwelijke brandstichters (Bourget & Bradford, 1989; Hickie & Roe-Sepowitz, 2010; Stewart, 1993; Wachi, Watanabe, Yokota, Suzuki, Hoshino, Sato & Fujita, 2007) of brandstichtende brandweermannen (Cabe, 1994; Huff, 1994; Stambaugh & Styron, 2003). Daarnaast wordt vanuit het perspectief van de opsporing gekeken naar kenmerken van de brandstichtingen, al dan niet in relatie tot daderkenmerken (bijvoorbeeld Canter & Fritzon, 1998; Häkkinen, Puolakka & Santtila, 2004; Holmes & Holmes, 2009; Kocsis, 2006; Kocsis & Cooksey, 2002; Meany, 2004; Santtila, Häkkinen & Fritzon, 2002; Te Brake & Eikelboom, 2008). In Nederland is weinig onderzoek gedaan naar brandstichters. Het bestaande onderzoek is ofwel gedateerd, ofwel uitgevoerd binnen forensische instellingen met een kleine, specifieke onderzoekspopulatie (Bos & Van Horn, 2007; Dings, 2005; Van Hoek, 1989; Zeegers, 1984). Slechts enkele auteurs richten zich specifiek op seriebrandstichters of op recidiverende brandstichters (Edwards & Grace, 2006; Jackson et al., 1987; Kocsis, 2002, 2006; Kocsis & Cooksey, 2002; Lindberg et al., 2005; Sapp, Huff, Gary, Icove & Horbert, 1996; Wachi et al., 2007). In Nederland is seriebrandstichting tot enkele jaren geleden onderbelicht gebleven in criminologisch onderzoek. Schoenmakers, Hoekendijk en Van der Kruk (2010) beschrijven kenmerken van Nederlandse verdachten van brandstichting, casuïstiek van seriematige brandstichtingen en het opsporingsonderzoek bij deze zaken. In 2012 is een publicatie verschenen naar aanleiding van een onderzoek naar seriebrandstichters in Nederland (Schoenmakers, Van Wijk & Van Ham, 2012).

In dit hoofdstuk wordt de huidige stand van zaken besproken betreffende het onderzoek naar seriebrandstichters. Bij het bespreken van de literatuur geldt een aantal methodologische beperkingen. Het aantal studies over seriebrandstichters is schaars en veelal gebaseerd op kleine steekproeven, sterk uiteenlopende populaties, in verschillende onderzoekssettings, zoals een forensische instelling of een penitentiaire inrichting. Daarbij worden verschillende definities van seriebrandstichting gehanteerd (zie paragraaf 4.2). Daarnaast is het meeste onderzoek uitgevoerd in het buitenland, waarbij tal van factoren, zoals geografische spreiding en klimatologische omstandig-

heden, van invloed kunnen zijn op de bevindingen. Kortom, bij het interpreteren van de resultaten dient de context van de verschillende onderzoeken in ogenschouw genomen te worden. Tot slot hebben de onderzoeken over het algemeen betrekking op aangehouden verdachten en veroordeelde daders, wat mogelijk resulteert in een vertekend beeld. Anders gezegd: er is waarschijnlijk het meest bekend over de ‘minst succesvolle’ daders.

Achtereenvolgens komen in dit hoofdstuk de volgende onderwerpen aan bod. Omdat er betrekkelijk weinig bekend is over seriebrandstichters, worden in de eerste paragraaf de belangrijkste bevindingen besproken over brandstichters in het algemeen. Vervolgens wordt ingegaan op de literatuur over seriebrandstichters. In de tweede paragraaf wordt besproken wat er onder seriebrandstichting verstaan wordt. Hierna worden de omvang en impact van het fenomeen besproken. Paragraaf 4.4 gaat dieper in op de persoonskenmerken en achtergronden van de seriebrandstichter. Paragraaf 4.5 richt zich op het categoriseren van seriebrandstichters op basis van motieven. Verschillende delictkenmerken van de seriebrandstichtingen komen in paragraaf 4.6 aan bod, gevolgd door een paragraaf over het classificeren van seriebrandstichtingen op basis van delictkenmerken en op welke wijze de politie brandstichtingen van één en dezelfde dader in de praktijk met elkaar in verband kan brengen. Aan het einde van het hoofdstuk volgt een korte samenvatting.

4.1 Brandstichters

In de jaren dertig van de vorige eeuw ziet Freud brandstichting als seksueel afwijkend gedrag. Een aantal andere gedateerde studies vindt een relatie tussen seksuele opwinding en vuur (Inciardi, 1970; Lewis & Yarnell, 1951), maar ten aanzien van deze bevinding bestaat veel methodologische kritiek. Vanaf eind jaren zestig wordt brandstichting verklaard als een uiting van opgepotte agressie dan wel frustratie. Halverwege de jaren tachtig komt er meer aandacht voor de invloed van de omgeving in relatie tot het aanleren van ongepast gedrag (sociaal leren), zo ook bij brandstichting. Tegenwoordig is de overtuiging dat een seksueel motief voor brandstichting zeldzaam is (Williams, 2005). In de hedendaagse literatuur wordt door diverse auteurs een veelheid aan motieven voor brandstichting (in het algemeen) onderscheiden. De bevindingen komen deels met elkaar overeen, maar de verschillende auteurs signaleren ook andere motieven. Wraak of boosheid is een veelvoorkomend motief onder brandstichters, dat in sommige studies voor 30 tot 50% of meer van de brandstichters zou gelden (Dickens, Sugarman, Ahmad, Edgar, Hofberg & Tewari, 2007; Gannon & Pina, 2010; Huff, Gary & Icove, 1997; Pisani, 1982; Rice & Harris, 1991; Sapp, Huff, Gary & Icove, 1998).

Kenmerken van brandstichters

Brandstichters zijn over het algemeen jonger dan andere delinquenten (Gannon & Pina, 2010). Zij beginnen hun criminele carrière volgens de politieregistraties eerder, in vergelijking met de totale groep verdachten van alle geregistreerde delicten (Schoenmakers et al., 2010).⁴ Brandstichters plegen vaak nog andere delicten (Ritchie & Huff, 1999; Soothil, Ackerley & Francis, 2004; Bos & Van Horn, 2007). Bij *generalisten* zijn brandstichtingen onderdeel van een breder delictpatroon, waaronder gewelds- en vermogensmisdrijven. *Specialisten* maken zich schuldig aan één type delict, in dit geval brandstichting. Bos en Van Horn (2007) onderzochten een populatie brandstichters in de forensisch psychiatrische kliniek De Waag, waarbij zij de populatie brandstichters (N=100) hebben verdeeld in een groep generalisten (N=66) en een groep specialisten (N=34). Volgens Lindberg et al. (2005) plegen brandstichters met een psychische stoornis minder andere misdrijven dan brandstichters zonder stoornis en zouden ze vaker recidiveren met brandstichting. De criminele verledens van de generalisten lijken meer op die van vermogensplegers dan van geweldplegers. Er zijn wel brandstichters die recidiveren met een gewelddadig delict en agressie lijkt een rol te spelen bij het brandstichten, hoewel deze agressie vermijgend van aard is (Gannon & Pina, 2010). Over brandstichters wordt gesteld dat zij weinig assertief en sociaal vaardig zijn, weinig zelfvertrouwen hebben en impulsief zijn (Jackson et al., 1987; Gannon & Pina, 2010). Voor de meeste brandstichters zijn contacten met andere mensen lastig, met name relaties met vrouwen (Leong, 1992). Zij zijn naar verwachting minder vaak getrouwd. Degenen die wel getrouwd zijn, ontberen de vaardigheden om een gezonde interpersoonlijke relatie met hun partner te onderhouden (Davis & Lauber, 1999). Jackson et al. (1987) signaleren dat de door hen onderzochte brandstichters in het verleden bijna allemaal gepest zijn door leeftijdgenoten, sociaal geïsoleerd zijn en/of zich sociaal afgewezen voelen. Vanwege hun gebrek aan assertiviteit, zelfwaardering en sociale vaardigheden zijn brandstichters volgens de auteurs slecht in staat om met alledaagse problematiek om te gaan, wat kan resulteren in vijandigheid en agressiviteit gericht op objecten (niet zozeer op personen).

Onder brandstichters worden verschillende psychische stoornissen vastgesteld. Een antisociale persoonlijkheidsstoornis of een gedragsstoornis lijkt vaak voor te komen. Onder volwassen brandstichters wordt comorbiditeit gevonden met schizofrenie, middelenafhankelijkheid, affectieve stoornissen, angststoornissen en/of een andere persoonlijkheidsstoornis (Gannon & Pina, 2010). In onderzoek van Ritchie en Huff (1999) wordt bij 36% van de brandstichters schizofrenie en een bipolaire stoornis (manisch-depressieve stoornis) aangetroffen en bij 64% alcohol- of drugsgebruik

⁴ Op basis van het Herkenningsdienst Systeem (HKS); brandstichters zijn verdachten met minimaal één antecedent brandstichting in 2007.

ten tijde van de brandstichting.⁵ Lindberg et al. (2005) vinden met name persoonlijkheidsstoornissen, psychotische stoornissen en verstandelijke beperkingen onder brandstichters. Zij zien een verschil in psychopathologie tussen specialisten ('*pure*') en generalisten ('*non-pure*'). Bij de generalisten is vaker sprake van een persoonlijkheidsstoornis. Specialisten lijden vaker aan zwakzinnigheid of een psychotische stoornis. In de onderzochte groep bij De Waag (Bos & Van Horn, 2007) komt geen significant verschil in psychopathologie tussen specialisten en generalisten naar voren. Pyromanie (zie verder paragraaf 4.4) blijkt zeldzaam te zijn onder brandstichters (Huff et al., 1997; Ritchie & Huff, 1999).

Van belang voor de interpretatie van de genoemde onderzoeksbevindingen, is dat de onderzochte brandstichters veelal uit specifieke (forensisch) psychiatrische behandelcentra komen, waardoor een oververtegenwoordiging van psychische stoornissen verwacht kan worden. Bovendien is het onduidelijk in hoeverre de gevonden kenmerken uniek zijn voor brandstichters, omdat er zelden controlegroepen in het onderzoek worden gebruikt (Gannon & Pina, 2010).

Typen brandstichters

Diverse auteurs hebben op basis van de hiervoor besproken motieven dadertypologieën geformeerd, waarbij tevens andere kenmerken van de daders aan bod komen. Een van de eerste daderindelingen voor volwassen brandstichters is die van Lewis en Yarnell (1951). Zij baseren zich op de grootste populatie brandstichters die tot op heden (N=1300) is gebruikt in onderzoek. Ze onderscheiden vijf categorieën daders: personen die per ongeluk brandstichten, personen die lijden aan wanen ('*delusional*'), seksueel gemotiveerde brandstichters, brandstichters gemotiveerd door wraak, en kinderen die brandstichten. Hun systeem is de basis geweest voor vele daaropvolgende typologieën en onderzoeken (bijvoorbeeld Doley, 2003; Williams, 2005). Er zijn ook auteurs die een heel specifieke populatie brandstichters – psychisch gestoorde brandstichters die zijn opgenomen in een psychiatrische instelling – nader onder verdelen in subtypen (Harris & Rice, 1996).⁶

Andere auteurs benadrukken dat menselijk gedrag eigenlijk zelden te categoriseren is. In de praktijk zullen bepaalde motieven overlappen en er kan gelijktijdig van meerdere motieven sprake zijn (Davis & Lauber, 1999; Gannon & Pina, 2010; Kocsis, 2002). Faulk (1998) maakt een alternatieve tweedeling: brandstichting om een bepaald doel te bereiken (bijvoorbeeld wraak nemen) of de brand zelf die de focus is voor

5 Bij deze studie was de onderzochte groep samengesteld uit een drietal verschillende populaties, namelijk de database van de FBI, een groep brandstichters uit een forensisch ziekenhuis en een groep uit een militaire gevangenis.

6 Op basis van clusteranalyse identificeren zij vier duidelijk van elkaar gescheiden subtypen van psychisch gestoorde brandstichters (N=243): 'psychoten' (33%), 'on-assertieven' (28%), 'multi-brandstichters' (23%) en 'criminelen' (16%).

de brandstichter, zoals bij pyromanie of in relatie tot de affectregulatie. Andere auteurs categoriseren brandstichters op een soortgelijke manier, afhankelijk van expressieve of instrumentele kenmerken van de delicten (zie Doley, 2003). De term *instrumenteel* wijst op het beoogde externe doel van het brandstichten, bijvoorbeeld het vernietigen van bewijsmateriaal van een (ander) misdrijf. De brandstichting heeft hier een extrinsieke functie (buiten de persoon). Met de term *expressief* wordt juist gedoeld op een intrinsieke functie (binnen de persoon) van de brandstichting, zoals het uiten van (persoonlijke) gevoelens van ongenoegen of andere emotie, of het ontladen van spanning. Volgens Davis en Lauber (1999) kan de brandstichter door middel van het delict een wens uitdrukken, hoe vaag of primitief deze wens ook is. Geller (1992, 2008) spreekt over *communicative arson*: de dader probeert met de brandstichting iets te communiceren.

De brandstichtende brandweerman

Een opvallend type (serie)brandstichter is de *brandstichtende brandweerman*. In Amerika worden in het bijzonder 'wildfires' (bos-, gras- en heidebranden) genoemd in relatie tot brandstichtende brandweermannen; 10% tot 20% van de *wildfires* zou door deze groep daders gesticht worden (Geller, 2008). Volgens het KLPD is het ook in Nederland 'niet ongebruikelijk' dat zich brandstichters bevinden onder leden van de (vrijwillige) brandweer (KLPD/DNRI, 2007). Zo wordt in 2011 een 26-jarige brandweerman veroordeeld voor een reeks autobrandstichtingen in Bedum en in de Achterhoek is een lid van de vrijwillige brandweer betrokken geweest bij een grote reeks brandstichtingen in 2004 en 2005. Er zijn geen empirische gegevens over de omvang van het fenomeen gepubliceerd. Volgens Koolen (2008) zou dit ongeveer tweemaal per jaar voorkomen in Nederland; in de klinische praktijk wordt gesignaleerd dat ongeveer 10% van de brandstichters gelieerd is aan brandweer (Ten Broeke, 2009). Huff (1994) heeft vanuit de *National Center for the Analysis of Violent Crime* (NCAVC) van de FBI onderzoek verricht naar brandstichtende brandweermannen in de Verenigde Staten. Hij onderscheidt drie motieven van brandstichtende brandweermannen: wraak, profijt en opwinding, welke door Cabe (1994) in de Amerikaanse praktijk herkend worden. *Opwinding* ('*thrill seekers*') komt het meeste voor. In deze categorie valt ook het motief 'erkenning' of het zoeken naar waardering of als held gezien te willen worden (Stambaugh & Styron, 2003). Na het stichten van de brand is de dader als eerste ter plaatse in de hoedanigheid van brandweerman om de brand te blussen.⁷ Het tweede motief, *profijt*, heeft te maken met de financiële compensatie die beroepsbrandweerlieden voor overwerk en vrijwillige brandweerlieden per oproep ontvangen.⁸ *Wraak* komt het minst voor. Een gemeenschappelijk thema in zaken met

7 Eerder werd dit type door Lewis en Yarnell (1951) beschreven als de '*would-be hero'-arsonist*.

8 In de VS krijgen vrijwillige brandweerlieden in sommige staten iedere keer dat zij uitrukken een bepaald bedrag.

brandstichtende brandweermannen zou verveling zijn en het brandstichten is dan bedoeld om die verveling te doorbreken. De brandstichtingen kunnen in het streven naar heldendom in de loop van de tijd steeds ernstiger worden (Geller, 2008).

4.2 Seriebrandstichting

De internationale literatuur kent geen eenduidige definitie van seriebrandstichting. Bovendien worden verschillende begrippen gebruikt om dit fenomeen te benoemen, waaronder *serial arson*, *multiple firesetting* en *recidivistic arson* (Jackson et al., 1987; Kocsis, 2006; Ritchie & Huff, 1999). Vaak wordt in de literatuur simpelweg gesproken over ‘brandstichters’, dan wel *arsonists*. Het minimumaantal delicten om te kunnen spreken over een serie loopt uiteen van twee (Schoenmakers et al., 2010; Van den Eshof, Bootsma & Brandt, 2008), drie (Douglas, Burgess, Burgess & Ressler, 2006; Edwards & Grace, 2006; Kocsis & Cooksey, 2002), of meer (zie Kocsis & Irwin, 1998). Meestal wordt er geen nader onderscheid gemaakt tussen brandstichtingen binnen een *spree* (verschillende branden direct achter elkaar gepleegd) of brandstichtingen door een bepaalde afkoelperiode van elkaar gescheiden (Douglas et al., 2006). De gemeenschappelijke deler van de verschillende studies, begrippen en definities is dat de daders zich herhaaldelijk schuldig maken aan brandstichting. Kocsis (2006; Kocsis & Irwin, 1998) stelt daarentegen dat het onwenselijk is om seriematigheid te bepalen op basis van het aantal slachtoffers of objecten. Het onderscheidende van serieplegers is volgens hem de psychologische neiging tot het plegen van dezelfde misdrijven volgens een bepaald patroon. De innerlijke gedragsneiging is met andere woorden belangrijker dan het achteraf getelde aantal misdrijven.

4.3 Omvang en impact van seriebrandstichting

De omvang van seriebrandstichting in Nederland is om verschillende redenen moeilijk in kaart te brengen. In 2007 verwerkt de Nederlandse politie 9.840 aangiften van opzettelijke brandstichting in een proces-verbaal en worden bijna 2.760 personen verdacht van brandstichting. De brandweer telt datzelfde jaar ongeveer 15.700 branden met brandstichting als oorzaak, inclusief vandalisme (Schoenmakers et al., 2010). Dit aantal brandstichtingen (inclusief vandalisme) neemt af tot ongeveer 13.900 geregistreerde brandstichtingen in 2009, 10.400 in 2010 en 10.200 in 2011 (CBS, 2012).⁹ De registratiesystemen van politie en brandweer kennen hun beperkingen, waardoor zij een onderschatting geven van het werkelijke aantal brandstichtingen. Niet alle politiekorpsen leggen de aangiften van brandstichting vast in het landelijke

⁹ Daarbij geldt dat de cijfers over 2011 voorlopig zijn; bij publicatie van de cijfers over 2012 worden de cijfers van 2011 definitief (CBS, 2012).

Herkenningsdienstsysteem (HKS), waarop het cijfer gebaseerd is. Daarnaast worden kleinere brandstichtingen ook wel afgedaan als vandalisme en geregistreerd als vernieling. Deze zijn dan niet als brandstichting terug te vinden in de politiestructuren. Hetzelfde geldt voor brandstichtingen waarvan geen aangifte is gedaan of waarvan geen proces-verbaal is opgemaakt. De brandweerstatistiek kent soortgelijke beperkingen.¹⁰ Bovendien is onbekend welke van deze brandstichtingen deel uitmaken van een serie. Seriebrandstichters worden niet als zodanig door de politie geregistreerd.

Om een ruw beeld te krijgen, duidde een eerdere schatting op basis van mediaberichtgeving in 2007 op een aantal van minimaal 40 afzonderlijke zaken van seriebrandstichting in dat jaar (Schoenmakers et al., 2010). In een Japanse studie van Wachi et al. (2007) worden politiebesteden vanaf 1982 tot 2005 onderzocht. Van het totale aantal brandstichters over de periode 1982-2005 (N=11.652), blijkt 6% (708) veroordeeld voor een serie brandstichtingen. Canter en Fritzon (1998) constateren dat 18% (N=32) van de door hen onderzochte brandstichtingen (N=175) in het Verenigd Koninkrijk aan seriedaders toe te schrijven is.¹¹

Uit Nederlandse casuïstiek is bekend dat seriebrandstichters, voor zover bij de politie bekend, tientallen en in enkele zaken tot wel honderd branden gesticht hebben (Schoenmakers et al., 2012). Het is onbekend welk deel van het totaal aantal brandstichtingen in Nederland toe te schrijven is aan seriebrandstichters. In de studie van Edwards en Grace (2006) hebben de seriedaders gemiddeld vijf brandstichtingen gepleegd. In de FBI-studie van Sapp et al. (1996) zijn 83 seriebrandstichters samen verantwoordelijk voor 2.611 brandstichtingen (gemiddeld 31 per persoon). De discrepantie tussen het aantal branden dat de seriedaders stichten, komt mogelijk door de verschillende onderzoekspopulaties en verschillende definities.¹²

Seriebrandstichters veroorzaken naast soms grote materiële schade veelal grote onrust in de directe leefomgeving van de brandstichtingen. In sommige casusvoorbeelden wordt de gevaarstelling groter naarmate de serie brandstichtingen voortduurt, waarbij gevaar voor personen kan ontstaan. In de kleinere gemeenschappen slapen bewoners 's nachts slecht, vanwege de angst dat hun eigendommen ten prooi vallen aan de onbekende brandstichter. Getroffenen die slapen ten tijde van het uitbreken van de brand zijn veelal diep onder de indruk van de mogelijke gevolgen als de brand niet tijdig door henzelf of door anderen ontdekt zou zijn. In ruim een derde (37%) van

10 Zie Schoenmakers et al. (2010, p. 44 e.v.) voor een uitgebreid overzicht.

11 Op basis van politiegegevens uit vijf politieregio's, betreffende bij de rechter aangebrachte daders. Seriebrandstichtingen betreffen meer dan één brandstichting met een tussenpoos van meer dan 24 uur na de eerste brandstichting. Daarnaast tellen zij 33 (19%) *sprees* (meerdere brandstichtingen binnen 24 uur).

12 Edwards en Grace (2006) nemen zaken met minimaal drie brandstichtingen door veroordeelde daders met een minimumleeftijd van 14 jaar ten tijde van de eerste brandstichting. Sapp et al. (1994) definiëren seriebrandstichting als minimaal drie gepleegde brandstichtingen, van elkaar gescheiden door een 'afkoelperiode'. Van de 200 door hen benaderde veroordeelde seriebrandstichters in gevangenschap werken er 83 mee aan het onderzoek.

311 onderzochte seriebrandstichtingen in Nederlandse recherchedossiers blijkt gevaar voor personen te duchten (Schoenmakers et al., 2012).

Ondanks de impact van seriebrandstichtingen zijn de opgelegde straffen bij de seriezaken in Nederland betrekkelijk lager dan de maximaal te eisen gevangenisstraffen. Dit komt mede doordat brandstichtingen moeilijk te bewijzen delicten zijn en dikwijls juist de pogingen tot brandstichting bewezen verklaard kunnen worden. Van het totale aantal brandstichtingen van een verdachte kan slechts een deel aangebracht worden door het Openbaar Ministerie (OM), waarvan slechts weer een deel bewezen verklaard geacht wordt door de rechter.

4.4 De persoon van de seriebrandstichter

In de literatuur richt een beperkt aantal studies zich op seriebrandstichters en op recidiverende brandstichters. Achtereenvolgens wordt ingegaan op demografische kenmerken van seriebrandstichters, hun criminele carrières en psychopathologie.

Demografie

De overgrote meerderheid van seriebrandstichters is man en de meeste plegers zijn van autochtone afkomst (Douglas et al., 2006; Edwards & Grace, 2006; Sapp et al., 1996). In de studie van Sapp et al. (1996) onder 83 seriebrandstichters is 94% man; in de studie van Edwards en Grace (2006) onder 44 seriebrandstichters in Nieuw-Zeeland is 89% man en bij de herhaaldelijke brandstichters (N=163) uit het onderzoek van Hol (2010) is het aandeel mannen nog groter (96%).

De gemiddelde leeftijd van seriebrandstichters ligt, blijkens verschillende studies, tussen de 19 en 25 jaar.¹³ De spreiding van de leeftijden is groot. In de studie van Sapp et al. (1996) is slechts een derde van de onderzochte seriebrandstichters ouder dan 30 jaar. De 21 Nederlandse seriebrandstichters in het onderzoek van Schoenmakers et al. (2012) zijn allen autochtone mannen van gemiddeld 24 jaar oud (met een mediaan van 19 jaar); zes van hen zijn minderjarig.

Criminele carrières

De meest voorkomende leeftijd van de eerste brandstichting die in het verleden gepleegd is, is in de FBI-studie 14 jaar; bovendien heeft 45% al eenmaal of vaker brand gesticht vóór het 12de jaar (Sapp et al., 1996). Volgens Sapp et al. (1996) stopt de grootste groep seriebrandstichters rond het negentiende levensjaar met brandstichten.

13 Gemiddeld 19 jaar in een studie van Krikke (2010, N=58, meest voorkomende leeftijd is 16 jaar); 25 jaar in de studie van Edwards en Grace (2006). Deze leeftijd wijkt niet af van de gemiddelde leeftijd van alle Nederlandse brandstichtingenverdachten (N=2.759) in 2007 (Schoenmakers et al., 2010) en van de recidiverende brandstichters in de studie van Hol (2010), die gemiddeld 21 jaar zijn.

Seriebrandstichters blijken zich, net als brandstichters in het algemeen, ook schuldig te maken aan andere delicten. De overgrote meerderheid (87%) van de seriebrandstichters uit de FBI-studie is eerder gearresteerd voor een misdrijf (Sapp et al., 1996). Van de recidiverende brandstichters (N=163) in het onderzoek van Hol (2010) was slechts 8% aan te merken als specialist. Dit beeld wordt bevestigd in het onderzoek van Schoenmakers et al. (2012); slechts één seriebrandstichter heeft alleen antecedenten op het gebied van brandstichting. Bij de daders met andersoortige antecedenten lijkt er geen sprake te zijn van een bepaalde opbouw in de delictpleging voordat tot brandstichting wordt overgegaan. Vrij willekeurig hebben zij zich in het verleden schuldig gemaakt aan bijvoorbeeld verkeers-, vermogens-, drugs- en/of geweldsdelicten.

Sociale vaardigheden

In de studie van Sapp et al. (1996) hebben de seriebrandstichters moeite met interpersoonlijke contacten, zowel op school als in relaties. De seriebrandstichters uit het onderzoek van Schoenmakers et al. (2012) kunnen op volwassen leeftijd moeilijk intieme relaties aangaan en ook bij hen wordt veelal een gebrek aan sociale vaardigheden geconstateerd. De helft van de overigens kleine groep (N=21) is te kenmerken als solist en/of heeft criminele contacten, waardoor zij zich laten beïnvloeden.

Psychopathologie

Met betrekking tot psychopathologie is er over seriebrandstichters veel minder bekend dan over brandstichters in het algemeen. Seriebrandstichters onderscheiden zich van bijvoorbeeld serieverkrachters of seriemoordenaars door de aard van hun gepleegde delict; brandstichting is in de meeste gevallen een *hands-off* delict, zonder direct fysiek contact met het slachtoffer van de brandstichting.

Seriebrandstichters worden veelal verward met pyromanen. Niet alle seriebrandstichters lijden echter aan pyromanie. Pyromanie is een stoornis in de impulscontrole en behelst een 'ziekelijke neiging tot brandstichten'. Pyromanie wordt in de psychologie lange tijd gerelateerd aan seksuele problematiek. De pyroomaan zou een zekere seksuele opwinding en bevrediging halen uit het aansteken dan wel het kijken naar vuur. In de hedendaagse psychologie is deze gedachte echter al geruime tijd verlaten. Volgens de *Diagnostic Statistical Manual of Mental Disorders IV-TR*¹⁴ (DSM-IV-TR) kenmerkt *pyromanie* zich door dwangmatige, opzettelijke brandstichting. Het gadeslaan van brand wordt met opwinding beleefd. Dit hoeft niet direct seksueel te zijn. Voorafgaand aan de brandstichting voelt de pyroomaan spanning en achteraf een gevoel van bevrediging of opluchting. Om aan de diagnose te voldoen, geldt een aantal criteria. Allereerst mag er geen sprake zijn van een ander motief voor de brandstichting, zoals

14 Officieel systeem voor classificatie van psychologische en psychiatrische stoornissen opgesteld door de *American Psychiatric Association*. Het betreft hier de vierde (IV-Text Revision) en meest recente versie.

geldelijk gewin, boosheid of wraak. Personen met een psychische stoornis die brandstichten als een vorm van communicatie, bijvoorbeeld om de aandacht op zichzelf te vestigen, vallen ook buiten de diagnose. De brandstichting mag niet het gevolg zijn van andere psychiatrische diagnoses, zoals een antisociale persoonlijkheidsstoornis of een psychotische stoornis. Ook mogen de brandstichtingen niet het gevolg zijn van wanen, hallucinaties of andere verminderde oordeelsvorming van de dader zoals door middelengebruik of zwakbegaafdheid (Gannon & Pina, 2010). Motieven en gevoelens van plegers ten tijde van het delict zijn moeilijk objectief vast te stellen, wat het stellen van de diagnose pyromanie bemoeilijkt.¹⁵

Niet alle seriebrandstichters zijn dus pyromaan. Onder recidiverende en seriebrandstichters blijkt relatief veel psychopathologie voor te komen, maar weinig pyromanie (Leong, 1992; Lindberg et al., 2005; Ritchie & Huff, 1999; Schoenmakers et al., 2012). Dat laatste komt door de strikte criteria voor de diagnose en mogelijk doordat bij brandstichters wordt vastgesteld dat zij veelal alcohol of andere middelen hebben gebruikt ten tijde van de brandstichting (zie verderop in dit hoofdstuk), wat een contra-indicatie is voor pyromanie. Bij bijna driekwart van de seriebrandstichters uit het onderzoek van Schoenmakers et al. (2012) zijn stoornissen vastgesteld, waarbij psychiatrische stoornissen overheersen; in het bijzonder middelenaafhankelijkheid, ADHD en PDD-NOS. Bij enkele daders is een borderlinestoornis gediagnosticeerd of andere persoonlijkheidsstoornissen op As-II van de DSM-IV-TR. Seriebrandstichters waarbij geen stoornissen zijn vastgesteld, zijn meestal van jongere leeftijd (minderjarig of net volwassen). De seriebrandstichters worden omschreven als ‘binnenvetters’, die kampen met problemen die voor de buitenwereld grotendeels verborgen blijven. De spanningen die zij ervaren, zijn niet direct zichtbaar voor de buitenwereld. Onder invloed van middelen stichten zij brand. Uit de casuïstiek blijkt tevens dat zij weinig invoelingsvermogen hebben jegens de slachtoffers en de impact van hun daden niet inzien.

4.5 Motieven van seriebrandstichters

Brandstichters vormen een bijzonder gevarieerde groep delictplegers. In veel publicaties worden uiteenlopende ‘kapstukken’ gebruikt om brandstichters nader in te delen. In mindere mate gebeurt dit ook specifiek voor seriebrandstichters. De meest gebruikte indeling is op basis van motieven.

De in de literatuur meest genoemde motieven, die in meer of mindere mate ook kunnen voorkomen bij seriebrandstichting, zijn (in willekeurige volgorde): geldelijk

15 De DSM verandert in de loop der tijd; criteria voor diagnoses worden naar gelang nieuwe inzichten aangepast. Voor wat betreft pyromanie wordt het uitsluitingscriterium van middelenintoxicatie ten tijde van de brandstichting in de literatuur ter discussie gesteld, omdat hierdoor een forse groep herhalende brandstichters wordt uitgesloten (bijvoorbeeld Lindberg et al., 2005).

gewin (winst), verhullen van een ander misdrijf, een ideologisch motief, erkenning/aandacht en wraak (zie bijvoorbeeld Davis & Lauber, 1999; De Haan, 2007; Kocsis, 2002). Welke motieven het meest voorkomen bij seriebrandstichters wordt in de literatuur meestal niet duidelijk beargumenteerd (zie bijvoorbeeld Davis & Lauber, 1999; De Haan, 2007; Geller, 2008; Kocsis, 2002). In een studie van Sapp et al. (1998) blijkt *wraak* het meest voorkomende motief (41%), gevolgd door *opwinding* (31%) (ook wel omschreven als ‘spanning’) en *vandalisme* (7%). Bij seriebrandstichting uit *wraak* kan de wraak gericht zijn op een bepaalde persoon, een groep of instelling, of de wraak kan niet specifiek gericht zijn maar gelden voor de maatschappij als geheel, wanneer de dader zich bijvoorbeeld ‘onheus bejegend’ voelt door de maatschappij (Davis & Lauber, 1999). Dit maakt het motief complex. Volgens Canter en Fritzon (1998) komen seriebrandstichters vooral voor in de categorie expressieve brandstichtingen in/aan een object. Het delict heeft voor hen met andere woorden een expressieve functie. Terugverwijzend naar de term *communicative arson* is brandstichting voor seriebrandstichters met een gebrek aan sociale vaardigheden een ‘veilige’ manier om zich te uiten. Eenzaamheid, zich afgewezen voelen en boosheid of frustratie vanwege mislukte of ontbrekende (seksuele) relaties kunnen volgens forensisch behandelaars drijfveren zijn voor seriebrandstichters (Schoenmakers et al., 2010). In de literatuur wordt een erkenning- of *aandachtmotief* ook regelmatig genoemd, waarbij de seriebrandstichter te werk gaat vanuit een roep om hulp of aandacht. In het Nederlandse onderzoek van Schoenmakers et al. (2012) staan de seriebrandstichtingen veelal in het teken van (een combinatie van) het zoeken naar aandacht of erkenning, het afreageren van frustraties of boosheid, of juist het oproepen van spanning of de ‘kick’. Wraak komt in de bestudeerde casuïstiek minder sterk naar voren. Volgens de onderzoekers komt dit mogelijk mede door verschillende gehanteerde definities. Zo is het afreageren van frustratie en/of boosheid in het algemeen (dus niet gericht op een specifiek persoon) onder een bredere definitie op te vatten als wraak (wraak in het algemeen/tegen de maatschappij). Tot slot kunnen ook instrumentele motieven voorkomen bij seriebrandstichting, bijvoorbeeld als iemand meermalen brandsticht om er materieel of financieel op vooruit te gaan, zoals door het opstrijken van verzekeringsgeld (Kocsis, 2002; Kocsis & Irwin, 1997) of als brand wordt gesticht om ontdekking van andere delicten te voorkomen.

4.6 Delictkenmerken

De in de voorgaande paragrafen besproken bevindingen gaan over de persoon van de seriebrandstichter. Daarnaast wordt onderzoek gedaan naar kenmerken van de brandstichtingen, al dan niet in relatie tot het gedrag van de dader, zoals pleegtijdstip, vervoermiddel, delictplanning, situationele kenmerken zoals middelengebruik en bijvoorbeeld het gedrag van de dader na het delict. Het meeste onderzoek gaat in op het geografische gedrag van seriebrandstichters (o.a. Fritzon, 2001; Meany, 2004) en het classificeren van brandstichtingen door het clusteren van delictgedragingen

(Santtila et al., 2002; Santtila, Fritzson & Tamelander, 2004). Het classificeren van seriebrandstichters op basis van delictgedrag en het linken van brandstichtingen komen in de volgende paragrafen aan bod.

Pleegtijd

Seriebrandstichters plegen hun delicten met name in de avond en in de nacht. De brandstichtingen concentreren zich rond het weekend (Santtila et al., 2004; Sapp et al., 1998). Prins (2001) vindt in Groot-Brittannië een oververtegenwoordiging van brandstichtingen gepleegd op vrijdag, zaterdag en zondag. Ook in recent Nederlands onderzoek naar seriebrandstichters komen de nachtelijke uren en dagen rond het weekend het meest frequent naar voren (Schoenmakers et al., 2012). Er blijkt wat betreft tijdstip een verschil tussen soloplegers en groepsplegers. Brandstichtingen gepleegd door groepen daders zouden vaker 's middags en in de vroege avond plaatsvinden; brandstichtingen door soloplegers vaker 's nachts (Van Hoek, 1989).

Vervoermiddel

De meeste seriebrandstichters in buitenlands onderzoek verplaatsen zich te voet naar de plaats delict (Sapp et al., 1996; Santtila et al., 2004). In het onderzoek van Sapp et al. (1996) verplaatst de meerderheid van seriebrandstichters in de Verenigde Staten (61%) zich te voet. Een vijfde gebruikt gemotoriseerd vervoer (20%) en slechts een klein deel van de daders gebruikt de fiets (5%). Een kleine groep is al op de plek van de brandstichting aanwezig (8%) en de overigen gebruiken meerdere vervoermiddelen. Ook in Nederlands onderzoek blijken seriebrandstichters zich doorgaans te voet te verplaatsen naar de plaats delict; daarnaast gebruiken de Nederlandse seriebrandstichters vaak de fiets (Krikke, 2010; Schoenmakers et al., 2012). Met de interpretatie van bevindingen over gebruikte vervoermiddelen en reisafstanden, moeten de geografische spreiding en het landschap in landen dan wel regio's in acht worden genomen. Bovendien is de fiets in Nederland een heel gangbaar vervoermiddel.

Objecten

In de onderzoeken blijkt de objectkeuze van seriebrandstichters uiteen te lopen, waarbij woningen en bedrijfspanden, voertuigen, containers en bosschages de meest populaire doelwitten zijn (Krikke, 2010; Sapp et al., 1996; Schoenmakers et al., 2012). De percentages over hoe vaak deze populaire doelwitten voorkomen, lopen van 10% tot ruim 20%. Ook binnen een serie is de doelwitkeuze gevarieerd. Slechts in vijf van de zeventien series die Schoenmakers et al. (2012) onderzoeken, is er een hoge mate van specialisatie in een bepaald object (hoofdzakelijk containers en coniferen). Afwijkingen in de onderzoeksbevindingen kunnen samenhangen met verschillen in definities van de categorieën en/of met de verschillende ruimtelijke kenmerken tussen de Verenigde Staten en Nederland.

Delictplanning

Een ander kenmerk waarop daders onderling kunnen verschillen, is de mate van delictplanning. Sapp et al. (1996) rapporteren dat bijna de helft van de door hen onderzochte seriebrandstichters het huis verlaat met de intentie brand te stichten en te kennen geeft dat de branden opzettelijk en voorbereid waren. Ruim een derde van de onderzochte groep zegt de delicten impulsief te plegen. De Nederlandse brandstichters in het onderzoek van Schoenmakers et al. (2012) nemen geen voorzorgsmaatregelen tegen herkenning. In de meeste van de zeventien onderzochte series oriënteren de daders zich vooraf niet specifiek op de omgeving ten behoeve van het brandstichten. De daders zijn vanuit hun dagelijkse routine vaak wel bekend met de omgeving. Brandversnellende of -geleidende middelen worden niet vaak meegenomen naar de plaats delict. In lijn met buitenlands onderzoek gebruiken de brandstichters in de meeste gevallen materialen die zij aantreffen op de plaats delict.

Situationele factoren

Uit de verklaringen van seriebrandstichters blijkt dat er voorafgaande aan het delict soms iets 'gebeurd is' waardoor zij op dat moment bijvoorbeeld boos of gefrustreerd zijn. Voorbeelden zijn het verliezen met gokken, het willen inbreken wat niet wil lukken, of een aanvaring met een collega op het werk. Deze gebeurtenis kan opgevat worden als de 'trigger' die de directe aanleiding vormt voor het daadwerkelijke brandstichten (Schoenmakers et al., 2012). Het gebruik van alcohol kan daarbij drempelverlagend werken. Seriebrandstichters of recidiverende brandstichters zijn veelal onder invloed van alcohol ten tijde van de brandstichting. Percentages lopen daarbij uiteen van bijna de helft van de seriebrandstichters (Sapp et al., 1996, 1998) en twee derde van de recidiverende brandstichters (Lindberg et al., 2005), tot driekwart van de seriebrandstichters (Schoenmakers et al., 2012). Het gebruik van alcohol hangt mogelijk mede samen met het nachtelijke karakter van de brandstichtingen en de pleegtijd rond het weekend. Dit kan blijken uit de routines van de daders. Een aantal geeft aan brand te stichten na kroegbezoek of na 's avonds thuis te hebben gedronken (Schoenmakers et al., 2012).

Reisgedrag

Het merendeel (70%) van de seriebrandstichters die onderzocht zijn door Sapp et al. (1996) sticht de branden binnen een straal van ruim drie kilometer (twee mijl) van hun woning. Een theorie die het delictgebied en bijbehorende reisgedrag van daders beschrijft, is de *circle theory of environmental range* ontwikkeld door Canter en Larkin (1993). De theorie maakt een onderscheid tussen het cirkelvormige *delictgebied* (*criminal range*), het gebied dat alle plaatsen delict van de dader bevat en het cirkelvormige *woongebied* (*home range*), het gebied dat de dader kent en waarbinnen zijn

dagelijks leven zich afspeelt. Daarnaast zijn er twee modellen die het geografisch reisgedrag van de seriedader omschrijven:

1. In het *reizigersmodel (commuter)* reist een dader buiten zijn woongebied om de delicten te plegen. Het delict- en woongebied overlappen niet.
2. In het *strokermodel (marauder)* is er overlap tussen het woongebied en het delictgebied. De plaatsen delict zijn gesitueerd rondom de woonlocatie van de dader.

Hoewel bevindingen in de literatuur enigszins uiteenlopen, wordt het stropermodel vaker in verband gebracht met seriemisdrijven en meer specifiek met seriebrandstichting (Canter & Larkin, 1993; Meaney, 2004). Edwards en Grace (2006) vinden in hun onderzoek evenveel reizigers als stropers. Ook Kocsis en Irwin (1997) passen het model toe op seriebrandstichting. Volgens hun bevindingen laten seriebrandstichters juist vaker een stroperpatroon zien dan een reizigerspatroon. Ruim 80% van deze daders woont in het delictgebied. Ook andere onderzoeken tonen aan dat met name het stropermodel van toepassing is op seriemisdrijven, waaronder seriebrandstichting (bijvoorbeeld Meaney, 2004). Dit kan te maken hebben met de beschikbaarheid van voldoende doelwitten dichtbij huis en het motief om het delict te plegen (Meaney, 2004). Ook het onderzoek van Schoenmakers et al. (2012) ondersteunt het gegeven dat seriebrandstichters hun delicten binnen een af te bakenen gebied plegen (*criminal range*). Bij bijna alle onderzochte series (N=17) vallen de brandstichtingen binnen een duidelijk afgebakend delictgebied. Daarnaast opereren deze seriebrandstichters volgens het zogenoemde 'strokermodel': zij wonen allemaal in het delictgebied. De meerderheid van de daders sticht niet verder dan drie kilometer van het eigen woonadres branden. Dit benadert de bevindingen van Sapp et al. (1996) dat het merendeel van de seriebrandstichters in een straal van drie kilometer van de woning opereert.

Postdelictgedrag

Volgens buitenlands onderzoek blijft een groot deel van de seriebrandstichters kijken naar de brand en keert meer dan de helft van de seriebrandstichters binnen 24 uur terug naar de plaats delict (Sapp et al., 1996). Schoenmakers et al. (2012) vinden andere resultaten. Volgens de recherche-informatie (veelal de verhoren) blijven de daders bij de meeste brandstichtingen juist niet kijken en keren zij in de meeste gevallen niet terug. Het is echter wel zo, hoewel dit binnen de series niet frequent voor hoeft te komen, dat de meeste seriebrandstichters ergens in de serie wel een keer of vaker terugkeren naar de plaats delict en/of incidenteel of vaker blijven kijken.

4.7 Classificatie van seriebrandstichting

Een multifactorieel model met betrekking tot brandstichting is ontwikkeld door Canter en Fritzon (1998). Dit model is door zijn ontwikkelaars getest en door andere auteurs toegepast (Almond, Duggan, Shine & Canter, 2005; Fritzon, Canter &

Wilton, 2001; Häkkänen et al., 2004; Kocsis, 2002; Kocsis & Cooksey, 2002). Canter en Fritzon (1998) baseren hun model op de kenmerken van 175 opgeloste brandstichtingen in Groot-Brittannië. Via statistische bewerking van 42 variabelen betreffende het gedrag op en rond de plaats delict (PD) komen zij tot vier gedragsthema's, ofwel vier typen brandstichtingen. Op basis van deze indeling zijn significant correlerende kenmerken van de daders in kaart gebracht bij de vier gedragsthema's:

1. *Instrumentele brandstichting* is gericht op een *object*. De brandstichting is een poging om een bepaald extern voordeel te behalen, bijvoorbeeld het vernietigen van bewijsmateriaal van een ander misdrijf zoals woninginbraak. De dader is vaak adolescent.
2. *Instrumentele brandstichting* is gericht op een ander *persoon*. De dader kent vaak een verleden met relatieproblemen. Boosheid en gevoelens van onrechtvaardigheid drijven de dader tot wraak. De brandstichting kan worden gezien als reactie op een mislukte relatie.
3. *Expressieve brandstichting* die is gericht op een *object*, zoals een gebouw met een symbolische waarde voor de dader. De dader blijft vaak kijken tussen de omstanders.
4. *Expressieve brandstichting* die is gericht op een emotioneel belangrijke *persoon*. Deze persoon is veelal de brandstichter zelf. De brandstichting is een uitlaatklep voor psychische stress en mogelijke zelfmoordgedachten. De plegers hebben vaak een psychiatrisch verleden.

Volgens de auteurs vallen seriebrandstichtingen het meest waarschijnlijk in de derde categorie, van expressieve brandstichting die is gericht op een object. Daders uit deze categorie reizen het minst ver om hun brandstichtingen te plegen (Meaney, 2004). In Australië worden met behulp van statistische analyse net iets andere delictthema's bij seriebrandstichters gevonden, die overeenkomst vertonen met de meeste thema's van Canter en Fritzon (Kocsis, 2002; Kocsis & Cooksey, 2002).

4.8 Het linken van brandstichtingen

Santtila et al. (2004) concentreren hun onderzoek op seriebrandstichters (zowel 'serial' als 'spree'), die zij statistisch aan elkaar proberen te linken op basis van delictgedrag.¹⁶ Zij hebben 42 series met in totaal 248 brandstichtingen onderzocht.¹⁷ Het doel is onderliggende gedragsthema's van elkaar te onderscheiden, om daarmee brandstichtingen die door dezelfde dader gepleegd zijn te kunnen linken. Zij vinden dezelfde

16 Door middel van contentanalyse en een vorm van multivariate analyse (PCA) van 45 variabelen (delictgedragingen).

17 De brandstichtingen vonden plaats in Finland tussen 1991 en 2001 en waren geselecteerd vanuit de politie-systemen.

gedragsthema's als in eerdere studies waren gevonden door Canter en Fritzon (1998). Een derde van de brandstichtingen kan correct aan elkaar gekoppeld worden. Canter en Fritzon (1998) concluderen dat seriebrandstichters hun afzonderlijke brandstichtingen op gelijksoortige wijze plegen. Hoewel plegers zelden één specifieke 'handtekening' laten zien aan de hand waarvan zij direct onderscheiden kunnen worden, denken de auteurs dat bepaalde gedragspatronen (clusters) kunnen fungeren als de 'vingerafdruk' die de politie kan helpen. Brandstichtingen zullen niet door unieke gedragspatronen gelinkt kunnen worden aan één serie, maar de methode zal het aantal mogelijke series waartoe een afzonderlijke brandstichting kan behoren, reduceren.¹⁸

Bij het linken van zaken wordt veelal gekeken naar overeenkomstige kenmerken van de afzonderlijke brandstichtingen, waaronder de modus operandi van de dader. De wijze waarop een brandstichter het delict uitvoert, zoals de gebruikte hulpmiddelen, het tijdstip van de brandstichting, het type doelwit en de pleeglocatie, kan iets zeggen over de persoon van de dader. Het is echter de vraag in hoeverre de situatie van invloed is op het delictgedrag (Alison, Bennell, Mokros & Ormerod, 2002; Santtila et al., 2004), met name de invloed die het slachtoffer heeft op het gedrag van de dader (Alison et al., 2002). Bij brandstichting zou het slachtoffer een minimale invloed hebben op het gedrag van de brandstichter, omdat het slachtoffer niet altijd (zichtbaar) aanwezig is op de plaats delict. Hoe dan ook zijn variabelen die het minst contextspecifiek zijn, het meest geschikt om afzonderlijke brandstichtingen aan elkaar te koppelen (Bennell & Canter, 2002).

Naast de aangehaalde beperkingen is een kanttekening bij de onderzoeken uit de vorige paragraaf, dat zij gebaseerd zijn op volledige, 'zuivere' series brandstichtingen. In de politiepraktijk wordt gewerkt vanuit een 'vervulde' populatie brandstichtingen. Binnen het geheel aan brandstichtingen in een bepaalde periode kunnen ook incidentele brandstichtingen behoren, die de uitkomsten van soortgelijke analyses kunnen vertekenen.

18 Een kanttekening bij het onderzoek is dat de geselecteerde series in het Finse onderzoek afkomstig zijn vanuit verschillende gebieden in Finland. Dit kan hebben bijgedragen aan de onderscheidende elementen in het delictgedrag, doordat de daders zich bijvoorbeeld aanpasten aan de specifieke ruimtelijke ordening van het gebied.

Het aan elkaar koppelen van brandstichtingen wordt bemoeilijkt door nog een aantal andere factoren. Ten eerste kunnen brandstichtingen pas aan elkaar gekoppeld worden, als deze bekend zijn bij de politie. Doordat de oorzaak van brandstichting niet altijd wordt herkend door het ter plaatse zijnde noodhulp personeel (brandweer en basispolitiezorg) kunnen brandstichtingen worden gemist. Ten tweede worden brandstichtingen ook wel als vandalisme of vernieling geregistreerd in de politiestructuren. Wanneer in de systemen wordt teruggezocht naar brandstichtingen in een gebied, die mogelijk deel uitmaken van een serie, worden deze niet altijd teruggevonden (Schoenmakers et al., 2010). Ten derde registreert de politie bij brandstichtingen niet alle kenmerken van de modus operandi in de systemen, vanwege de tijd die dit kost. Juist op basis van deze kenmerken kunnen zaken gelinkt worden. Volgens Klinkhamer (2011) moet in de opsporingspraktijk voor het koppelen van zaken vooral gekeken worden naar de in de politiestructuren beschikbare delictgegevens. Hij concludeert, net als Santtila et al. (2004), dat de methode van clusteranalyse bruikbaar is voor de politie voor het maken van een eerste onderverdeling van brandstichtingen in een grotere populatie van willekeurige brandstichtingen in een bepaald geografisch gebied.

4.9 Resumé

Er is geen eenduidige definitie van seriebrandstichting. Sommigen achten de psychologische neiging tot het herhaaldelijk brandstichten van grotere waarde om het fenomeen te duiden, dan het (minimum) aantal getelde delicten. Het is onbekend hoeveel seriebrandstichters actief zijn in Nederland en welk deel van het totaal aantal brandstichtingen zij voor hun rekening nemen. Brandstichting wordt door de wetgever als ernstig delict aangemerkt, waarvan de materiële en immateriële schade aanzienlijk kan zijn.

Seriebrandstichters zijn veelal autochtone mannen met een gemiddelde leeftijd tussen de 19 en 25 jaar. Zij beginnen op jonge leeftijd met het stichten van branden en worden omschreven als mannen met weinig zelfvertrouwen, die moeilijk met alledaagse problemen kunnen omgaan. Zij zouden daardoor worstelen met gevoelens van frustratie en/of agressiviteit. De impulscontrolestoornis pyromanie blijkt weinig vastgesteld te worden bij (serie)brandstichters. Dit hangt samen met de gestelde exclusiecriteria, waaronder alcoholgebruik. Wel komt veel andere psychopathologie voor, waaronder middelenaafhankelijkheid, ADHD, PDD-NOS en andere As-II persoonlijkheidsstoornissen. Brandstichters vormen een gevarieerde groep delictplegers. In de literatuur worden zij veelal nader ingedeeld op basis van motieven. Voor seriebrandstichters heeft de brandstichting in het bijzonder een expressieve functie; de dader wil hiermee mogelijk een innerlijke behoefte uitdrukken.

Seriebrandstichtingen worden vaak gepleegd rond de weekenden en in de avond en nacht. Wat betreft het type doelwit en de delictplanning lopen onderzoeksbevindingen uiteen. Hoe dan ook blijken de brandstichtingen vaak gepaard te gaan met

alcoholgebruik. Daders verplaatsen zich met name te voet, hoewel in Nederland ook de fiets wordt gebruikt. Het merendeel van de seriebrandstichters sticht brand binnen een straal van drie kilometer van de eigen woning. Seriebrandstichters volgen met name een stropermodel, waarbij het delictgebied overlapt met het woongebied. Onderzoek naar geografisch gedrag van seriebrandstichters is veelbelovend en kan de recherche aanknopingspunten bieden. Het afleiden van daderkenmerken op basis van delictkenmerken blijkt lastiger. Kenmerken van de brandstichtingen, met name die kenmerken die het minst gevoelig zijn voor contextuele invloeden (zoals objecttype), kunnen van nut zijn bij het linken van zaken.

Seriebrandstichters en incidentele of enkelvoudige brandstichters komen in veel aspecten met elkaar overeen. Het zijn in beide gevallen veelal jonge mannen met beperkte sociale vaardigheden die zich naast brandstichting ook schuldig maken aan andere delicten (generalisten). Deze overeenkomsten kunnen deels worden verklaard doordat het onderzoek naar 'brandstichters' veelal de categorie seriebrandstichters omvat: er is overlap van deze daderpopulaties. Bovendien is het veelal onduidelijk of met de Engelse term '*arsonist*' wordt bedoeld op incidentele, recidiverende en/of seriebrandstichters. Verschillen en overeenkomsten tussen serie- en incidentele brandstichters moeten nader onderzocht worden. Bij vergelijkend onderzoek dienen zuivere categorieën van incidentele en seriebrandstichters te worden onderscheiden, waarbij idealiter ook een controlegroep van niet-brandstichters wordt gebruikt.

5 Seriestalkers

Marijke Malsch, Sofia Debets, Jan de Keijser en Anton van Wijk

Introductie

Stalking (in Nederland ook wel ‘belaging’ genoemd) is het voortdurend lastigvallen van iemand anders. Sinds de inwerkingtreding van de Nederlandse Wet belaging op 12 juli 2000 is het ‘wederrechtelijk stelselmatig opzettelijk inbreuk maken op eens anders persoonlijke levenssfeer met het oogmerk die ander te dwingen iets te doen, niet te doen of te dulden dan wel vrees aan te jagen’ (artikel 285b Wetboek van Strafrecht) strafbaar. Om tot een veroordeling voor stalking te komen, is gebruik van of dreigen met geweld door de belager niet nodig. Belaging is een ‘klachtdelict’: vervolging is alleen mogelijk na een klacht van het slachtoffer.

Stalking bestaat al lang, maar is pas recent in de wet opgenomen als een strafbaar feit. De strafbaarstelling van stalking begint in de Verenigde Staten naar aanleiding van de moord op de actrice Rebecca Schaeffer. Zij wordt in 1989 vermoord door Robert John Bardo die haar voorafgaand aan haar dood ruim drie jaar heeft belaagd. Sindsdien is een wetgevingsstroom op gang gekomen, eerst in de afzonderlijke staten van de VS, later ook in Europa.

Stalking is een verzamelnaam voor verschillende typen gedragingen die stalkers stelselmatig toepassen om hun slachtoffers lastig te vallen: opbellen, posten voor de deur, brieven schrijven of e-mails sturen, het slachtoffer op straat benaderen en soms zelfs contact zoeken met familieleden en vrienden van het slachtoffer (Malsch, 2004). Stalking gaat daarbij vaak gepaard met burengerucht, bedreigingen, vernielingen en soms met zedenmisdriven. In de rechtspraak is bepaald dat hoe grover de betreffende handelingen een inbreuk maken op de persoonlijke levenssfeer van het slachtoffer, hoe minder vaak het gedrag herhaald behoeft te worden en hoe korter de periode hoeft te zijn voordat van stalking kan worden gesproken.¹ En andersom: hoe kleiner de inbreuk op de persoonlijke levenssfeer is, hoe vaker en langduriger deze gepleegd moet worden voordat van stalking sprake zal zijn.

¹ Rb. Maastricht 10 mei 2005, LJN: AT5386.

In de eerste vijf jaren van het bestaan van de wet belaging worden in Nederland een kleine 2.000 stalkers voor de rechter gebracht, waarvan de meesten worden veroordeeld (Malsch, De Keijser & Rodjan, 2006). De opgelegde straf is in veel zaken een voorwaardelijke gevangenisstraf, gecombineerd met een taakstraf. Opvallend is dat belagers vaak voor meerdere soorten strafbare feiten tegelijk worden veroordeeld. Veel van die feiten hebben een gewelddadige component. Dat geweld is vaak tegen personen gericht. Het lijkt er dus op dat stalkers zich niet tot één strafbaar feit beperken, veelal plegen ze diverse strafbare feiten. Vaak zijn deze feiten – voor zover bekend – tegen dezelfde persoon gericht (Malsch, 2004; Malsch et al., 2006).

Kenmerkend voor stalking is dat het herhaaldelijk ('stelselmatig') moet worden gepleegd voordat iemand ervoor kan worden veroordeeld. Belagers blijken vaak zeer stelselmatig en repetitief te werk te gaan. Maar zijn zij daarmee ook serieplegers? In dit boek wordt als definitie van 'seriepleger' gehanteerd: daders die delicten plegen jegens *verschillende* slachtoffers, tegelijkertijd of na elkaar. Daders die hetzelfde delict verschillende malen plegen jegens hetzelfde slachtoffer vallen daar dus niet onder. Dit laatste zal juist bij stalkers vaak het geval zijn. Zij hebben een obsessie voor een bepaalde persoon en zullen daarom vaak steeds deze persoon lastigvallen.

Uit de literatuur en de rechtspraak blijkt echter dat sommige stalkers meerdere slachtoffers lastigvallen. Het kunnen slachtoffers zijn die in relatie staan tot elkaar (bijvoorbeeld de ouders van het 'primaire' slachtoffer worden ook belaagd), maar ook echt 'seriematige' stalking komt voor: de stalker stopt met het lastigvallen van het ene slachtoffer en begint een nieuw slachtoffer te belagen (Petherick, 2009).

In dit hoofdstuk wordt, behalve op het weinige dat bekend is over seriematige stalking, ingegaan op de persoon van de stalkers en hun delicten in het algemeen. Daarbij komen eerst de verschillende typen stalkers en hun gedrag aan de orde. De bespreking hiervan maakt duidelijk dat het grootste deel van de stalkers (vermoedelijk) niet tot het type serieplegers behoort. Ook wordt aandacht geschonken aan de recidive van veroordeelde stalkers. Daarna wordt het fenomeen 'seriematige stalking' besproken en wordt ingegaan op wat daarover bekend is in de literatuur. Het hoofdstuk begint met een bespreking van het onderzoek naar de omvang van het fenomeen stalking.

5.1 De omvang van stalking

Hoe vaak komt stalking voor? Het vaststellen van de prevalentie hangt sterk samen met de definitie van stalking die wordt gehanteerd. Zo vereist de stalkingswetgeving in de Verenigde Staten dat er een dreiging met geweld wordt geuit, terwijl de wetten in de meeste Europese landen dat meestal niet doen (Malsch, Visscher & Blaauw, 2010). Dit verschil in definitie heeft invloed op de in onderzoek gevonden prevalentiecijfers. In het buitenland zijn verschillende prevalentieonderzoeken gedaan. De gevonden cijfers lopen in die diverse onderzoeken nogal uiteen, grotendeels als gevolg van de verschillen in de gehanteerde definities. Tussen de 8 en 15% van de vrouwen is ooit

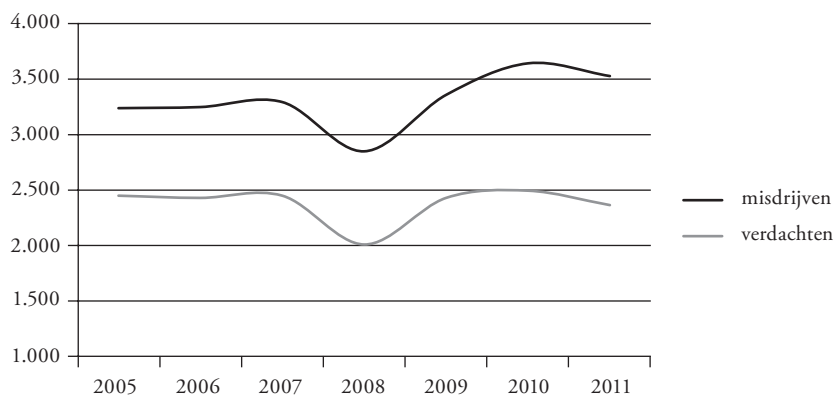
gestalkt en 2% van de mannen (Dressing, Kühner & Gass, 2005; Schwartz-Watts, 2006; Tjaden & Thoennes, 1998). Sommige studies laten nog hogere percentages en bredere ranges zien: tussen 12 en 32% van de vrouwen en tussen de 4 en 17% van de mannen heeft ooit in hun leven (*life time*) te maken gehad met stalking (Budd & Mattinson, 2000; Fremouw, Westrup & Pennyacker, 1997; Purcell, Pathé & Mullen, 2002; Sheridan, Davies & Boon, 2001). Ook lagere percentages worden gemeld. Zo toont epidemiologisch onderzoek in de Verenigde Staten aan dat 1% van de volwassenen in het afgelopen jaar te maken heeft gehad met stalking en 5% van de volwassenen rapporteert ooit in zijn of haar leven te zijn belaagd (Basile, Swahn, Chen & Saltzman, 2006).

Door Van der Aa is onderzoek gedaan naar hoe vaak stalking in Nederland voorkomt. Vóór haar proefschrift (Van der Aa, 2010) is in Nederland nooit systematisch onderzoek gedaan naar de prevalentie van belaging. Er zijn wel onderzoeken waarin percentages die in andere landen zijn gevonden, zijn 'vertaald' naar de Nederlandse situatie, maar nationaal prevalentieonderzoek is er dan nog niet. Bezoekers van de kermis in Tilburg hebben een korte vragenlijst ingevuld voor Van der Aa. Van hen geeft 16,5% aan ooit in zijn leven te zijn belaagd. Dit deel is bij vrouwen groter dan bij mannen. In een tweede studie van Van der Aa, met behulp van de Politie-monitor van 2001, wordt slachtofferschap gemeten met behulp van een gedragslijst. Hieruit komt naar voren dat maar liefst 24% van de bevolking ooit het slachtoffer is geweest van 'herhaaldelijk ongewenst gedrag'. Meer vrouwen dan mannen zijn slachtoffer. Telefo-neren is de meest voorkomende vorm van belaging. Veel slachtoffers voelen zich door het herhaaldelijk gedrag bedreigd. De daders zijn voornamelijk mannen.

De onderzoeken bij de Tilburgse kermis en de Politie-monitor geven waarschijnlijk geen definitief antwoord op de vraag hoe vaak stalking in Nederland voorkomt. Naast het gegeven dat de steekproef die bij de Tilburgse kermis is genomen niet represen-tatief is, kunnen verschillen in vraagstelling een deel van de reden vormen voor de gevonden verschillen in prevalentie.

Voor de Nederlandse situatie zijn daarnaast geregistreerde criminaliteitsgegevens voorhanden. Het betreft de geregistreerde misdrijven en verdachten van stalking (zie figuur 5.1). Gemiddeld gaat het in de periode 2005-2011 om ruim 3.300 aangiften van stalking en bijna 2.400 verdachten. Bij gemiddeld 70% van de aangiften wordt een verdachte aangehouden en verhoord. In 2008 is er een daling waarneembaar in de registraties. Hier is geen verklaring voor. In de daaropvolgende twee jaren neemt het aantal zaken en verdachten weer toe om daarna weer licht af te nemen. Omgerekend naar het aantal inwoners zijn er 0,2 stalkingszaken per duizend inwoners.

Figuur 5.1 Geregisteerde gegevens stalking (2005-2011)²

Geconcludeerd kan worden dat de gevonden prevalentiecijfers verschillen tussen de onderzoeken. Vooral het hanteren van een eenduidige definitie is van essentieel belang voor betrouwbare cijfers en juist op dit punt ontbreekt het vaak aan helderheid. Daarom zijn vergelijkingen, bijvoorbeeld tussen landen die ieder hun eigen wettelijke definitie van stalking hebben, of tussen de verschillende onderzoeken, problematisch. Daarbij komt dat vermoedelijk slechts een beperkt deel van de slachtoffers bij de politie aangifte van stalking doet.

5.2 De persoon van de stalker

In deze paragraaf worden de kenmerken van de stalkers behandeld, waaronder demografische gegevens, psychische problemen, attitudes en typen stalkers.

Demografische kenmerken

De typische stalker is een oudere, blanke, ongetrouwde man met een gemiddeld opleidingsniveau en instabiel werk. De meesten zijn niet in staat (geweest) om een duurzame, intieme relatie op te bouwen of te behouden (Meloy & Gothard, 1995). Uit een *review* van internationale onderzoeken komt naar voren dat één op de vijf stalkers vrouw is (Spitzberg, 2002). Afgaande op de geregisteerde criminaliteitscijfers komt in Nederland een vergelijkbare verhouding tussen mannen en vrouwen naar voren. Malsch (2004) vindt in haar studie dat 18% van de belagers vrouw is. Volgens onderzoek van Debets (2008) blijkt echter dat slechts 10% van de belagers vrouw is. De cijfers verschillen ook op dit punt dus enigszins.

² De gegevens zijn afkomstig van het CBS.

Meloy en Boyd (2003) hebben een groep van 82 vrouwelijke stalkers bestudeerd. Het gaat om vrouwen ouder dan 30 jaar, heteroseksueel en alleenstaand. Wat betreft de psychische stoornissen valt de borderline persoonlijkheidsstoornis op in deze groep. Een kwart gebruikt geweld tegen het slachtoffer. Dat stijgt als er sprake is van een eerdere, seksuele relatie van de stalker met het slachtoffer. Het slachtoffer is vaak een iets oudere man, een kennis van de stalker. De stalkers willen een relatie met de man.

Psychische problemen

Meloy (1998) stelt dat stalking zijn roots heeft in een (ernstig) verstoord hechtingsproces. Kienlen, Birmingham, Solberg, O'Regan en Meloy (1997) vinden in hun onderzoek dat twee derde van de stalkers te maken heeft gehad met een scheiding of verlies van een van de ouders. Zij zijn in hun latere leven extra gevoelig voor afwijzing. Verlating door een partner of het gevoel hebben afgewezen te worden, kan leiden tot woede-uitbarstingen. Stalkers die geen relatie hebben, kunnen troost vinden in fantasieën over een relatie met bijvoorbeeld een popster. Voor hen is dit een vorm van zelfbescherming tegen hun eenzaamheid en het kan leiden tot stalkingsgedrag.

Er zijn geen psychische stoornissen die specifiek verband houden met stalkingsgedrag. Mullen, Pathé, Purcell en Stuart (1999) vinden bij een groep van 145 stalkers veel verschillende psychische problemen. Zo heeft 43% een stoornis op As-I van de DSM; met name psychotische stoornissen komen voor; de helft heeft een persoonlijkheidsstoornis (merendeel cluster B) en een kwart een middelenverslaving.³ Andere onderzoekers vinden soms hogere percentages stoornissen, maar de onderzoeksgroepen zijn vaak klein(er).

Cluster B persoonlijkheidsstoornissen

Mensen met een stoornis uit cluster B hebben moeite met het beheersen van hun impulsen en emoties. Ze zijn vaak impulsief, streven naar snelle behoeftebevrediging en zijn slecht in het onderhouden van (stabiele) relaties. Omdat ze weinig of geen rekening houden met de eigen veiligheid en de veiligheid van anderen, kan hun gedrag een verstorend effect hebben op de sociale omgeving.

Dit cluster bestaat uit vier persoonlijkheidsstoornissen:

- 1. borderline persoonlijkheidsstoornis;*
- 2. antisociale persoonlijkheidsstoornis;*
- 3. narcistische persoonlijkheidsstoornis;*
- 4. theatrale persoonlijkheidsstoornis.*

3 Persoonlijkheidsstoornissen vormen een categorie van psychische aandoeningen in het DSM-IV-TR die gekenmerkt worden door een star en duurzaam patroon van gedachten, gevoelens en gedragingen die binnen de cultuur van de betrokkene duidelijk afwijkt van de verwachtingen. De stoornissen van As-I komen vooral in episoden voor, terwijl die van As-II een min of meer permanent karakter hebben.

In verschillende onderzoeken is het verband onderzocht tussen bepaalde stoornissen, in het bijzonder psychose, en geweld in stalkingszaken. (o.a. Kienlen et al., 1997; Meloy, Davis & Lovette, 2001; Mullen et al., 1999). De algemene conclusie is dat psychotische stalkers minder gewelddadig zijn dan niet-psychotische. Het verband tussen een persoonlijkheidsstoornis en geweld is minder eenduidig (Mullen et al., 1999; Rosenfeld & Harmon, 2002). Over de relatie tussen drugsgebruik en geweld in stalkingszaken is eveneens het nodige onderzoek verschenen dat weliswaar dat verband aantoont, maar laat zien dat het niet *de* verklaring voor het geweld is; ook andere factoren spelen een rol (Rosenfeld & Harmon, 2002; Mullen et al., 1999).

Attitudes ten opzichte van het eigen gedrag

Uit onderzoek van gerechtelijke dossiers blijkt dat in 75% van de zaken de recidiverende stalker de eigen verantwoordelijkheid voor wat er gebeurt, ontkent (Debets, 2008; Malsch, De Keijser & Debets, 2011). Een dergelijke ontkenning staat in de criminologie bekend als 'neutraliseringstechniek' (Spitzberg & Cupach, 2007; Sykes & Matza, 1957). Vrijwel alle belagers maken gebruik van één of meer neutraliseringstechnieken (Malsch et al., 2010; Sykes & Matza, 1957). De technieken verhinderen dat zij inzicht krijgen in de eigen gedragingen en de motieven daarvoor; er komt geen leerproces tot stand. De stalker zal dan ook niet gemotiveerd raken om te stoppen met zijn gedrag. Integendeel, hij bevestigt zijn eigen gelijk steeds weer. Dankzij de neutraliseringstechnieken kan hij doorgaan met stalking zonder zich schuldig te voelen over zijn eigen gedrag (Debets, 2008; Malsch et al., 2011).

Stalkers zeggen vaak achteraf dat de ontmoeting met het slachtoffer 'per ongeluk' heeft plaatsgevonden. Of het slachtoffer heeft zelf contact gezocht met de belager. Soms blijkt uit het dossier dat het slachtoffer inderdaad af en toe zelf contact heeft gezocht met de dader (Malsch et al., 2011). Dit komt in stalkingssituaties vaker voor. De professionals in het strafrechtstelsel moeten dit soort zaken dan ook altijd goed onderzoeken. In 45% van de zaken maakt de stalker gebruik van een andere neutraliseringstechniek: 'ontkenning van schade of nadeel' (Sykes & Matza, 1957). Stalkers hebben naar eigen zeggen geen kwaad in de zin bij het lastigvallen en dus zou het slachtoffer er ook geen last van hebben. Straat- en contactverboden hebben weinig zin; stalkers overtreden die met grote regelmaat (Eke, Hilton, Meloy, Mohandie & Williams, 2011; Malsch et al., 2011). Uit onderzoek van Malsch et al. (2011) blijkt dat in vijf van de twintig zaken waarvan het dossier is onderzocht, het slachtoffer is verhuisd naar een ander adres met als doel in de toekomst onvindbaar te blijven voor de belager. In enkele gevallen weet de stalker echter achter dit nieuwe adres te komen. Ook het nemen van een nieuw telefoonnummer heeft in diverse stalkingszaken niet het gewenste effect, omdat de belager het nieuwe nummer weet te achterhalen.

Typen stalkers

In de literatuur worden verschillende typologieën van stalkers beschreven, elk met een eigen invalshoek. Meloy (1998) onderscheidt bijvoorbeeld *simple obsessional*, *love obsessional* en *erotomaniac* stalkers en neemt vooral de relatie met het slachtoffer als uitgangspunt. Mullen et al. (1999) betrekken in de typologie de context en de psychische gezondheid van de stalker en ook de typologie van Zona, Sharma en Lane (1993) is hierop grotendeels gebaseerd. Mohandie, Meloy, McGowan en Williams (2006) maken gebruik van deze inzichten en ontwikkelden een typologie die is gebaseerd op een groot aantal stalkers (N=1.005) en betrekken daarin onder meer de relatie tussen de stalker en het slachtoffer. Ze vinden een grote mate van bevestiging van eerdere typologieën die door andere auteurs zijn ontworpen. Volgens Mohandie et al. (2006) zijn er vier typen stalkers te onderscheiden.

** Intimiteitstalker*

Dit is de grootste groep (ongeveer de helft van het totaal). Een groot deel van de stalkers heeft eerder een relatie gehad met het slachtoffer. Het beëindigen van de relatie brengt hevige emoties bij de stalker teweeg. Diverse onderzoeken wijzen uit dat een eerdere relatie een belangrijke risicofactor is voor het toepassen van geweld door de stalker jegens het slachtoffer; in ongeveer de helft van de gevallen wordt geweld gebruikt (o.a. Meloy, 1998; Mullen, Pathé & Purcell, 2000; Sheridan & Davies, 2001; Zona et al., 1993). Daarnaast komt onder deze groep stalkers het gebruik van drugs voor. De stalkers lijden aan een persoonlijkheidsstoornis, zijn niet psychotisch en zij recidiveren vaak.

** Stalkers van bekenden (acquaintance)*

Deze groep omvat 13% van het totaal. Deze stalkers kunnen ook geweld gebruiken, dreigen of spullen van het slachtoffer vernielen. Ze willen een relatie met het slachtoffer. Hun stalkingsgedrag komt niet voort uit een eerdere afwijzing. In deze groep zitten vaak ook vrouwen die lijden aan een borderline stoornis.

** Stalkers van publieke figuren*

Deze groep stalkers betreft 27% van het totaal. Hierbij zit een relatief grote groep vrouwen als dader. Van de slachtoffers is 30% man. Deze stalkers zijn ouder dan de andere typen, hebben minder geweldsantecedenten en zijn vaker psychotisch. Ze hebben een voorgeschiedenis van psychische problemen. Ze bedreigen het minst vaak van alle typen hun slachtoffer en gebruiken het minst geweld, ze willen liefde en aandacht (erotomanie).

De Los Angeles Times maakt in 2012 melding van het feit dat een man die een straf moet uitzitten van tien jaar voor het stalken van Madonna is ontsnapt uit een inrichting. Het betreft de 54-jarige Robert Dewey Hoskins, een psychotische man die zijn medicatie niet

inneemt en zeer gewelddadig kan zijn. Tijdens het proces legt Madonna een getuigenverklaring af en ze stelt dat zij nachtmerries heeft als gevolg van de stalking.

** Stalkers van onbekende personen (private stranger)*

Deze categorie betreft 10% van de groep. Deze stalkers hebben geen relatie met het slachtoffer. De meesten zijn geestelijk ziek en een deel heeft suïcidale neigingen. Ze gebruiken in mindere mate dan de intimiteitstalkers drugs of hebben geweldsantecedenten. Een minderheid gebruikt geweld richting het slachtoffer of vernielt goederen.

5.3 Stalkingsgedragingen

Het gemeenschappelijke kenmerk van alle belagers is hun obsessie voor het slachtoffer. Deze obsessie kan als een belangrijke oorzaak van de stelselmatigheid van het stalkingsgedrag worden beschouwd. Belagers vallen hun slachtoffer gedurende soms lange tijd lastig en gaan daarmee door, ook als het slachtoffer te kennen heeft gegeven daar niet van gediend te zijn. Stalkingsperiodes beslaan vaak meerdere jaren. Wekelijkse stalking komt het meest voor, maar dagelijkse stalking is zeker niet uitgesloten (Malsch, 2004; Malsch, Visscher & Blaauw, 2002).

Methoden

Stalkers gebruiken veel verschillende methoden om hun slachtoffer lastig te vallen. Eén van de meest gehanteerde stalkingsmethoden is het bellen van het slachtoffer (Malsch et al., 2002; Malsch et al., 2010; Meloy, 1998; Tjaden & Thoennes, 1998). Andere veelvoorkomende belagingsmethoden zijn het sturen van talloze brieven, e-mails, bezorgen van bloemen, posten in de buurt van woningen van het slachtoffer of vernielen van hun eigendommen. Soms worden daarbij ook de kinderen of andere familieleden van het slachtoffer lastiggevallen. Stalkers weten in enkele gevallen achter een geheim adres of een geheim telefoonnummer te komen. Verder switchen zij vaak van methode als het stalken hen onmogelijk wordt gemaakt. Zo wijken belagers soms uit naar het adres van de werkgever van het slachtoffer of vallen zij de familie van het slachtoffer lastig als hen een straatverbod is opgelegd.

Bedreigingen

Stalkers kunnen hun slachtoffer ook bedreigen. Tussen de 30 en 60% van de slachtoffers krijgt te maken met bedreigingen (Harmon, Rosner & Owens, 1998; Mullen et al., 1999; Zona et al., 1993). Veel studies gaan in op de vraag of de bedreigingen uiteindelijk ook resulteren in fysiek geweld. Uit een overzicht van dit onderzoek van McEwan, Mullen en Purcell (2007) komt naar voren dat de meeste stalkers die dreigementen uiten ook geweld gebruiken, en dat het merendeel van de stalkers die geweld gebruiken eerder hun slachtoffer heeft bedreigd. En de meeste stalkers die niet dreigen, gebruiken ook geen geweld. Vrouwen lijken echter minder geneigd om na

hun dreigementen ook daadwerkelijk geweld te gebruiken (Purcell, Pathé & Mullen, 2001).

Gebruik van geweld

In een kwart tot een derde van de stalkingszaken wordt geweld gebruikt (o.a. Meloy, 2003). Het merendeel van het geweld is niet ernstig; een beperkt deel echter wel. Geweld kan zelfs ontaarden in moord (Farnham, James & Cantrell, 2000; Rosenfeld, 2004). McFarlane, Campbell, Wilt, Sachs, Ulrich en Xu (1999) stellen dat de meeste mannen die hun ex-partners ombrengen of een poging daartoe doen eerder het slachtoffer hebben gestalkt. Een belangrijk voorbehoud is hierbij op zijn plaats. Als er sprake is van een levensdelict zal dát delict worden geregistreerd (dat is immers het zwaarste feit) en niet de minder ernstige feiten, zoals stalking. De percentages zullen eveneens verschillen naar de verschillende onderzoekspopulaties. Een derde van de stalkers in het onderzoek van Pathé en Mullen (1997) die in een forensische kliniek een persoonlijkheidsonderzoek ondergaan, heeft ernstig lichamelijk letsel toegebracht aan het slachtoffer, inclusief moord. De risicofactoren voor het toepassen van geweld in stalkingszaken zijn onder meer eerdere bedreigingen, drugsgebruik, geen psychotische stoornis, lage opleiding, jonger dan 30 jaar en een relatie hebben gehad met het slachtoffer (Rosenfeld, 2004; Rosenfeld & Harmon, 2002).

5.4 Slachtoffers

Wie zijn de slachtoffers van de stalkers? Boon en Sheridan (2001) vinden een gemiddelde leeftijd van 33 jaar. Het betreft vrijwel uitsluitend blanke vrouwen. Ongeveer de helft van hen is werkloos of verricht laaggeschoold werk.

Gevolgen van stalking

Betrekkelijk veel onderzoek richt zich op de gevolgen van het stalken voor de slachtoffers. Die gevolgen kunnen bijvoorbeeld op het sociale vlak liggen. Slachtoffers gaan als gevolg van het belagen bepaalde plaatsen mijden, gaan minder vaak naar buiten of nemen veiligheidsmaatregelen (Budd & Mattinson, 2000). Naarmate de stalkingsperiode langer duurt, ondervinden de slachtoffers meer sociale problemen. Soms besluiten ze te verhuizen. Slachtoffers nemen vaak een geheim nummer. Het komt voor dat zij (nog verder) in een sociaal isolement raken (McEwan et al., 2007; Purcell, Pathé & Mullen, 2004).

Daarnaast ondervinden de slachtoffers de nodige psychische problemen als gevolg van het stalken. Zij worden soms angstig, depressief, achterdochtig, boos. Sommigen overwegen zelfmoord. Ze hebben gevoelens van machteloosheid en er is een toename van het gebruik van middelen, zoals medicijnen en alcohol (o.a. Blaauw, Winkel, Malsch, Freeve & Arensman, 2001; Pathé, 2002; Purcell, Pathé & Mullen, 2005). Uit Nederlands onderzoek onder 246 slachtoffers van stalking blijkt dat driekwart in hoge mate

kampt met symptomen van psychopathologie; zij zijn op dat punt vergelijkbaar met psychiatrische patiënten die een ambulante behandeling volgen (Blaauw, Winkel & Arensman, 2000). Naarmate slachtoffers langer worden gestalkt, ervaren zij meer problemen. Sommigen vertonen symptomen van posttraumatische stress (Kamphuis, Emmelkamp & Bartak, 2003; Purcell et al., 2004). Slachtoffers met een passieve, vermijdende *coping*stijl hebben meer last van posttraumatische stressklachten. Er blijkt wel een verschil tussen mannen en vrouwen; laatstgenoemden ondervinden meer psychische problemen als gevolg van het stalken dan mannen (Budd & Mattinson, 2000; Pathé & Mullen, 1997).

5.5 Recidive van stalkers

Uit een overzicht van verschillende studies (Lloyd-Goldstein, 2000) blijkt dat tussen de 39 en 63% van de stalkers eerder al delicten heeft gepleegd, onder meer geweldsmisdrijven. Er zijn aanwijzingen dat een criminele voorgeschiedenis een belangrijke voorspeller is voor het gebruiken van geweld in stalkingszaken (Harmon et al., 1998; Menzies, Fedoroff, Green & Isaacson, 1995; Mullen et al., 1999). In ander onderzoek is echter geen verband gevonden (Meloy et al., 2001; Rosenfeld & Harmon, 2002). De combinatie van eerdere geweldsdelicten en ex-partnerstalking voorspelt wel toekomstig geweld (Palarea, Zona, Lane & Langhinrichsen-Rohling, 1999).

Ook recidive ná een veroordeling voor stalking komt vaak voor. Eke, Hilton, Meloy, Mohandie en Williams (2011) vinden in hun studie dat 77% na een veroordeling opnieuw een delict pleegt. Meer dan de helft (56%) recidiveert naar een nieuw stalkingsdelict en 33% naar een geweldsmisdrijf. Nederlands recidiveonderzoek laat zien dat ruim 53% van de stalkers die zijn veroordeeld voor stalking daarna weer is gerecidiveerd; 11% pleegt een nieuw stalkingsdelict. Bij dit onderzoek is 'een nieuwe veroordeling voor enig strafbaar feit' als criterium voor recidive genomen; (Debets, De Keijser & Malsch, 2011; Malsch et al., 2011). Dat is een strenger criterium dan Eke et al. (2011) hanteren. Aangenomen kan worden dat daardoor het recidivepercentage lager is uitgevallen.

Uit dossieronderzoek dat is gedaan naar Nederlandse belagers die ten minste tweemaal voor stalking zijn veroordeeld, blijkt dat recidive na stalking meestal snel plaatsvindt (Debets, 2008). Maar liefst een kwart van de stalkers recidiveert binnen één week. Mogelijk heeft de rechterlijke uitspraak waarin ze voor stalking worden veroordeeld hun woede gewekt en zijn ze meteen weer begonnen met het belagen van hun slachtoffer. Bekend is dat sommige stalkers zelfs vanuit de gevangenis doorgaan met het belagen van hun slachtoffer. Het vastzetten van stalkers hoeft dus lang niet altijd tot stopzetting van de stalking te leiden (Malsch et al., 2002). Dit is tekenend voor de obsessie van stalkers.

Stalkers die recidiveren, doen dat vaak naar strafbare feiten die lijken op stalking of daaraan nauw verwant zijn, zoals bedreiging, belediging, vernieling en huis- en lokaalvredebreuk (Debets et al., 2011). Het valt niet uit te sluiten dat er sprake is van een cluster van gedragingen en dat het enigszins arbitrair is onder welke delictomschrijving de strafbare feiten worden geplaatst. Misschien hebben de nieuwe feiten die worden gepleegd wel wederom het karakter van stalking, maar worden ze ditmaal door politie en justitie anders gekwalificeerd.

McEwan, Mullen, Mackenzie en Ogloff (2009) hebben onderzocht welke factoren van invloed zijn op de persistentie van het stalkingsgedrag van de stalkers. Een persistente stalker blijft doorgaan met zijn gedrag, ondanks dat er straf boven zijn hoofd hangt. Hij stopt niet uit zichzelf. Het hebben van een eerdere relatie met het slachtoffer is een sterke voorspeller van dergelijk persistent gedrag. Roofdier (*predatory*) stalkers hebben geen relatie gehad met het slachtoffer. Zij zijn het minst persistent, maar gebruiken wel het vaakst geweld.

5.6 Seriostalking en seriostalkers

Er bestaat slechts in beperkte mate onderzoek naar seriostalkers (Lloyd-Goldstein, 2000; Meloy, 1999; Petherick, 2009). Lloyd-Goldstein (2000) noemt voor deze kennislacune twee mogelijke redenen. De eerste is dat het concept ‘seriostalking’ contra-intuïtief is. Daarmee wordt bedoeld dat bij stalking sprake is van een obsessie, een fixatie van de stalker op één persoon. Dat een stalker meerdere slachtoffers maakt, ligt dan niet voor de hand. Daarnaast is het niet ondenkbaar dat door politiefunctionarissen en onderzoekers niet (altijd) de vraag wordt gesteld of er meerdere slachtoffers zijn, waardoor seriematige stalking mogelijk verhuld blijft.

Stelselmatigheid en recidive

Stalking is per definitie een herhalingsdelict. Voordat iemand voor belaging kan worden veroordeeld, moet duidelijk zijn dat hij iemand *stelselmatig* heeft lastiggevalen. Stalkingsgedragingen moeten dus meermalen zijn gepleegd – het hoeft echter niet steeds om dezelfde gedraging te gaan. Stalkers zijn daarmee echter niet per definitie ook serieplegers. Een kenmerk van serieplegers is, zoals gezegd dat zij meerdere, verschillende slachtoffers hebben, die ze in dezelfde periode dan wel na elkaar lastigvalen. Hoewel de literatuur dit niet als een strikt vereiste stelt (Petherick, 2009), kan tevens als kenmerk van serieplegers gelden dat zij na een of meerdere veroordelingen doorgaan met het plegen van strafbare feiten. Dan wordt gesproken over recidive. Het is de vraag of dit bij stalking ook het geval is. Stalking richt zich veelal op hetzelfde slachtoffer en bovendien gaat stalking vaak samen met andere soorten strafbare feiten (Malsch et al., 2006), die eventueel ook onder andere delictomschrijvingen geplaatst kunnen worden.

Consecutief versus gelijktijdig

Lloyd-Goldstein (2000) geeft een definitie van seriestalking, namelijk het *achtereenvolgens* stalken van verschillende personen in verschillende periodes. Deze vorm van stalking kan als ‘consecutief’ worden betiteld. De stalker begint dus pas met een nieuw slachtoffer nadat hij is gestopt met het eerdere slachtoffer lastig te vallen.

Van ‘gelijktijdige’ (*concurrent*) stalking is sprake als verschillende personen tegelijkertijd worden belaagd, bijvoorbeeld als iemand verschillende personen van één familie stalkt. In een onderzoek van 77 stalkingsdossiers van Nederlandse rechtbanken blijkt de stalker in vijftien zaken (ook) familie en vrienden van het slachtoffer lastig te vallen, en in elf zaken het slachtoffer op het werk te benaderen (waarbij anderen dus ook belaagd worden of op zijn minst met de stalking van het primaire slachtoffer te maken krijgen) (Malsch, 2004). Hier is derhalve sprake van gelijktijdige stalking.

Soms vindt stalking van anderen dan het feitelijke doelwit plaats in een situatie waarin het oorspronkelijke slachtoffer zichzelf onzichtbaar en onvindbaar heeft gemaakt, bijvoorbeeld door te verhuizen en een ander telefoonnummer te nemen. De stalker wil het ‘oorspronkelijke’ slachtoffer lastigvallen, maar dat lukt niet, omdat deze zichzelf onvindbaar heeft gemaakt. Daarom valt de stalker familie of vrienden van dit slachtoffer lastig. Deze vorm van lastigvallen van meerdere personen vindt vaak *concurrent* (in dezelfde periode), of op zijn minst direct aansluitend op de stalking van het primaire slachtoffer, plaats. Het komt ook voor dat de stalker deze personen afwisselend belaagt of tegelijkertijd als zij zich op dezelfde locatie bevinden (als zij bijvoorbeeld in hetzelfde huis wonen). Soms is het tweede slachtoffer de nieuwe partner van de ex van de stalker; dat vormt dan een aparte reden om deze persoon (óók) te stalken. Deze vormen van seriestalking zullen veelal in dezelfde periode of direct aansluitend op de stalking van het primaire slachtoffer plaatsvinden. In de literatuur, maar ook in de rechtspraak, wordt vaak gesproken over het lastigvallen van familieleden, vrienden of kennissen van het ‘primaire’ slachtoffer (Malsch, 2004; Malsch et al., 2010). Dit kan, net als de consecutieve stalking van Lloyd-Goldstein (2000), als een vorm van serieplegen worden beschouwd, zij het dat deze slachtoffers in relatie staan met, dan wel een ‘vervangings’ vormen voor, het primaire slachtoffer.

Seriestalking

Er is weinig onderzoek dat concreet laat zien dat er sprake is van seriematige stalking. Mullen en Pathé (1994) en Menzies et al. (1995) vinden in hun overigens zeer kleine onderzoekspopulaties van stalkers slechts enkelen die meerdere slachtoffers hebben gemaakt. Boon en Sheridan (2001) hebben 124 stalkingszaken onderzocht, waarvan in meer dan een derde (48) het slachtoffer stelt dat zijn stalker ook minstens één andere persoon heeft lastiggevallen. Rosenfeld en Harmon (2002) vinden in hun groep van 204 stalkers dat 6% meer dan een slachtoffer heeft gestalkt. In diverse onderzoeken komen stalkers met meerdere slachtoffers zijdelings ter sprake (Harmon, Rosner & Owens, 1995; Zona et al., 1993), maar het onderscheid met recidive blijft onduidelijk,

want ook na een veroordeling kunnen stalkers nieuwe slachtoffers maken. Debets (2008) constateert in onderzoek van twintig dossiers van recidiverende belagers (die dus eerder ook al voor stalking waren veroordeeld), dat drie belagers na hun veroordeling voor stalking anderen dan het primaire slachtoffer zijn gaan lastigvallen (een consecutieve vorm van seriematige stalking dus). In zeven van de twintig zaken vallen de recidiverende belagers familie en vrienden lastig of benaderen zij het slachtoffer op het werk (een gelijktijdige vorm van seriestalking) (Debets, 2008).

Casus seriestalkers

Petherick (2009) beschrijft een tweetal zaken waarin een stalker verschillende slachtoffers lastigvalt. In beide zaken gaat het om een belager die zijn slachtoffers geheel willekeurig uitzoekt. De eerste zaak (Vidovich, Petherick, 2009) komt uit Australië. Bij toeval wordt ontdekt dat maar liefst 52 aangeefsters slachtoffer zijn van dezelfde belager. Zij ontvangen anonieme telefoontjes waarin voorstellen worden gedaan voor bepaalde seksuele handelingen, zoals verkrachting dan wel *bondage* (vastbinden). Ook suggereert de beller dat hij hen bespiedt. Bij sommigen haalt hij lingerie van de waslijn. De slachtoffers krijgen pornografisch materiaal toegestuurd. De belager verhult zijn identiteit door met een accent te spreken. Als de stalker eenmaal is aangehouden, vertelt hij dat hij de vrouwen op twee na niet kent. Hij heeft ze volstrekt willekeurig uit het telefoonboek gehaald. Wel beeldt hij zich in dat hij een relatie met elk van hen heeft.

Opvallend is dat deze stalker moeite heeft om te onderkennen dat wat hij deed fout is. Dat is ook het geval bij het tweede voorbeeld dat Petherick aanhaalt, dat van Robert D. King (Petherick, 2009). Deze Amerikaanse stalker valt 28 vrouwen lastig en bedreigt hen via de telefoon, onder meer dat hij hen dood zal maken met een mes. Hij zoekt hen op door namen uit de krant te halen of door op naambordjes te kijken in winkels waar hij komt. Ook hier is dus sprake van een willekeurige manier om aan slachtoffers te komen.

Nederlandse rechtspraak

Een voorbeeld uit de Nederlandse jurisprudentie waarbij sprake is van een stalker die meerdere personen gelijktijdig belaagt, is een uitspraak van de Rechtbank Groningen.⁴ In deze zaak wordt een vrouwelijke stalker veroordeeld voor het belagen van haar ex-echtgenoot en zijn nieuwe partner. De vrouw heeft bijna een jaar lang haar slachtoffers op verschillende manieren belaagd. Ze heeft in een auto claxonnerend langs hun woning gereden, hen sms-berichten gestuurd, hen op straat bedreigd, is naar de school van de kinderen van de nieuwe partner van haar ex gegaan, heeft familieleden

4 Rb. Groningen 2 januari 2007, 18/630042-06, LJN: AZ5409.

of kennissen van hen benaderd, vernielingen gepleegd en brieven gestuurd waarin zij haar slachtoffers onder meer van overspel beticht. Zelf zegt ze dat ze de echtscheiding indertijd niet heeft kunnen accepteren. Eerder is de vrouw ook al veroordeeld voor stalking van dezelfde personen en wel gedurende twee perioden waarin zij ze heeft lastiggevallen. Maar deze eerdere veroordeling heeft blijkbaar niet geholpen om de belaging stop te zetten.

Deze uitspraak van de Rechtbank Groningen, en ook diverse andere uitspraken die zijn gepubliceerd op www.rechtspraak.nl, laten zien dat het gelijktijdig belagen van meerdere personen met enige regelmaat (hoe groot die regelmaat is, is niet bekend) voorkomt, en dat er in dat geval ook een verband is tussen deze personen: zij hebben met elkaar te maken. Meestal is er sprake van gelijktijdige seriestalking. De website www.rechtspraak.nl publiceert echter slechts een beperkt deel van alle uitspraken en de selectie van uitspraken voor publicatie is bovendien voor een belangrijk deel afhankelijk van de criteria die rechters zelf gebruiken om een uitspraak uit te kiezen (Malsch, Ijpelaar & Nijboer, 2007). Dat betekent dat op dit moment op basis van de jurisprudentie weinig met stelligheid kan worden gezegd over hoe vaak seriematige stalking plaatsvindt.

Theoretische onderbouwing voor seriematige stalking

Het seriematige karakter van sommige vormen van stalking kan wellicht vanuit de psychologie worden verklaard. Het feit dat sommige stalkers meerdere slachtoffers maken (tegelijktijdig of achtereenvolgens) is volgens Menzies et al. (1995) theoretisch als volgt te verklaren. Personen met antisociale trekken hebben moeite om stabiele relaties aan te gaan en te onderhouden. Kenmerkend is verder dat zij soms promiscue gedrag vertonen, leugenachtig zijn, geneigd zijn tot het gebruiken van geweld en anderen de schuld te geven van hun eigen tekortkomingen. Als deze antisociale personen stalken, dan ligt het in de rede dat zij meerdere slachtoffers maken (zie ook Meloy & Gothard, 1995). De antisociale persoonlijkheidsstoornis heeft overeenkomsten met psychopathie.⁵

Psychopathie komt weinig voor bij stalkers (Storey, Hart, Meloy & Reavis, 2008). Stalkers met psychopathische trekken zijn gepreoccupeerd met hun slachtoffers die ze selecteren op basis van hun kwetsbaarheid (bijvoorbeeld financiële problemen). Zij zijn niet verliefd op hun slachtoffers en hebben geen emotionele band met hen.

5 Psychopathie is een stoornis die vastgesteld wordt met de *Psychopathy Checklist-Revised* (PCL-R). Psychopathie heeft twee dimensies: agressief, narcistisch gedrag en een antisociale levensstijl. Deze laatste dimensie heeft veel overeenkomsten met de antisociale persoonlijkheidsstoornis. Psychopathie is een belangrijke voor-speller van gewelddadig gedrag. Dit geldt niet voor de antisociale persoonlijkheidsstoornis. De symptomen van antisociale persoonlijkheidsstoornis nemen meestal af rond de middelbare leeftijd. Dit is bij psychopathie niet het geval (ontleend aan informatie van het Trimbos-instituut).

Ze willen ook geen relatie met de slachtoffers. Storey et al. (2008) suggereren dat het de psychopathische stalkers gaat om status, gevoelens van macht en controle. Ze voelen zich gekrenkt, zijn wraakzuchtig, en ze projecteren al hun ongenoegen op het slachtoffer. Op deze wijze zoeken ze genoegdoening voor het 'onrecht' dat hen is aangedaan. Voor deze stalkers is het stalken van kwetsbare slachtoffers een manier om hun gevoel van eigenwaarde te vergroten. Het geweld is instrumenteel. Ze worden omschreven als '*bold and cold*'; hun gedrag is emotioneel en het lijkt op dat van een roofdier (*predatory*). Deze trekken van psychopathische stalkers komen overeen met de kenmerken van bepaalde typen stalkers zoals die in andere onderzoeken worden genoemd, namelijk de sadistische stalker, de wraakzuchtige stalker en de roofdierstalker (Storey et al., 2008). Miller (2012) stelt dat seriestalking ('*multiple targets pursued*') een risicofactor is voor geweldgebruik. De persoonlijkheid van gewelddadige stalkers kenmerkt zich door een algehele levensstijl van intimidatie van iedereen door wie de stalker is beledigd of afgewezen.

De theoretische onderbouwingen van het bestaan van het fenomeen seriestalking liggen dus mogelijk in antisociale trekken en in psychopathie. Wat de laatste betreft, zijn de verklaringen van toepassing op een beperkt deel van de populatie stalkers dat geen emotionele band heeft of wil hebben met kwetsbare slachtoffers. Het stalken is een middel om hun narcistische behoefte aan macht en controle te vervullen.

5.7 Resumé

Stalking is een tamelijk recent verschijnsel in wetenschappelijk onderzoek en rechtspraak. Het aantal slachtoffers van stalking is niet duidelijk, omdat onderzoeken verschillende percentages laten zien en er een *dark figure* bestaat. Een beperkt deel van de stalkingzaken komt uiteindelijk bij de rechter terecht.

Het onderzoek naar stalking laat zien dat het vaak om blanke, wat oudere mannen gaat die blanke vrouwen stalken, althans, dat is de vorm die het meeste in zicht komt. Dit laat onverlet dat er ook vrouwen zijn die stalken en mannen die slachtoffer zijn. Een groot deel van de stalkers kampt met psychische en verslavingsproblematiek, mogelijk als gevolg van een verstoord hechtingsproces. Stalkers plegen naast het stalkingsdelict ook andere delicten en een aanzienlijk deel valt na een veroordeling in herhaling. Stalkers zien vaak niet in dat ze iets fout doen.

De grootste groep stalkers is te vinden bij degenen die eerder een relatie hebben gehad met het slachtoffer en die niet kunnen verdragen dat de relatie uit is. Bij deze categorie is de kans op dreigementen en geweld het grootst. Slachtoffers kunnen grote sociale en psychische problemen ondervinden als gevolg van het stalken.

In de literatuur en de rechtspraak zijn indicaties te vinden die erop duiden dat in ieder geval een deel van de stalkers onder de categorie van 'seriepleger' kan worden geplaatst. Uitgaande van de definitie van 'serieplegers' – zij hebben meerdere, verschillende slachtoffers die ze in dezelfde periode dan wel na elkaar lastigvallen – kan

worden geconcludeerd dat een deel van de stalkers aantoonbaar ook anderen dan het primaire slachtoffer lastigvalt, zoals familieleden en vrienden. Die anderen zijn meestal gerelateerd aan het oorspronkelijke slachtoffer. Seriematige stalking, waarbij verschillende personen die niets met elkaar te maken hebben na elkaar worden belaagd, komt ook voor, maar waarschijnlijk minder vaak dan het gelijktijdig lastigvallen van meerdere gerelateerde personen. Mogelijk is er bij seriematige stalking deels sprake van psychopathische stalkers of stalkers met dergelijke trekken die kwetsbare, mogelijk willekeurige slachtoffers stalken. Ze willen in tegenstelling tot de meeste andere stalkers geen relatie met het slachtoffer, maar genieten van de controle en macht die ze door het stalken uitoefenen op het slachtoffer. De termen die in dit verband vallen, zijn 'roofdieren', 'sadisten'. Het gaat hierbij vermoedelijk echter om een relatief klein deel van alle stalkers.

Omdat stalking nog niet zo lang een strafbaar feit is, bestaat er nog weinig kennis over recidive of seriematige stalking. Stalking kan een zeer negatieve invloed hebben op het leven van de slachtoffers. Mede daarom verdient het aanbeveling om dit onderbelichte fenomeen nader te bestuderen.

6 Opsporing

Anton van Wijk, Ilse van Leiden & Yvette Schoenmakers

Ervan uitgaande dat serieplegers niet uit eigen beweging naar de politie gaan om zichzelf aan te geven, moet de politie zelf de serieplegers opsporen. Een essentiële stap in de opsporing is te bepalen of de misdrijven door dezelfde dader zijn begaan. Aangezien er in het eerste stadium van het opsporingsonderzoek geen verdachte in beeld is, moet eerst vastgesteld worden of er sprake is van een serie en vervolgens welke delicten daar wel en welke daar niet bij horen. In dit hoofdstuk wordt allereerst nader ingegaan op methoden om zaken te linken. Als duidelijk is dat het om een serie gaat, is de volgende stap in het onderzoek het opsporen van de onbekende dader. Behalve technische middelen, zoals DNA-onderzoek en registratiesystemen, kan gedragsanalyse daarbij ondersteunend zijn. Ook het verhoor van serieplegers is van belang voor een succesvolle opsporing. De mogelijkheden, maar ook de moeilijkheden van de verschillende middelen die de politie kan inzetten, komen eveneens aan de orde in dit hoofdstuk. Veel van wat er over de opsporing van serieplegers bekend is, komt uit het buitenland. Om recht te doen aan de situatie van de opsporing in Nederland zijn ook de ervaringen van diverse geïnterviewde deskundigen wat betreft de opsporing van serieplegers in dit hoofdstuk verwerkt.

6.1 Linken van misdrijven

De forensische wetenschap speelt een steeds grotere rol in de opsporing van misdrijven in het algemeen (Broeders, 2004) en kan ook van belang zijn voor het linken van misdrijven. Het linken van misdrijven veronderstelt een vergelijkende zaakanalyse, met het doel vast te stellen of de diverse delicten door dezelfde dader zijn gepleegd. Er zijn verschillende takken van forensische wetenschap, zoals forensische geneeskunde, toxicologie, forensische antropologie, ballistiek en forensische entomologie (zie voor een overzicht Broeders & Muller, 2008). De politie heeft vanuit die wetenschappen verschillende mogelijkheden om misdrijven aan elkaar te linken. In de volgende subparagrafen wordt de waarde van forensische analyse op het gebied van DNA, gedrag en systemen (ViCLAS) beschreven.

DNA-analyse

Bij het traceren van seriemoordenaars en andere serieplegers kan DNA-vergelijkingsonderzoek een belangrijk hulpmiddel zijn. Broeders (2004) stelt dat, sinds de eerste

toepassing van DNA-analyse in de forensische context in 1983, dit type onderzoek zich heeft ontwikkeld tot waarschijnlijk het meest krachtige forensische identificatiemiddel, omdat het een zeer sterk onderscheidend vermogen heeft. Bij een volledig DNA-profiel is de kans dat een willekeurig gekozen persoon hiermee *matcht* kleiner dan één op één miljard.

Het Nederlands Forensisch Instituut (NFI) houdt de landelijke DNA-databank bij. Daarin zijn DNA-profielen opgenomen van verdachten en van biologische dadersporen van onopgeloste zaken. Medewerkers van het NFI vergelijken nieuwe DNA-profielen met de profielen die al in de DNA-databank aanwezig zijn. Soms komt het profiel van een biologisch spoor overeen met dat van een bekende verdachte. Soms leidt dit tot het koppelen van twee misdrijven, als blijkt dat het DNA-profiel van een biologisch spoor uit een zaak *matcht* met het spoor dat aangetroffen is in een andere zaak. Sinds 2008 is het mogelijk om profielen te vergelijken die zijn opgeslagen in databanken in verschillende Europese lidstaten.

De DNA-databank

De nationale DNA-databank groeit elk jaar gestaag. Het aantal DNA-profielen van personen in de DNA-databank ligt eind 2012 op 157.864. De databank bevat dan 52.965 DNA-profielen van sporen. In 2012 zijn 35.769 sporen met personen gematcht en 4.773 spoor-spoor matches vastgesteld. (Bron: NFI)

Een bekende zaak die door middel van DNA-onderzoek tot een oplossing komt, is de moord op Christel Ambrosius in 1994 (de Puttense moordzaak). Er is toentertijd uitgebreid sporenonderzoek verricht. Op het lichaam en op de kleding van het slachtoffer worden biologische sporen (sperma en bloed) aangetroffen. In 2008 wordt het DNA van de dader vanwege een ander delict opgenomen en vergeleken met de opgeslagen profielen; het blijkt te *matchen* met het sporenmateriaal in de Puttense moordzaak. De moord op Andrea Luten wordt op soortgelijke wijze, zeventien jaar na dato, door middel van een DNA-match opgelost.

Een toepassing van DNA-onderzoek die sinds 2012 benut mag worden in de opsporing, is het DNA-verwantschapsonderzoek. Hiermee kunnen indicaties richting een dader worden gezocht door een grootschalig DNA-onderzoek te houden bij een tactisch te bepalen groep mensen. Dit DNA-onderzoek heeft een grote reikwijdte, omdat daarmee kan worden vastgesteld of een bloedverwant van de persoon van wie het DNA wordt onderzocht de mogelijke dader is. Voornamelijk in het Verenigd Koninkrijk en in de Verenigde Staten zijn met deze methode oude, onopgeloste zaken opgehelderd. DNA-verwantschapsonderzoek wordt in Nederland voor het eerst met succes toegepast in de zaak van de moord op Marianne Vaatstra uit 1999 en in een dubbele moordzaak in Amsterdam uit 1997. Een voorwaarde voor dit type onderzoek is dat het DNA-spoor dat op de plaats delict wordt gevonden van voldoende kwaliteit is. Daarnaast is van belang dat op basis van tactisch rechercheren kan worden vastgesteld dat

het spoor een daderspoor betreft. Met name bij prostituees, een belangrijke doelgroep van seriemoordenaars, is het lastig om vast te stellen of een aangetroffen biologisch spoor een daderspoor betreft. Prostituees dragen vanwege hun werk immers een grote hoeveelheid aan sporen van anderen op hun lichaam. Extra complicerend is dat het milieu weinig bereid is te verklaren tegen de politie. Het gevaar bestaat dat getracht wordt zaken op basis van de verkeerde sporen te linken. Er kan pas dan spoortechnisch worden gezocht wanneer er zekerheid bestaat over het daderspoor. Dit bemoeilijkt het onderzoek naar misdrijven met betrekking tot deze categorie slachtoffers.

Fysiek bewijs, zoals DNA-profielen van verschillende delicten die aan een pleger zijn toe te schrijven, is een effectief middel om seriezaken te identificeren. In veel gevallen ontbreken biologische sporen echter, zijn ze niet meer bruikbaar of zeer lastig vast te stellen. Bijvoorbeeld bij onopgeloste moordzaken komt het voor dat het lichaam langere tijd verborgen heeft gelegen en het sporenmateriaal onbruikbaar is. Ook het seriematige karakter van brandstichtingen valt zeer lastig op basis van biologische sporen aan te tonen. Bij voltooide brandstichtingen is het sporenmateriaal letterlijk in rook opgegaan. Soms doven branden uit zichzelf of blussen burgers of de brandweer de brand, zonder dat er een politieonderzoek volgt. Of er sprake is van een strafbaar feit, wordt dan gemist (Schoenmakers, Hoekendijk & Van der Kruk, 2010).

Gedragsanalyse

Idealiter gebeurt het linken van delicten om de seriematigheid ervan te bepalen door hard, fysiek bewijs als DNA, maar ook vingerafdrukken. Als dergelijke fysieke sporen ontbreken, kan worden geprobeerd om op basis van het gedrag van de pleger delicten te linken (o.a. Grubin et al., 1997; Woolhams, Bull & Hollin, 2007). Maar ook wanneer er wel bruikbaar sporenmateriaal voorhanden is, kan gedragsanalyse worden ingezet om het rechercheonderzoek een juiste richting op te sturen in afwachting van de resultaten van het sporenonderzoek. Hazelwood en Warren (2003) beschrijven het proces van het linken van zaken via gedragsanalyse in de hiernavolgende vijf stappen:

1. verzamelen van gedetailleerde informatie vanuit verschillende bronnen;
2. beoordelen van de informatie en identificeren van belangrijke kenmerken van elk delict van een (mogelijke) serie;
3. classificeren van alle belangrijke kenmerken van de modus operandi en/of rituele aspecten;
4. vergelijken van de modus operandi en rituele kenmerken in de afzonderlijke delicten om na te gaan of er sprake is van een 'signatuur' ('handtekening');
5. schriftelijke verslaglegging van de bevindingen die laat zien hoe tot een bepaalde conclusie wordt gekomen.

De modus operandi betreft het gedrag of een combinatie van gedragingen die nodig zijn om het delict succesvol uit te voeren. Signatures of rituelen zijn, in tegenstelling tot de modus operandi, niet-noodzakelijke gedragingen voor het plegen van het delict,

maar een uiting van unieke gedragingen van de dader om een psychologische behoefte te bevredigen. Een voorbeeld daarvan is het in een bepaalde houding positioneren van het slachtoffer na de dood (Douglas & Munn, 1992). De signatuur van een seriepleger is belangrijker dan de modus operandi, omdat de signatuur in de regel (inhoudelijk) niet verandert. In een serie misdrijven zijn echter niet altijd alle elementen van de signatuur terug te vinden vanwege bijvoorbeeld tijdgebrek bij de dader. Het is niet altijd evident wat tot de modus operandi of tot de signatuur van de dader behoort. Hazelwood en Burgess (2001) stellen dat de modus operandi bij verkrachtingen veranderlijk is. Het delict verkrachting is dynamisch; de delictdoelen kunnen uiteenlopen tussen verschillende delicten, maar bovendien in de loop van hetzelfde delict veranderen (Polaschek, Hudson, Ward & Siegert, 2001). Voor serieplegers in het algemeen geldt dat zij hun gedrag kunnen aanpassen, doordat zij leren van eerdere ervaringen. Een seriepleger die bij zijn eerste misdrijf veel verzet van zijn slachtoffer heeft gehad, kan de volgende keer touw meenemen om het slachtoffer vast te binden. De veranderingen in modus operandi kunnen met andere woorden situationeel bepaald zijn. Door de reactie van het slachtoffer kan een dader tijdens het misdrijf bijvoorbeeld veel meer geweld gebruiken dan bij voorgaande delicten (Van Wijk & Schoenmakers, 2011). De modus operandi vormen een dynamisch proces dat contextgevoelig en dus veranderlijk is (Beauregard et al., 2007). Signaturen en rituelen lijken blijkens de gehouden interviews in de Nederlandse opsporingspraktijk nauwelijks voor te komen.

De ‘Twentse dierenbeul’

Het linken van zaken blijkt van grote waarde in het onderzoek naar de zogenoemde ‘Twentse dierenbeul’. In de periode tussen 2000 en 2005 wordt in de regio Twente een groot aantal dieren mishandeld en gedood. In 2004 wordt de afdeling moord en zeden van het toenmalige KLPD om advies gevraagd. Na vergelijkende zaaksanalyses van een groot aantal dierenmishandelingen kunnen deze in verband worden gebracht met de moord op een zwerver in Enschede, alsmede een drietal pogingen tot doodslag op fietsers. Deze delicten worden aan het onderzoeksdossier toegevoegd en na review van het complete dossier worden uiteindelijk aanwijzingen verkregen in de richting van een mogelijke verdachte. Deze man blijkt na een geografische analyse in het voorspelde gebied te wonen en kan – mede op basis van een gedragskundig recheadvis – worden aangehouden. De verdachte bekent alle zaken die uit de vergelijkende analyse naar voren zijn gekomen en wordt veroordeeld tot levenslange gevangenisstraf.

Zoals ook Hazelwood en Burgess (2001) en De Wet et al. (2010) stellen, kan victimologie wenselijk zijn voor het linken van zaken en het opstellen van daderprofielen. De selectie van een bepaald slachtoffer kan iets zeggen over de motieven van de dader. De veronderstelling, alsook de ervaring van gedragsdeskundigen, is dat in een serie delicten bepaalde, karakteristieke elementen van het delictgedrag telkens terugkomen. Consistente gedragingen kunnen wijzen op een en dezelfde pleger (Canter, 2000).

Om zaken aan elkaar te kunnen linken, moeten plegers met andere woorden op een consistente, maar onderscheidende manier hun delicten plegen.

Het is de vraag of er altijd consistente en onderscheidende gedrags-elementen zijn terug te vinden in de delicten van een seriepleger. De onderzoeken daarnaar laten verschillende resultaten zien, mede als gevolg van methodologische verschillen en problemen. Bij het linken van zaken blijkt de factor tijd een belangrijke rol te spelen. Uit onderzoek van Bootsma (2004) naar serieverkrachters blijkt dat hoe langer de serie duurt, des te minder consistent het gedrag van serieverkrachters is, hoewel andere onderzoeken dat weerspreken; daders verschillen van elkaar in de graad van consistentie, en verschillende delictgedragingen lijken meer vatbaar voor consistentie dan andere (Winter, Lemeire, Meganck, Geboers, Rossi & Mokros, 2013). Woodhams en Labuschagne (2011) hebben 22 onopgeloste series – bestaande uit 119 verkrachtingen – onderzocht, waarbij eerst de zaken aan elkaar zijn gelinkt door middel van DNA en vervolgens naar de modus operandi is gekeken. Zij vinden dat de overeenkomst in modus operandi in gelinkte zaken groter is dan in niet-gelinkte zaken (door verschillende plegers). Er zijn dus aanwijzingen, in tegenstelling tot hetgeen hiervoor is gesteld, dat de modus operandi van de serieplegers voldoende aanknopingspunten biedt om zaken aan elkaar te koppelen. Tot een vergelijkbare conclusie komen Harbers, Deslauriers-Varin, Beauregard en Van der Kemp (2012) wat betreft seksuele seriemisdrijven. Uit dit laatstgenoemde onderzoek komt naar voren dat bepaalde gedragingen consistent zijn dan andere. Zo is de benaderingsstijl, met name de sociaal vaardige, consistent. Serieplegers – in dit geval verkrachters – zijn daarentegen minder consistent waar het gaat om de omgevingskenmerken (bijvoorbeeld de locatie).

Bij de verschillende typen seriedaders kan gedragsanalyse op een andere manier een rol spelen. Verkrachting leent zich goed voor een gedragsanalyse, omdat er informatie van het slachtoffer over het gedrag en de kenmerken van de dader en het slachtoffer gebruikt kan worden. Bij moord ontbreekt deze informatie, waardoor het gedrag veel meer afgeleid moet worden uit de situatie op de plaats delict, die overigens ook veel informatie kan bevatten. Gedrags-elementen zijn bij brandstichting lastig te identificeren, omdat de plaats delict in rook is opgegaan. Bij brandstichtingen kan gekeken worden naar de gebruikte middelen, de tijdstippen, de geografie van de branden en de objectkeuze.

Naast voltooide delicten kunnen pogingen belangrijke informatie bieden om zaken te linken. De beoogde handelingen zijn geslaagd bij de slachtoffers, maar het kan zijn dat het eerder bij andere potentiële slachtoffers niet is gelukt. Bovendien kan een poging door een slachtoffer anders worden geïnterpreteerd. Zo kan een mislukte poging tot beroving in feite een mislukte poging tot verkrachting zijn. Deze slachtoffers kunnen waardevolle informatie hebben over de dader.

Bij een vergelijkende gedragsanalyse is het van belang te kijken naar welke kenmerken overeenkomen, maar ook welke verschillen. Indien de overeenkomsten en verschillen niet te verklaren zijn, dan is die informatie betekenisvol. Terwijl de

slachtofferverklaringen van belangrijke waarde kunnen zijn voor een vergelijkende zaakanalyse, geldt dat in mindere mate voor signaleringen. Deze blijken in de praktijk per aangifte te kunnen variëren over dezelfde dader.

Violent Crime Linkage Analysis System

Sommige serieplegers houden zich (bewust) niet aan de grenzen van een (politie)regio en kunnen in het hele land, maar ook in het buitenland delicten begaan. Dan is het lastig om op lokaal en soms ook regionaal niveau zicht te krijgen op een serie. Dit staat ook wel bekend als *linkage blindness*, ofwel het onvermogen van de politie om seriedelicten te herkennen (Rossmo, 1997). Een landelijk datasysteem is essentieel om de gegevens van de regionale politie-eenheden te bundelen en op een eenduidige wijze te registreren.¹ De Nederlandse politie maakt sinds 1997 gebruik van het *Violent Crime Linkage Analysis System*, kortweg ViCLAS. ViCLAS is internationaal de meest gebruikte databank om vergelijkende zaakanalyses uit te voeren. In het systeem worden gedetailleerde gegevens van opgeloste en onopgeloste zedenzaken vastgelegd. Daarnaast worden in ViCLAS bizarre moorden en moorden met een zedencomponent geregistreerd. Naast de standaardgegevens van een zaak worden met name gegevens vastgelegd over gedrag en *modus operandi*. De Landelijke Eenheid van de Nederlandse politie is verantwoordelijk voor het beheer van ViCLAS en ziet toe op de volledigheid en eenduidigheid van de informatie die wordt ingevoerd. Deze informatie dient door de regionale politie-eenheden te worden aangeleverd. Op basis van ViCLAS-data kan de Landelijke Eenheid vergelijkende zaakanalyses uitvoeren om te bepalen of verschillende delicten kunnen worden toegeschreven aan dezelfde dader. ViCLAS kan een belangrijke rol spelen bij het traceren van serieplegers. Wanneer een opsporingsonderzoek weinig aanknopingspunten oplevert, kan het raadplegen van ViCLAS nuttig zijn in het geval er sprake is van eerdere feiten door dezelfde dader gepleegd. Deze waarde van ViCLAS wordt echter nog onvoldoende onderkend. Het systeem wordt niet consequent en volledig gevuld door de regionale politie-eenheden. Het belang van het aanleveren van informatie voor ViCLAS wordt niet altijd ingezien en het maakt niet altijd deel uit van de routine van rechercheurs om dat te doen. Dit is volgens de deskundigen een gemiste kans, want goede en volledige informatie is een noodzakelijke voorwaarde voor een effectieve opsporing.

Met name voor moord en zeden is een centraal overzicht vanwege de ernst van de feiten van belang, maar ook omdat er bij series van dergelijke misdrijven sprake kan zijn van een grote geografische spreiding. De moord op Annet van Reen is in 1994 in Utrecht gepleegd en dezelfde dader blijkt verantwoordelijk voor de moord op Anne de Ruyter-de Wildt in 1997 in Groningen. Voor andere typen seriedelicten,

¹ Voor de volledigheid moeten ook allerlei informatieknooppunten van de politie die allerlei analyses kunnen uitvoeren naar eventuele seriezaken worden genoemd.

bijvoorbeeld brandstichting en stalking, bestaat geen centraal punt waar de informatie uit de politie-eenheden bij elkaar wordt gebracht en geanalyseerd. Hoewel dat op basis van wat nu bekend is als minder waarschijnlijk kan worden geacht, kan het ook bij dergelijke type zaken voorkomen dat de series (politie)grensoverschrijdend worden gepleegd. Denk aan het verhuizen van de dader of andere omstandigheden die ertoe leiden dat het plegen van een serie misdrijven zich niet tot een enkele regio beperkt.

Cruciaal bij het linken van zaken zijn de inhoud en de kwaliteit van de informatie zoals die in dossiers en systemen is vastgelegd. Nog sterker dan bij fysieke sporen het geval is, staat of valt het linken van zaken op basis van het delictgedrag van de pleger met de accuraatheid en volledigheid van de informatie daarover. De foutgevoeligheid van het kwalificeren en rubriceren en de invoer en analyse van die aspecten die te maken hebben met het delictgedrag zijn erg groot (Petherick & Ferguson, 2009). Daarbij komt dat serieplegers zich niet beperken tot het uitsluitend plegen van bijvoorbeeld moorden, maar ook pogingen kunnen doen of andere typen misdrijven kunnen begaan. Bij elk in dit boek behandelde type seriepleger geldt dat de criminele carrière eerder heterogeen dan homogeen is. Om een voorbeeld te noemen: serieverkrachters kunnen zich ook schuldig maken aan stalking en ook andere, minder ernstige zedendelicten zoals exhibitionisme hebben begaan, alsook niet-zedenmisdrijven. Voor de opsporing van onbekende serieplegers is het lastig om die combinaties van delicten op elkaar te betrekken. Het denken in statische typen (*de* serieverkrachter) doet geen recht aan de dynamiek van het delictgedrag van serieplegers. Ten aanzien van seriebrandstichters geldt dat veel kleinere branden (zoals coniferenbranden, branden in prullenbakken) staan geregistreerd als vandalisme door jeugdigen en/of als vernieling. Deze delicten kunnen mogelijk tot een serie behoren, maar zijn dan niet meer als brandstichtingen te herleiden en worden bij het ‘terugrecherchen’ gemist. Hiermee worden ook aanknopingspunten voor een dader gemist.

Ondanks dat ViCLAS wereldwijd het meest gebruikte *linkings*stelsel is, is de waarde van het systeem tot voor kort niet onderzocht. Inmiddels is er kritiek gekomen op de betrouwbaarheid van de data in *linkings*systemen en worden er vraagtekens gezet bij de operationele waarde van onder andere ViCLAS (Bennell, Snook, MacDonald, House & Taylor, 2012). Uit recent Canadees onderzoek blijkt dat, wanneer verschillende politiefunctionarissen op basis van eenzelfde zaak het codeformulier voor ViCLAS moeten invullen, de mate van overeenstemming erg laag is (Snook, Luther, House, Bennell & Taylor, 2012). Over ongeveer 10% van de variabelen wordt voldoende overeenstemming bereikt. Met andere woorden: de informatie die de Canadese politiefunctionarissen over de zaak invullen, blijkt lang niet altijd consistent te zijn. Bovendien blijken de variabelen die wel betrouwbaar werden ingevuld, minder interessant te zijn voor het linken van zaken. Het gaat dan om evidente variabelen, zoals het geslacht van de dader. Variabelen die er mogelijk wel toe doen, bijvoorbeeld de benaderingswijze,

krijgen erg lage scores van overeenstemming. Hoe een en ander in Nederland zit, is niet bekend. Het feit dat de data-invoer hier centraal door de Landelijke Eenheid wordt uitgevoerd, zou een belangrijk voordeel kunnen zijn. De data worden ingevoerd door politiefunctionarissen die veel ervaring hebben met ViCLAS. Op deze manier kan er van een goede kwaliteitscontrole gesproken worden die in andere landen vaak ontbreekt, wat de betrouwbaarheid van de Nederlandse ViCLAS-data mogelijk ten goede komt. Snook et al. (2012) zien de Nederlandse, centrale werkwijze als interessant onderwerp van verder onderzoek naar de waarde van *linkings*systemen. Los van de feitelijke operationele waarde die ViCLAS heeft, is het zeker in Nederland het enige landelijke datasysteem dat er is om een deel van de zeden- en moordzaken met elkaar in verband te kunnen brengen. Hoe meer zaken er in ViCLAS geregistreerd worden, des te groter de waarde van het systeem.

6.2 Zoeken naar de onbekende seriepleger

Als er mogelijk sprake is van een serie delicten waar één dader verantwoordelijk voor is, staat de politie voor de opgave om deze seriepleger op te sporen, voor zover hij niet bekend is geworden door bijvoorbeeld DNA-onderzoek. De opsporing van onbekende serieplegers vergt veel creativiteit, kennis en ervaring. Serieplegers hebben immers kunnen uitgroeien tot serieplegers, omdat ze niet eerder zijn geïdentificeerd en opgepakt. Bij moord is het slachtoffer vaak een relatie van de dader, maar typerend voor seriemoord is dat de dader zich richt op onbekenden. Dat maakt seriemoord lastig op te helderen. Daarbij komt de algemene, aloude aanname dat een seriemoordenaar zal blijven moorden tot hij wordt gepakt (o.a. Cormier et al., 1972). Het ophelderen van een serie misdrijven vraagt, buiten een inzet van mankracht en kwaliteit, ook een investering in tijd en geld. Illustratief is de langdurige opsporing van de seriemoordenaar Gary Ridgway, beter bekend als *'The Green River Killer'*. Het onderzoek heeft 21 jaar gedraaid voordat de dader kon worden gearresteerd en heeft naar schatting ruim 20 miljoen dollar gekost (Montgomery, 1993). Vervolgens zijn nog aanzienlijke kosten gemaakt voor het vervolgingsproces.

Daderprofilering

In de laatste decennia zijn seriemisdrijven meer en meer onder de aandacht van de wetenschap gekomen. Wetenschappers bestuderen het fenomeen vanuit een psychologische, sociologische en criminologische benadering. Zo zijn er eind jaren tachtig/begin jaren negentig van de vorige eeuw (internationale) studies naar de biopsychologische factoren van serieplegers verricht (o.a. Norris, 1988) en is er naar sociologische verklaringen voor het voorkomen van het fenomeen gezocht (Leyton, 1989; Jenkins 1988, 1989, 1992). Met name de studies die zich meer op het individu richten, blijken bij te dragen aan kennis die praktisch benut kan worden in de opsporing (Van Gemert, 1993). De psychologische en criminologische onderzoeken hebben een toe-

passing gekregen in een gedragskundige benadering van serieplegers waar daderprofilering toe gerekend kan worden. In met name de Verenigde Staten en in toenemende mate ook in Nederland wordt bij ernstige misdrijven een gedragskundige van binnen of buiten de politie ingeschakeld om te adviseren in het opsporingsonderzoek. Het betreft dan *criminal profiling* of daderprofilering. In Nederland wordt veelal de term gedragsanalyse of gedragskundige rechercheadvisering gebruikt. Bij daderprofilering wordt op basis van een analyse van het gedrag van de dader en van de kenmerken van het misdrijf en het slachtoffer een profiel van de dader opgesteld, waarmee de politie de dader gericht en efficiënter kan opsporen.

Bij de toepassing van daderprofilering in de opsporing van een onbekende dader, gelden enkele randvoorwaarden en beperkingen. Achtereenvolgens wordt een aantal veronderstellingen die aan daderprofilering ten grondslag liggen besproken, de invloed van de situatie op het gedrag van de seriepleger en tot slot de wijze waarop het middel wordt ingezet en wat de waarde ervan is. Holmes en Holmes (1996), twee auteurs die veel hebben geschreven over daderprofilering, noemen vier veronderstellingen (dus niet empirisch onderbouwd) bij het daderprofileren: 1) de plaats delict is een weerspiegeling van de persoonlijkheid van de dader, 2) de *modus operandi* blijft hetzelfde, 3) de handtekening blijft hetzelfde en 4) de persoonlijkheid van de dader verandert niet. Deze vier veronderstellingen impliceren een direct verband tussen de plaats delict, karakteristieken en kenmerken van de pleger. In de literatuur wordt in dit verband de zogenoemde homologie-assumptie ter sprake gebracht. Die houdt kort gezegd in dat hoe meer de persoonskenmerken van bepaalde plegers met elkaar overeenkomen, des te groter de overeenkomsten in hun delictgedragingen zullen zijn (Mokros & Alison, 2002).

Er zijn diverse onderzoeken gedaan die betrekking hebben op de homologie-assumptie. Er zijn onderzoeken die een verband vinden tussen plaats delictkenmerken en kenmerken van de dader (zie voor een overzicht Beauregard, Lussier & Proulx, 2007). Beauregard, Lussier en Proulx (2005) hebben het verband tussen de inhoud van deviante seksuele fantasieën en delictgedrag bij 118 verkrachters onderzocht door middel van phallometrisch onderzoek.² Ze vinden geen duidelijke relatie, wel een zwak verband tussen seksuele fantasieën en de mate van organisatie van het delict en niet-seksuele geweldpleging. Daarentegen zijn situationele factoren, zoals een negatieve gemoedstoestand van de dader, erg belangrijk. Ook in ander onderzoek van Beauregard et al. (2007) onder 187 veroordeelde zedendelinquenten blijken situationele factoren een veel grotere rol te spelen in het delictgedrag dan kenmerken van de dader (zoals antisociale neiging). Veel onderzoeken nemen de situationele kenmerken niet in ogenschouw bij de voorspelling van de daderkenmerken. Het gedrag van een seriepleger kan variëren afhankelijk van de context ('jachtterrein', bekendheid met het

2 Dat betreft onderzoek door middel van een penisvolumemeter.

gebied). Dat wil volgens Beauregard et al. (2007) niet zeggen dat daderprofilering geen zin heeft; bepaald gedrag van een dader kan verband houden met bepaalde persoonskenmerken, maar de mate waarin deze tot uiting komen, is mede afhankelijk van de situatie. Zij pleiten er daarom voor daderprofilering niet te beperken tot de kenmerken van de dader, maar daarbij ook de context en het slachtoffer te betrekken. Kocsis en Palermo (2007) noemen verschillende problemen aangaande daderprofilering die zowel betrekking hebben op de theorie als op de praktijk. Een daarvan is de hiervoor genoemde veronderstelling dat het delictgedrag van een seriepleger zijn (unieke) persoonlijkheidstrekken reflecteert. Zoals ook Beauregard et al. (2007) stellen, is de invloed van de situatie evenzeer van belang. Een ander probleem heeft te maken met de wijze waarop sommige vormen van daderprofilering worden geïmplementeerd. Bij een inductieve benadering wordt uitgegaan van gegevens verkregen uit onderzoek onder groepen plegers. De statistische waarden c.q. gemiddelden – bijvoorbeeld ruim 80% van de seriemoordenaars is man – hoeven weinig te zeggen over individuele gevallen. Verschillende auteurs pleiten daarom voor een deductieve benadering (Petherick & Ferguson, 2009). Turvey (2012) noemt dat *Behavioral Evidence Analysis* (BEA). De *profiler* werkt alleen met wat hij weet en veronderstelt niets. Het gaat daarbij om het forensische bewijs, victimologie en een uitvoerige analyse van de plaats delict. Die gegevens moeten leiden tot inzicht in de kenmerken van de onbekende pleger. Daderprofilering kan een hulpmiddel in de recherchepraktijk zijn om het opsporingsonderzoek richting te geven en de groep van mogelijke verdachten te verkleinen. Er worden met daderprofilering geen concrete verdachten aangewezen. Kocsis en Palermo (2007) stellen dat daderprofilering vooralsnog vooral een kunst is en dat het zich meer naar ‘wetenschap’ moet gaan ontwikkelen. In dat verband pleiten zij ervoor om het daderprofilering als specialisatie te integreren in een bredere, academische professie (psychologie, psychiatrie). De instelling van de opleiding in Nederland tot ‘recherchepsycholoog’ sluit hierbij aan. Kennis van gedragswetenschappen is onontbeerlijk bij het werk van de gedragskundige. Maar hoe zit het met de ervaring in het onderzoek? Is dat niet of minder van belang? Aangezien er nauwelijks algemeen toegankelijke, veredelde kennis is, zal een gedragskundige zich naast zijn kennis van de literatuur veelal baseren op hem of haar bekende zaken. Er kan volgens de respondenten een relatie worden verondersteld tussen de ervaring van een gedragskundige en het vermogen om een zinvolle bijdrage te leveren aan de opsporing van onbekende daders in ernstige zaken. Het is ook de vraag in hoeverre uitkomsten uit veelal buitenlands onderzoek gegeneraliseerd kunnen worden naar de Nederlandse situatie. Denk daarbij aan verschillen in cultuur, demografie ((culturele) bevolkingsopbouw) en geografie (afstanden, mate van verstedelijking e.d.) Ook hiervoor zou kunnen gelden dat gedragskundigen op basis van ervaring en eigen inzicht de literatuur selecteren, interpreteren en eventueel van toepassing achten in de desbetreffende zaak. Kennis omtrent gedragingen en signaturen is minder van belang in regulier opsporingsonderzoek, maar vraagt bij de opsporing van serieplegers om bijzondere expertise

van het onderzoeksteam. Kocsis (2007) veronderstelt dat ervaring in de opsporing (politie-ervaring dus) een essentiële voorwaarde is voor het werken als gedragskundige (zie Hazelwood et al., 1995). Vergelijkend onderzoek tussen diverse groepen, waaronder *profilers*, ondersteunt deze veronderstelling niet. Eerder lijkt het omgekeerde het geval. Politiekranten presteren beter dan de oudere, meer ervaren politiemensen. Kocsis (2007) schrijft dat toe aan de toegenomen opleidingsniveaus en rekruterings-eisen van de nieuwe dienders in vergelijking met vroeger. Professionele *profilers* lijken wel beter in staat om accuraat de kenmerken van een onbekende dader te voorspellen dan ‘gewone’ rechercheurs, maar de onderlinge verschillen binnen de groep *profilers* zijn erg groot (Kocsis & Palermo, 2007). Het vermogen tot logisch en objectief redeneren, blijkt de belangrijkste competentie van *profilers* te zijn. Deze bevinding lijkt dus de eerder geldende opvatting te weerleggen dat recherche-ervaring een belangrijke voorwaarde is voor succesvol daderprofilen (Kocsis, 2006).

Hoewel politiefunctionarissen vaak tevreden zijn met het gegeven daderprofiel, heeft slechts een zeer beperkt deel de ervaring dat het profiel heeft geholpen bij de identificatie van de dader. Tevredenheid is echter ook wat anders dan validiteit en bruikbaarheid (Kocsis & Palermo, 2007). Kocsis en Palermo (2007) stellen de kritische kernvraag waarom er zoveel middelen in daderprofilering worden gestoken, gezien de beperkte toepasbaarheid van dit opsporingsmiddel. De verwachtingen die aan daderprofilering gesteld worden, moeten reëel zijn. Rechercheurs moeten ervoor waken niet blind te varen op een daderprofiel en daardoor andere interessante aanknopingspunten te negeren of enkel die aanknopingspunten te volgen die in het profiel passen (Goodroe, 1987). Gedragskundigen kunnen een richtinggevende en ondersteunende rol hebben bij een opsporingsonderzoek. Door een andere (psychologische, gedragskundige) invalshoek kan een nieuw licht op de zaak schijnen, maar dit vormt niet de ultieme oplossing. Rechercheurs moeten altijd voorbereid zijn op uitzonderingen (Hickey, 2010). Uiteindelijk gaat het om de combinatie van klassiek researchewerk en wetenschappelijke kennis.

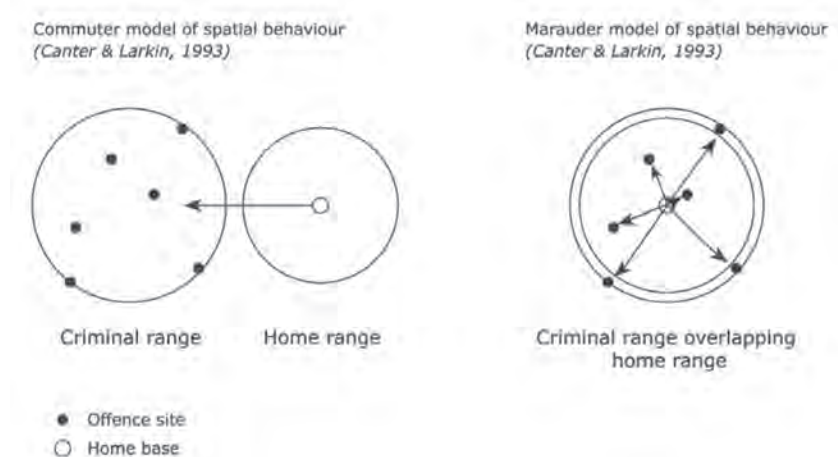
Geografische profilering

Een vorm van daderprofilering die steeds meer terrein wint in de opsporing, is geografische profilering.³ Dat is een inductieve techniek die in de opsporing wordt toegepast, waarbij het ruimtelijke patroon van series delicten wordt geanalyseerd teneinde de woonlocatie van de pleger te bepalen (Van der Kemp & Van Koppen, 2007; Rossmo, 2000). Canter en Larkin (1993) maken in hun *circle theory of environmental range* onderscheid tussen het cirkelvormige delictgebied (*criminal range*), het gebied dat alle plaatsen delict van de dader bevat, en het cirkelvormige woongebied (*home range*), het gebied dat de dader kent en waarbinnen zijn dagelijks leven zich afspeelt. Om

3 Dit deel is gebaseerd op Schoenmakers, Van Wijk en Van Ham (2012).

het delictgebied te bepalen, wordt een cirkel getrokken die de twee verst van elkaar gelegen plaatsen delict doorsnijdt. Er wordt onderscheid gemaakt tussen een reizende dader (*commuters* ofwel *forenzen*) en daders die de delicten in hun woonomgeving plegen (*marauders* ofwel *stropers*) (Canter & Larkin, 1993). In het forensmodel reist een dader buiten zijn woongebied om de delicten te plegen. Het delict- en woongebied overlappen elkaar niet. In het stropermodel is er wel overlap tussen het woongebied en het delictgebied. De veronderstelling is dat de plaatsen delict zich rondom de woonlocatie van de dader bevinden. In figuur 6.1 wordt het verschil tussen deze twee modellen weergegeven.

Figuur 6.1 Stroper- en forensmodel (Canter & Larkin, 1993)

De theorie is oorspronkelijk ontwikkeld voor serieverkrachters, maar is later ook toegepast op andere typen serieplegers. Kocsis en Irwin (1997) hebben onderzocht in welke mate onder andere seriebrandstichters en serieverkrachters te typeren zijn als *forens* of *stroper*. De overgrote meerderheid van beide typen serieplegers woont in het delictgebied. Dat geldt voor ruim 80% van de seriebrandstichters en in mindere mate (71%) ook voor serieverkrachters.

Niet alle (typen) seriemisdrijven of alle seriezaken lenen zich voor geografische profilering. In de literatuur wordt een aantal randvoorwaarden genoemd (Te Brake & Eikelboom, 2008; Van Koppen, Van der Kemp & De Poot, 2002). Een van de voorwaarden is dat de dader een vaste woon- of verblijfplaats heeft. Vervolgens moeten de plaatsen delict in een zekere relatie tot de vertrekplaats staan. Onderzoek toont aan dat geografische daderprofilering effectief kan zijn bij serieplegers die het stropermodel volgen (Meaney, 2004). Om te kunnen vaststellen met welk type plegers de politie te maken heeft, moet al veel voorwerk zijn gedaan en kwalitatief goede data zijn ver-

zameld om hier conclusies over te trekken. Verder moet rekening worden gehouden met het gegeven dat sommige plegers geen vaste woon- of verblijfplaats hebben en dat delicten soms in groepsverband worden gepleegd. Plegers kunnen bovendien bewust hun werkterrein verleggen als ze merken dat de politie hen op de hielen zit. De plaats van het oppikken van het slachtoffer kan interessant zijn (naast de plaats delict), maar die is zelden bekend.

Naast de cirkelmethode zijn verschillende andere methoden ontwikkeld aan de hand waarvan een geografisch profiel opgesteld kan worden, zoals de mediaanmethode (Van Koppen, De Poot & Van Koppen, 2002) en diverse probabilistische methoden, zoals *Criminal Geographic Targeting* (CGT) van Rossmo (Te Brake & Eikelboom, 2008).⁴ Hieraan dient een uitgebreide ruimte-tijdanalyse vooraf te gaan.

Van der Kemp en Van Koppen (2007) stellen dat geografische daderprofilering wel behulpzaam kan zijn bij het traceren van een dader, maar slechts in een beperkt aantal zaken vanwege de eerdergenoemde problemen. Studies die duidelijk de effectiviteit van geografische daderprofilering aantonen, zijn schaars. Een van de problemen die hiervoor ook aan de orde is geweest, richt zich op de gebrekkige data waarmee de *profiler* moet werken. Van der Kemp en Van Koppen (2007) voegen daar aan toe dat *profilers* te veel focussen op de plaats delict en daarbij de geografische context, het type delict en de pleger veronachtzamen. Geografische daderprofilering moet dus meer zijn dan het 'simpel' laten draaien van een computerprogramma, maar haar toepassing vinden in samenhang met andere profilerings- en opsporingsmethoden. Het kan een selectiemiddel zijn om in de richting van de dader te komen.

6.3 Verhoor van serieplegers

Mede ingegeven door wat er vanuit de wetenschap bekend is, vormt het verhoor een belangrijke schakel in een succesvol opsporingsproces naar serieplegers. Zoals door De Poot, Bokhorst, Van Koppen en Muller (2004) wordt gesteld, is het verhoor feitelijk een van de belangrijkste elementen van het researchewerk en tegelijkertijd stellen zij dat verhoren een kunst is. Voor elk opsporingsonderzoek geldt dat de kwaliteit van het verhoor doorslaggevend kan zijn om een zaak kansrijk voor vervolging te laten zijn. De investering in het verhoor is bij ernstige misdrijven doorgaans groot. Een goede voorbereiding en het gebruikmaken van een vooropgesteld verhoorplan zijn onderdeel van de aanpak.⁵ Ook zal er doorgaans nagedacht worden over de typen verhoorders die het verhoor uitvoeren. Tegenwoordig is het bij ernstige misdrijven vaker regel dan uitzondering dat het researcheteam zich daarbij laat adviseren door gedragskundigen.

4 Waarbij verschillende software gebruikt wordt, zoals *Rigel Analyst*, *Dragnet* en *CrimeStat* (zie Te Brake & Eikelboom, 2008).

5 In een verhoorplan staat uitgewerkt op welke manier bepaalde informatie aan de verdachte ontlokt kan worden.

Kwalitatief goede verhoren van serieplegers zijn niet alleen van belang om de waarheid te achterhalen, maar tevens om eventuele onopgemerkte misdrijven die door dezelfde dader zijn begaan, in kaart te brengen.

Volgens Hickey (2010) moet er bij het interviewen van serieplegers rekening gehouden worden met enkele zaken. Deze kunnen vertaald worden naar enkele aandachtspunten voor het politieverhoor van serieplegers die hierna beschreven worden.

Ten eerste geldt, zo blijkt uit voorgaande hoofdstukken, dat zowel seriemoordenaars, serieverkrachters, seriebrandstichters als seriestalkers vaak een leven hebben geleid met emotionele tekortkomingen. Door de aandacht van de politie krijgen zij eindelijk de aandacht waar zij lange tijd wanhopig naar hebben verlangd. Deze aandacht kan door de verdachte dermate worden uitgebuit, dat hij meer misdrijven bekent dan hij in werkelijkheid heeft begaan. Andersom kan het zijn dat de verdachte alle verantwoordelijkheid ten aanzien van misdrijven die met zekerheid aan hem gelinkt kunnen worden, hardnekkig blijft ontkennen (het Bundy Complex⁶). Een seriepleger kan bijvoorbeeld voor twee misdrijven vastzitten, terwijl er kennis bestaat van betrokkenheid bij meerdere misdrijven, maar die blijft de verdachte ontkennen. Op basis van het gegeven dat serieplegers verantwoordelijk zijn voor meer ernstige misdrijven en deze lange tijd verborgen hebben weten te houden, kan verondersteld worden dat zij goed kunnen liegen en dat ze dit ook in een verhoor zullen doen, al was het alleen maar omdat zij iets te verbergen hebben. De verklaringsbereidheid van verdachten wordt mede bepaald door het bewijs. Hoe hard is het bewijs en hoe waardeert de verdachte dat?

Ten tweede moet altijd in het achterhoofd worden gehouden dat een seriepleger een ander type dader is dan een enkelvoudige dader. Seriemijsdrijven vormen een proces voor de dader en geen eenmalige gedraging. De vraagstelling in een verhoor zou daarom bij serieplegers breder moeten zijn. Hierbij gaat het niet alleen om de persoonlijkheid, maar zeker ook om zijn vrijetijdsinvulling, woon- en verblijfplaatsen. Het is in dergelijke gevallen essentieel om een tijdlijn te maken van de delicten en het gedrag van de veronderstelde dader. Iemand die zich gedurende lange tijd heeft beziggehouden met het stalken, verkrachten of vermoorden van anderen zal zich waarschijnlijk niet gemakkelijk conformeren aan de wensen van zijn verhoorders. Een verdachte kan besluiten de politie alleen die informatie te geven die hij wil weggeven of omgekeerd: wat hij denkt dat de politie wil horen. De verdachte kan als het ware een spelletje spelen met de politie. Daarnaast is datgene wat de verdachte vertelt niet altijd een accurate weergave van de werkelijkheid, zelfs al gelooft de verdachte daar zelf oprecht in. De realiteit kan achteraf ingekleurd worden door zijn psychologische behoeften.

Ten derde kan de mate waarin en de wijze waarop rekening wordt gehouden met aanwezige psychopathologie bij de verdachte een verhoor maken of breken. Veel

6 Na ruim tien jaar ontkenning bekende Ted Bundy vlak voor zijn executie dertig vrouwen te hebben vermoord. Het werkelijke aantal slachtoffers is onbekend en kan veel hoger liggen.

serieplegers lijden aan psychische aandoeningen en/of persoonlijkheidsstoornissen. Bij seriemoordenaars bestaat een grote kans dat er sprake is van psychopathie en/of een antisociale persoonlijkheidsstoornis. Daarnaast is narcisme kenmerkend voor dit type seriepleger. En ook bij seriebrandstichters en seriestalkers is vaak sprake van persoonlijkheidsproblematiek. Voor de seriebrandstichters is bijvoorbeeld kenmerkend dat zij vaak gebrekkige sociale vaardigheden hebben. De mate waarin het verhoor beïnvloed wordt door de psychische problematiek van de verdachte, is mede afhankelijk van zijn intelligentie en sociale vaardigheden. De een is intelligenter en sociaal vaardiger dan de ander en daardoor beter in het manipuleren van anderen, in casu zijn verhoorders. Manipulatie van het verhoor door de verdachten en onvoorspelbaar antisociaal gedrag kunnen zich bij serieplegers voordoen. Specifiek voor psychopathische verdachten geldt dat het, afhankelijk van de mate waarin sprake is van psychopathische trekken, weinig zin heeft om in het verhoor een beroep te doen op gevoelens als schuld en schaamte, omdat dergelijke gevoelens niet tot het repertoire van psychopaten behoren. Wat volgens respondenten wel kan werken bij dit type verdachten is het benadrukken van de gevolgen die het gedrag voor hemzelf heeft, in termen van vrijheid. Psychopaten begrijpen dat hun gedrag strafbaar is en dat daar een sanctie op volgt, maar zij zijn daarvoor minder bang dan niet-psychopaten. Het kwijtraken van privileges kan echter wel een impact hebben.

Van rechercheurs kan vanzelfsprekend niet worden verwacht dat zij als volwaardig psycholoog kunnen inschatten met welk type persoon en welke problematiek zij in de verhoorkamer te maken hebben en vervolgens ook weten hoe daarop te anticiperen in de verhoorstrategie. Een goede voorbereiding met begeleiding door gedragskundigen en daarnaast voldoende basiskennis van profielen van serieplegers kan de rechercheurs wel helpen het optimale uit een verhoor te halen.

6.4 Resumé

Een eerste stap in het opsporen van serieplegers is het vaststellen dat er sprake is van een serie misdrijven. Het linken van zaken op basis van technische of biologische sporen, zoals DNA, is het meest evident. Maar sporen zijn niet altijd beschikbaar of bruikbaar, zeker niet indien een serie misdrijven jaren terug in de tijd gaat. Los van of er forensisch bewijs in een zaak is dat wijst op een mogelijke serie, is het van belang ook naar andere aspecten te kijken. Zo kan het gedrag van de dader aanknopingspunten bieden om zaken aan elkaar te linken. Gedragsanalyse vervult daarbij een belangrijke rol. Met het nauwkeurig en met kennis van zaken kijken naar de gedrags-elementen in verschillende zaken kan een serie misdrijven worden geïdentificeerd. Van belang is vast te stellen welke gedragingen overeenkomen en welke gedragingen verschillen over meerdere misdrijven. Daarbij moet rekening worden gehouden met de kennis dat gedragingen over de tijd en per delict kunnen veranderen en met de context van het misdrijf. Gedragingen hoeven dus niet altijd consistent te zijn. Het linken van zeden- en

moordzaken op basis van systeeminformatie is mogelijk met ViCLAS. ViCLAS biedt een landelijk, centraal overzicht van zaken, wat onmisbaar is bij dergelijke misdrijven, aangezien serieplegers zich niet altijd aan de politiegrenzen houden. Op basis van ViCLAS kan een vergelijkende zaakanalyse worden uitgevoerd. Essentieel voor het gebruik kunnen maken van ViCLAS als *tool* is dat de waarde ervan wordt onderkend en dat in lijn daarmee kwalitatief goede en rijke informatie door de regionale politie-eenheden wordt aangeleverd. De kwaliteit van de invoer van de gegevens is bepalend voor de betrouwbaarheid van het systeem.

Wanneer sprake lijkt te zijn van een serie misdrijven, is de zoektocht naar de seriepleger de volgende stap. Omdat de gemiddelde rechercheur niet vaak met een ernstig seriemisdrijf geconfronteerd zal zijn, kan het zinvol zijn gebruik te maken van gedragskundige expertise. Daderprofilering kan naast de klassieke onderzoeksmethoden een belangrijke rol in de opsporing spelen. Gedragskundigen kunnen de politie ondersteunen om de groep verdachten te verkleinen door een analyse te maken van het gedrag en de kenmerken van de misdrijven. En geografische profilering kan helpen de cirkel rondom de verdachten letterlijk kleiner te maken.

Wanneer de opsporing leidt tot de aanhouding van verdachten, volgt de volgende belangrijke stap: het verhoor van de vermoedelijke seriepleger. De kwaliteit van het verhoor kan doorslaggevend zijn voor identificatie van een serie misdrijven en de kans op vervolging. Het afstemmen van verhoorders op het type verdachte is van belang, evenals het rekening houden met mogelijke psychopathologie van de verdachte. Uit onderzoek is bekend dat serieplegers verschillende psychische aandoeningen kunnen hebben die het verhoor en de waarheidsvinding kunnen beïnvloeden. Ook in deze fase geldt daarom dat het zinvol is een gedragskundige te betrekken bij het verhoor.

7 Nabeschouwing

Anton van Wijk & Ilse van Leiden

Dit boek over het fenomeen serieplegers is primair bedoeld als een kennisdocument voor de opsporingspraktijk. Daarvoor is voornamelijk buitenlandse kennis over serieplegers bij elkaar gebracht en waar mogelijk een relatie gelegd met de Nederlandse situatie. In dit afsluitende hoofdstuk wordt het fenomeen seriepleger beschouwd in relatie tot de Nederlandse praktijk op basis van de opgetekende ervaringen en kennis van deskundigen van politie en justitie. Wat precies serieplegers zijn, is onderwerp van voortdurende discussie; definities veranderen regelmatig. Duidelijk is wel dat serieplegers in analytische zin zijn te onderscheiden van recidivisten. In dat laatste geval valt iemand in herhaling na een veroordeling.

Serieplegers

Er zijn, ter nadere verdieping van het thema serieplegers, vier typen beschreven: moordenaars, verkrachters, brandstichters en stalkers. Conform de definitie van serieplegers, zoals verwoord in de inleiding, is de aandacht vooral gericht op ernstige misdrijven, met een grote impact op personen en/of op de samenleving, waarbij sprake is van een intrinsieke motivatie van de daders. Notoire woninginbrekers of overvallers bij wie het financiële motief de boventoon voert, vallen daarmee buiten beschouwing. De keuze voor de vier typen serieplegers is enigszins arbitrair. Er zijn ook andere typen serieplegers denkbaar wier delicten ernstige inbreuk op de integriteit van het slachtoffer maken en de samenleving angst inboezemen. Een voorbeeld zijn misbruikers van kinderen. Robert M., een van de daders van de Amsterdamse zedenzaak, heeft gedurende lange tijd veel kleine kinderen misbruikt voordat hij werd opgepakt. Hij is een voorbeeld van een seriepleger op het gebied van kindermisbruik. Maar ook de Twentse dierenbeul kan aangemerkt worden als seriepleger. Met de beschrijving van de vier typen serieplegers is de verscheidenheid van het fenomeen serieplegen duidelijk aangetoond. Het kan gaan om – meestal – mannen die een grove inbreuk maken op de fysieke en mentale integriteit van slachtoffers.

Veel onderzoek naar ernstige misdrijven richt zich niet expliciet op het seriematige aspect van het delictgedrag. Nader onderzoek naar de relatie tussen seriematige delictpleging en diverse vormen van ernstig delictgedrag is daarom wenselijk. De seriestalkers zijn opgenomen in dit boek, omdat er indicaties zijn dat een deel van de groep stalkers seriepleger is in de zin van meerdere slachtoffers. De impact op de slachtoffers is groot en stalking kan een voorbode zijn voor ander, ernstiger delictgedrag.

Het feit dat er nog weinig bekend is over seriestalkers zou kunnen samenhangen met het gegeven dat stalking nog niet systematisch is bekeken door een 'seriebril' en/of dat een ander ernstig misdrijf gepleegd door een stalker het zicht wegneemt op het eerdere stalkingsgedrag. Nader onderzoek moet duidelijk maken hoe groot deze groep stalkers is en in hoeverre zij zijn te typen als 'roofdieren'.

De vier beschreven typen serieplegers verschillen van elkaar op diverse gebieden. De verschillen zijn deels inherent aan het type delict. Brandstichters beperken zich tot objecten (met eventueel gevaar voor mensen- of dierenlevens), verkrachters en moordenaars maken op een fysieke wijze slachtoffers en stalkers kenmerken zich door non-contactdelicten. Qua psychopathologie zijn er ook verschillen, die mogelijk ook samenhangen met de aard van het delict. Waar de brandstichters vooral kampen met internaliserende problematiek, staan bij de moordenaars (en mogelijk ook bij verkrachters en stalkers) de antisociale persoonlijkheidsproblematiek en psychopathie op de voorgrond. Serieverkrachters zijn in een beperkter geografisch gebied actief dan seriemoordenaars (Shipley & Arrigo, 2008). Met name de sadistische serieverkrachters kunnen in de loop van de tijd steeds gewelddadiger worden en uiteindelijk het slachtoffer vermoorden. Een veel gehoorde opmerking dat seriemoorden seksueel gemotiveerd zijn, klopt volgens Harbort en Mokros (2001) niet. Ongeveer een derde van de seriemoordenaars kan worden getypeerd als seksuele moordenaar vanwege de sterk seksuele component voor, tijdens of na het delict.

Serieplegers hebben ook veel gemeen met elkaar. Sommige seriemoordenaars kunnen bijvoorbeeld hun slachtoffers ook seksueel misbruiken. Bij seriemoord en serieverkrachting zou het gaan om dezelfde motieven van de pleger (Canter, 1994). Macht, controle en fantasieën spelen een belangrijke rol in beide typen seriedelicten en slachtoffers zijn vaak onbekenden. Een overeenkomst tussen de vier typen serieplegers is verder dat het voornamelijk om mannen gaat. Vrouwelijke serieplegers komen voor, maar zijn ver in de minderheid, maar dat geldt voor de meeste misdrijven. Serieplegers hebben vaak een gemankeerde achtergrond qua opvoeding, school, relaties en (emotionele) ontwikkeling. Een overeenkomst is ook dat serieplegers zich meestal niet beperken tot een type delict, maar ook andersoortige misdrijven plegen. Criminele carrières van serieplegers zijn eerder heterogeen dan homogeen of specialistisch. Zo beschouwd, is het enigszins discutabel om te spreken over bijvoorbeeld *de* serieverkrachter. Serieplegers bereiden hun delicten doorgaans goed voor. Het feit dat zij seriepleger zijn, impliceert al een bepaalde mate van professionaliteit in het voorbereiden en uitvoeren van het misdrijf. De voorkeur voor een bepaald slachtoffer heeft voor een serieverkrachter of seriemoordenaar vooral te maken met de kwetsbaarheid (of beschikbaarheid) die zich kan uiten in bijvoorbeeld leeftijd (jong), beroep (prostitutue) of locatie (afgelegen). Ook een deel van de seriebrandstichters kiest bewust een bepaald object uit. Welke impliciete voorkeuren hieraan ten grondslag liggen, is niet duidelijk, maar het is voorstelbaar dat hier ook de 'kwetsbaarheid' van het object een rol speelt (afgelegen, vlak bij uitvalswegen). Als doelwit kiezen seriemoordenaars, serieverkrachters en

seriebrandstichters uiteindelijk personen of objecten die makkelijk te overmeesteren zijn. Bij seriestalkers moet dat nog blijken.

Theorieën

Het fenomeen seriepleger vraagt om een herwaardering van de theorieën die delictgedrag proberen te verklaren en de daaruit voortkomende risicofactoren. De persistentie van delictgedrag van serieplegers, die voornamelijk intrinsiek wordt gemotiveerd, heeft wellicht een andere voedingsbodem in termen van ‘beloning’ dan de notoire inbrekers die het voor de financiële opbrengsten doen. Uit de schaarse onderzoeken waarin serieplegers zijn vergeleken met niet-serieplegers komen verschillen naar voren. Serieverkrachters bijvoorbeeld zijn professioneler in de voorbereiding en uitvoering van hun delicten dan niet-serieverkrachters (Park et al., 2008). Seriemoordenaars onderscheiden zich van enkelvoudige moordenaars, doordat de seriemoordenaar met zijn moorden macht en controle probeert te verwerven, terwijl een enkelvoudige moordenaar meestal vanuit een stoornis, emotie, opdracht of praktische overweging moordt. Overigens kan een niet-seriepleger een startende seriepleger zijn.

Moord, verkrachting, rituele misdrijven en sadisme zijn voorbeelden van misdrijven die zich kenmerken door een grote mate van psychopathologie en een dader-slachtofferinteractie (Goldsworthy, 2009). Dat geldt zeker ook voor de seriemisdrijven die in dit boek aan de orde zijn gekomen. Met name de rol van deviante fantasieën is een onderbelicht onderwerp in theorieën die – de persistentie van – crimineel gedrag trachten te verklaren. Dat lijkt bij uitstek opgeld te doen voor serieplegers. Wat betreft het gedrag van de serieplegers biedt onder meer de ‘routineactiviteitentheorie’ waardevolle inzichten. Deze theorie gaat ervan uit dat gelegenheid een belangrijke factor is in het verklaren van crimineel gedrag. Het plegen van een of meerdere delicten is het resultaat van het samenkomen van drie elementen: een gemotiveerde pleger, een geschikt en kwetsbaar slachtoffer en de afwezigheid van personen die het delict kunnen tegenhouden (Cohen & Felson, 1979). Duidelijk is echter dat, net als bij de verklaringen van crimineel gedrag in het algemeen, er zelden sprake is van een enkele factor die leidt tot het plegen van seriedelicten en ook dat een theorie slechts een deel van het spectrum bestrijkt. Behalve dat serieplegers een predispositie kunnen hebben om (een reeks) ernstige misdrijven te plegen, of die nu van biologische, psychologische of sociologische aard is of een combinatie daarvan, gaat iemand pas over tot het plegen van seriemisdrijven na bepaalde gebeurtenissen of trauma’s te hebben doorgemaakt (Hickey, 2010). De wetenschappelijke uitdaging is om voor de serieplegers een goede (combinatie van) theorie(en) te ontwerpen en die te onderwerpen aan empirische toetsing.

Kennislacunes

Een bevinding uit de voorgaande hoofdstukken is dat er in Nederland weinig bekend is over serieplegers, zowel in de wetenschap als binnen de opsporingspraktijk. Dat

heeft wellicht eerder met een blinde vlek te maken dan dat er in werkelijkheid ook weinig serieplegers zijn. De voornaamste reden voor de blinde vlek ligt in het gegeven dat er binnen de opsporingspraktijk te weinig aandacht is voor deze daders en – mede als gevolg daarvan – de registratie van mogelijke seriedelicten niet optimaal is, waardoor wetenschappelijk onderzoek lastig wordt. Er wordt gemakshalve van uit gegaan dat er in Nederland weinig serieplegers zijn, maar dat kan ook te maken met de wijze waarop hier invulling wordt gegeven aan de opsporing. Het systematisch zoeken naar mogelijke seriedelicten is thans geen routine bij de politie. Men denkt nog te veel (eigen) gebieds- en zaaksgericht. De huidige systemen van de politie bieden niet altijd die basis die nodig is om zaken aan elkaar te kunnen linken. Daarbij vergt het expertise van de analisten die moeten weten welke elementen in de persoon, het delict en de omstandigheden ertoe kunnen doen om zaken aan elkaar te koppelen. Idealiter moet die expertise zijn gebouwd op Nederlands onderzoek. Het gebruiken van inzichten vanuit buitenlandse studies is bij gebrek aan Nederlandse data weliswaar begrijpelijk, maar zou met de nodige terughoudendheid moeten gebeuren, want buitenlandse onderzoeksresultaten hoeven niet zonder meer te gelden voor Nederland.

Het is met de huidige stand van wetenschap niet mogelijk om uitspraken te doen over aantallen serieplegers in Nederland. De aantallen in buitenlandse onderzoeken variëren te veel om eenduidige conclusies te trekken. Bovendien – en dat geldt ook voor Nederland – heeft de soms schaarse kennis uitsluitend betrekking op aangehouden serieplegers. Met andere woorden, de niet-gedetecteerde serieplegers kunnen qua kenmerken en achtergronden verschillen van geïdentificeerde serieplegers. Denk aan betere voorbereiding en een groter werkgebied. De zaak van John Sweeney getuigt in 2011 nog van het feit dat ook Nederland het werkterrein is van (internationale) serieplegers. Los van het vraagstuk hoeveel serieplegers er zijn, rechtvaardigt de ernst van de delicten van serieplegers en de impact ervan op de samenleving de ontwikkeling van een (onderzoeks)programma waarin de politie op centraal niveau de belangrijkste partij is. Om dat mogelijk te maken, is een andere visie van de politie en in het verlengde daarvan ook van het Openbaar Ministerie (OM) nodig op de wijze waarop de opsporing van serieplegers thans gebeurt.

Prioriteiten en capaciteit

Als de politie vermoedt dat er een seriepleger actief is, blijkt het erg veel tijd en middelen te kosten om de pleger op te sporen. Die tijd is er vaak niet. Deze beperking geldt uiteraard voor meer zaken binnen het politieapparaat. Los van de vraag of de politie efficiënter kan werken, kunnen de prestatienormen van politie en OM (in termen van aantal ingezonden processen-verbaal bij het OM) belemmerend werken om serieplegers in beeld te krijgen. De opsporing blijft thans vaak beperkt tot een afzonderlijk misdrijf, een enkel incident. Bij aanhouding van een verdachte wordt proces-verbaal opgemaakt en dit wordt vervolgens doorgezonden naar het OM. Het rechteam heeft/krijgt vaak geen gelegenheid om te onderzoeken of er meer (eerder) gepleegde

misdrijven aan dezelfde aangehouden verdachten kunnen worden toegeschreven. Andere prioriteiten vergen dan de aandacht. Het onderbuikgevoel van de rechercheurs dat deze verdachte meer delicten zou kunnen hebben gepleegd, is van ondergeschikt belang. Illustratief hiervoor is dat het voorkomt dat er uit een serie misdrijven slechts één of enkele zaken worden geselecteerd om verder te vervolgen, omdat deze het beste bewijsbaar zijn. De overige misdrijven of pogingen daartoe worden dan niet in de tenlastelegging meegenomen.

Bij onbekende verdachten is het nog lastiger om serieplegers in beeld te krijgen, omdat het seriematige karakter van delicten eerst moet worden herkend door rechercheurs en informatieknooppunten. Voor het OM is het van belang om kansrijke zaken te vervolgen. In geval van een serie misdrijven kan dat betekenen dat alleen de sterke zaken uit de serie in de tenlastelegging worden meegenomen. Vanuit het perspectief van de slachtoffers is dat lastig te begrijpen. In dit verband wordt gepleit voor een omgekeerd opsporingsproces. In plaats van de verdachte opsporen bij een gepleegd misdrijf en daarmee de zaak afsluiten, verder opsporingsonderzoek verrichten om in- of uit te sluiten dat er meerdere soortgelijke misdrijven aan de verdachte zijn toe te schrijven. Met deze werkwijze, een dadergerichte opsporingsmethode, zijn goede ervaringen opgedaan (Van Leiden & Jakobs, 2006).

Werkterrein serieplegers

De opsporing van serieplegers verdient structurele aandacht van politie, OM en de rechterlijke macht. De werkwijze van en ervaringen binnen coldcaseteams kunnen als referentie dienen. Middelen, deskundigen en vooral tijd zijn succesfactoren in het oplossen van oude zaken en – blijkens ervaring van coldcaseteamleden – ook voor het linken van misdrijven aan een verdachte (Van Leiden & Ferwerda 2006). Het gegeven dat sommige serieplegers zich niets aantrekken van regionale en zelfs nationale grenzen zou pleiten voor een landelijk team dat zich proactief en op verzoek van de regionale eenheden bezighoudt met het linken van misdrijven en de opsporing van serieplegers. Gelet op de uitkomsten van het literatuuronderzoek en de geografische kenmerken van seriedelictgedrag zal het vooral gaan om moord en in mindere mate om verkrachting. Seriebrandstichting gebeurt – voor zover bekend – over het algemeen in een beperkt geografisch gebied. Over seriestalking is thans nog te weinig bekend om het geografische profiel te bepalen. Tegelijkertijd geldt, zoals eerder opgemerkt, het belangrijke voorbehoud dat de kennis over het geografische gedrag is gebaseerd op de gepakte serieplegers. Mogelijk dat de niet-opgepakte serieplegers een ander profiel en werkterrein hebben. Hiervoor zou vergelijkend onderzoek naar delictgedrag tussen nog niet-opgeloste DNA-gekoppelde zaken en opgeloste series interessant kunnen zijn.

Verhoor

Het is een positieve ontwikkeling dat gedragskundigen steeds vaker bij de opsporing worden betrokken en ook bij verhoren adviseren. In beginsel lijkt het er volgens

deskundigen op dat er nog te weinig doorgenvraagd wordt bij verdachten om achter meer zaken te komen waarvan geen aangifte is gedaan. Ook het verhoor is veelal incidentgericht en niet dadergericht. Een verdachte heeft er alle belang bij zo min mogelijk feiten vrij te geven, omdat het plegen van meerdere feiten verzwarend is voor de strafmaat. Van belang is om zo open mogelijk een verhoor in te gaan.

DNA en klassiek politiewerk

De verwachting is dat er met de DNA-technieken meer seriezaken boven water komen. Dit blijkt in 2000 het geval bij de opheldering van de moorden op Annet van Reen en Anne de Ruyter-de Wildt. En in 2007 kunnen de moorden op Melissa Halstead en Paula Fields dankzij een DNA-match toegeschreven worden aan een en dezelfde dader. De waarde van DNA mag niet onderschat, maar ook niet overschat worden. Niet bij alle ernstige delicten wordt DNA achtergelaten door de pleger. Dat het OM een zaak als sterk beschouwt wanneer er DNA-bewijs is (en dus vervolgt), kan ertoe leiden dat de politie niet op zoek gaat naar mogelijke serieplegers als het technisch bewijs ontbreekt. Ook lijkt te gelden dat de rechterlijke macht DNA als essentieel beschouwt om tot een veroordeling te komen. Stapelbewijs, zoals in de zaak van Anneke van der Stap, is niet afdoende. De aan- of afwezigheid van DNA in een ernstige zaak zou niet het doorslaggevende criterium voor opsporing en vervolging mogen zijn. Klassiek, maar effectief politiewerk kan ook resulteren in 'harde zaken'. De technische mogelijkheden moeten als aanvulling worden beschouwd op het klassieke politiewerk. Zo is een aantal serieverkrachters in Amsterdam uiteindelijk opgepakt na een intensieve periode van observatie van een risicolocatie.

Meer aandacht voor serieplegers

Serieplegers kunnen soms lang ongestoord doorgaan met het plegen van delicten voordat de politie hen in het vizier heeft. De uitdaging voor de politie is om serieplegers in een zo vroeg mogelijk stadium te identificeren en op te pakken. Gegeven de middelen die de overheid besteedt aan recidivereductie, want Nederland moet veiliger, is op zijn minst de vraag gerechtvaardigd of een deel van de middelen niet in de voorkant van het probleem kan worden gestoken, namelijk dat een seriepleger in wording zich niet verder kan ontwikkelen door vroegtijdig in te grijpen in de criminele carrière. Een vergroting van de aandacht voor en investering in de opheldering van seriemisdrijven zou niet alleen kunnen leiden tot een hoger oplossingspercentage van misdrijven en mogelijk ook bepaalde vermissingen. Het doet tegelijkertijd recht aan de belangen van de slachtoffers en hun eventuele nabestaanden.

Literatuur

- Aa, S. van der (2010). *Stalking in the Netherlands* (diss. Tilburg).
- Alison, L., Bennell, C., Mokros, A. & Ormerod, D. (2002). The Personality Paradox in Offender profiling, a theoretical review of the processes involved in deriving background characteristics from crime scene actions. *Psychology, Public Policy, and Law*, 8, 115-135.
- Almond, L., Duggan, L., Shine, J. & Canter, D. (2005). Test of the arson action system model in an incarcerated population. *Psychology, Crime and Law*, 11(1) 1-15.
- American Psychiatric Association (2000). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders. DSM IV-TR*. Washington: American Psychiatric Association.
- Arndt, W.B., Hietpas, T. & Kim, J. (2004). Critical characteristics of male serial murderers. *American Journal of Criminal Justice*, 29(1), 117-131.
- Basile, K., Swahn, M., Chen, J. & Saltzman, L. (2006). Stalking in the United States: Recent national prevalence estimates. *American Journal of Preventive Medicine*, 31, 172-175.
- Bateman, A.L. & Salfati, C.G. (2007). An examination of behavioral consistency using individual behaviors or groups of behaviors in serial homicide. *Behavioral Sciences and the Law*, 25, 527-544.
- Beauregard, E., Lussier, P. & Proulx, J. (2005). The role of sexual interests and situational factors on rapists' *modus operandi*: implications for offender profiling. *Legal and Criminological Psychology*, 10, 265-278.
- Beauregard, E., Lussier, P. & Proulx, J. (2007). Criminal propensity and criminal opportunity. An Investigation of crime scene behaviors of sexual aggressors of women. In R.N. Kocsis (Ed.) *Criminal profiling. International theory, research, and practice*. Totowa: Humana Press.
- Beauregard, E., Proulx, J., Rossmo, K., Leclerc, B. & Allaire, J.F. (2007a). Script analysis of the hunting process of serial sex offenders. *Criminal Justice and Behavior*, 34, 1069-1984.
- Beauregard, E., Rossmo, K. & Proulx, J. (2007b). A descriptive model of the hunting process of serial sex offenders: A rational choice perspective. *Journal of Family Violence*, 22, 449-463.
- Becker, K.D., Stuewig, J., Herrera, V.M. & McCloskey, L.A. (2004). A study of fire setting and animal cruelty in children: family influences and adolescent outcomes. *Journal of the American Journal of Child & Adolescent Psychiatry*, 43(7), 905-912.
- Beek, D.J. van (1999). *De delictscenarioprocedure bij seksueel agressieve delinquenten*. Deventer: Gouda Quint.

- Beek, M. ter, Eshof, P. van den & Mali, B. (2010). Statistical modelling in the investigation of stranger rape. *Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling*, 7(1), 31, 47.
- Bennell, C., Bloomfield, S., Emeno, K. & Musolino, E. (2013). Classifying serial sexual murders/murderers: an attempt to validate Keppel and Walter's (1999) model. *Criminal Justice and Behavior*, 40(1), 5-25.
- Bennell, C. & Canter, D. (2002). Linking commercial burglary by modus operandi: tests using regression and ROC analysis. *Science and Justice*, 42, 1-12.
- Bennell, C., Snook, B., MacDonald, S., House, J. & Taylor, P. (2012). Computerized crime linkage systems: A critical review and research agenda. *Criminal Justice and Behavior*, 39, 620-637.
- Blaauw, E., Winkel, F.W. & Arensman, E. (2000). *The toll of stalking: the relationship between features of stalking and psychopathology of victims*. Vrije Universiteit Amsterdam/Universiteit Leiden.
- Blaauw, E., Winkel, F.W., Malsch, M., Freeve, A. & Arensman, E. (2001). Consequenties van stalking voor slachtoffers. In C.J. de Poot & M. Malsch (red.) *Bivakmuts, politiepet en toga: wisselwerking tussen criminaliteit en rechtshandhaving*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers.
- Boon, J.C.W. & Sheridan, L. (2001). Stalker typologies: a law enforcement perspective. *Journal of Threat Assessment*, 1, 75-79.
- Bootsma, L. (2004). *(In)consistent gedrag van serieverkrachters. Een onderzoek naar verschillende gedragsthema's die bij het linken van zaken een rol spelen*. Zoetermeer/ Utrecht: KLPD.
- Bos, M. & Horn, J. van (2007). Licht ontvlambaar? Onderzoek bij brandstichters. *De Waag 'News Flash'*, februari: 1-3.
- Bourget, D. & Bradford, J.M. (1989). Female arsonists. A clinical study. *The Bulletin of the American Academy of Psychiatry and the Law*, 17(3): 293-300.
- Brake, G. te & Eikelboom, A. (2008). *Geografische daderprofilering. Een inventarisatie van randvoorwaarden en succesfactoren*. Den Haag: Reed Business.
- Broeders, A.P.A. (2004). Forensisch onderzoek van A tot Z. *Justitiële Verkenningen*, 1, 20-38.
- Broeders, A.P.A. & Muller, E. (red.). (2008). *Forensische Wetenschap. Studies Over Forensische Kennis En Organisatie*. Deventer: Kluwer.
- Broeke, A. ten (2009). Een echte pyromaan is zeldzaam. Op: *Kennislink*, 11 februari, Vakpagina Gedragwetenschappen.
- Budd, T. & Mattinson, J. (2000). *The Extent and Nature of Stalking: Findings from the 1998 British Crime Survey*. London: Home Office.
- Cabe, K. (1994). Firefighter arson: Local alarm. *Fire Management Notes*, 56(1).
- Canter, D. (1994). *Criminal shadows: Inside the mind of a serial killer*. London: Harper Collins.

- Canter, David V. (1996). The Environmental Range of Serial Rapists. *Psychology in Action*. Dartmouth Benchmark Series . Dartmouth Publishing Company, Hantshire, UK, 217-230.
- Canter, D. (2000). Offender profiling and criminal differentiation. *Legal and Criminological Psychology*, 5, 23-46.
- Canter, D.V, Alison, L.J., Alison, E. & Wentink, N. (2004). The organized/disorganized typology of serial murder: Myth or model? *Psychology, Public policy and Law*, 10, 293-320.
- Canter, D.V. & Almond, L. (2002). *The burning issue: Research and strategies for reducing arson*. London: Office of the Deputy Prime Minister.
- Canter, D.V., Bennell, C., Alison, L.J. & Reddy, S. (2003). Differentiating Sex Offences: A Behaviorally Based Thematic Classification of Stranger Rapes. *Behavioral Sciences and the Law*, 21, 157-174.
- Canter, D. & Fritzon, K. (1998). Differentiating Arsonists: A Model of Firesetting Actions and Characteristics. In *Legal and Criminological Psychology*, 3, 73-96.
- Canter, D. & Larkin, P. (1993). The environmental range of serial rapists. *Journal of environmental Psychology and Marketing*, 13, 63-69.
- Canter, D., Missen, C. & Hodge, S. (1997). Are serial killers special? *Policing Today*, 2(1), 2-11.
- Canter, D.V. & Wentink, N. (2004). An empirical test of Holmes and Holmes's serial murder typology. *Criminal justice and Behavior*, 31(4), 489-515.
- Carbajal, K. (2010). Dr. Hannibal 'The Cannibal' Lecter and serial killers: does abuse beget violence? In K. Panchanathan (Ed.) *The Science of Fiction, evolutionary explanations of hypothetical human behavior*, volume 2. Los Angeles: University of California.
- Centraal Bureau voor de Statistiek (2012). *Brandweerstatistiek 2011*. Den Haag/Heerlen: CBS.
- Cohen, L.E. & Felson, M. (1979). Social Change and Crime Rate Trends: A Routine Activity Approach. *American Sociological Review*, 44: 588-608.
- Cormier, B.M., Angliker, C.C.J., Boyer, R. & Mersereau, G. (1972). The psychodynamics of homicide committed in a semispecific relationship. *Canadian Journal of Criminology and Corrections*, 14, 335-344.
- Davies, A. (1992). Rapists' behavior: A three aspect model as a basis for analysis and the identification of serial crime. *Forensic Science International*, 55, 173-194.
- Davies, A. (1997). Specific profile analysis: A data-based approach to offender profiling. In J.L. Jackson & D.A. Bekerian (Eds.) *Offender profiling: Theory, research and practice*. New York: Wiley, 191-207.
- Davis, C.A. (2007). *Women who kill: profiles of female serial killers*. London: Allison & Busby.

- Davis, J.A. & Lauber, K.M. (1999). Criminal Behavioral Assessment of Arsonists, Pyromaniacs, and Multiple Firesetters. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 15(3), 273-290.
- Debets, S.E.C. (2008). *Recidive van veroordeelde belagers* (doctoraalscriptie Leiden, NSCR).
- Debets, S.E.C., Keijser, J.W. de & Malsch, M. (2011). Stalkers na veroordeling op het rechte pad? Een exploratief onderzoek naar de recidive onder stalkers. *Panopticon*, 32, 12-28.
- De Haan, J.D. (2007). *Kirk's Fire Investigation*. New Jersey: Pearson Education Inc.
- Dickens, G., Sugarman, P., Ahmad, F., Edgar, S., Hofberg, K. & Tewari, S. (2007). Gender differences amongst adult arsonists at psychiatric assessment. *Medicine, Science and the Law*, 47(3), 233-238.
- Dietz, M.L. (1986). Killing sequentially: expanding the parameters of the conceptualization of serial and mass killers. In T. O'Reilly-Flemming (Ed.) *Serial and mass murder: theory research and policy*. Toronto: Canadian Scholars Press.
- Dietz, P.E., Hazelwood, R.R. & Warren, J. (1990). The sexually sadistic criminal and his offences. *Bulletin of the American Academy of Psychiatry and the Law*, 18, 163-178.
- Dings, F. (2005). *Recidive bij brandstichters. Onderzoek in het kader van de studie Klinische Psychologie aan de Universiteit van Amsterdam*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam/De Waag.
- Doley, R. (2003). Making Sense of Arson Through Classification. *Psychiatry, Psychology and Law*, 10(2), 346-352.
- Dore, K. (2010). Sociopaths and Serial Killers: on how people become capable of committing selfish acts of violence without remorse. In K. Panchanathan (Ed.) *The Science of Fiction, evolutionary explanations of hypothetical human behavior*, volume 2. Los Angeles: University of California.
- Douglas, J. & Munn, C. (1992). Violent crime scene analysis: modus operandi, signature and staging. *FBI Law Enforce Bulletin*, 61, 1-10.
- Douglas, J.E., Burgess, A.W., Burgess, A.G. & Ressler, R.K. (2006). *Crime classification manual: A standard system for investigating and classifying violent crimes*, 2nd ed., San Francisco: John Wiley and Sons.
- Dressing, H., Kühner, C. & Gass, P. (2005). Lifetime prevalence and impact of stalking in a European population. *British Journal of Psychiatry*, 187, 168-172.
- Edwards, M.J. & Grace, R.C. (2006). Analyzing the offence locations and residential base of serial arsonists in New Zealand. *American Psychologist*, 41(3): 219-226.
- Egger, S. (1984). A working definition of serial murder and the reduction of linkage blindness. *Journal of Police Science and Administration*, 12, 348-357.
- Egger, S. (1990). *Serial murder: An elusive phenomenon*. New York: Praeger.
- Egger, S. (2003). *The need to kill: inside the world of the serial killer*. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.

- Eke, A.W., Hilton, N.Z., Meloy, J.R., Mohandie, K. & Williams, Z. (2011). Predictors of recidivism by stalkers. A nine year follow up of police contacts. *Behavioral Sciences and the Law*, 29, 271-283.
- Eshof, P. van den, Bootsma, L. & Brandt, C. (2007). Het traceren van serieplegers. In A.Ph. van Wijk, R.A.R. Bullens & P. van den Eshof (red.) *Facetten van zedencriminaliteit*. Den Haag: Elsevier.
- Evans, S. & Skinner, K. (2000). *The Ultimate Jack the Ripper Sourcebook*. Londen: Robinson.
- Evans, S. & Skinner, K. (2005). *Jack The Ripper. Letters From Hell*. UK: Sutton Publishing Ltd.
- Farnham, F.R., James, D.V. & Cantrell, P. (2000). Association between violence, psychosis, and relationship to victim in stalkers. *The Lancet*, 355, 199.
- Farrington, D., Coid, J., Harnett, L., Jolliffe, D., Soteriou, N. & Turner, R.E. (2006). *Criminal careers up to age 50 and life success up to age 48: new findings from Cambridge Study in Delinquent Development*. London: Home Office.
- Faulk, M. (1998). *Basic forensic psychiatry*. Oxford: Blackwell Scientific.
- Ferwerda, H., Kleemans, E., Korf, D. & Laan, P. van der (2003). Veelplegers. *Tijdschrift voor Criminologie*, 45(2), 110-118.
- Fox, J.A. & Levin, J. (1994). *Overkill: Mass murder and serial killing exposed*. New York: Plenum Press.
- Fox, J.A. & Levin, J. (2005). *Extreme killing: understanding serial and mass murder*. Thousand Oaks: Sage Publishing, Inc.
- Freeman, L. (1956). *Catch me before I kill more*. New York: Pocket Books.
- Fremouw, W.J., Westrup, D. & Pennypacker, J. (1997). Stalking on campus: the prevalence and strategies for coping with stalking. *Journal of Forensic Sciences*, 42, 666-669.
- Fritzon, K. (2001). An examination of the relationship between distance travelled and motivational aspects of fire setting behavior. *Journal of Environmental Psychology*, 21, 45-60.
- Fritzon, K., Canter, D. & Wilton, Z. (2001). The application of an action system model to destructive behaviour: The examples of Arson and Terrorism. *Behavioral Sciences and the Law*, 19, 657-690.
- Gannon, T.A. & Pina, A. (2010). Firesetting: Psychopathology, theory and treatment. *Aggression and Violent Behavior*, 15, 224-238.
- Geller, J.L. (1992). Pathological fire setting in adults. *International Journal of Law and Psychiatry*, 15, 283-302.
- Geller, J.L. (2008). Firesetting. A Burning Issue. In R.N. Kocsis (Ed.) *Serial Murder and the Psychology of Violent Crimes*. Totowa: Humana Press.
- Gemert, F. van (1993). Mr. Hyde en de Mythe: duiding en perceptie van seriemoord. *Tijdschrift voor Criminologie*, 35(3), 203-223.

- Geberth, V.J. (1996). *Practical homicide investigation: Tactics, procedures, and forensic techniques*, 3rd ed., Boca Raton, FL: CRC Press.
- Geberth, V.J. (2011). Black serial killers, the perception versus the reality. *PI magazine*, January/February, 42-47.
- Giannangelo, S.J. (1996). *The psychopathology of serial murder: A theory in violence*. Westport, CT: Praeger.
- Goldsworthy, T. (2009). Serial rape: An investigative approach. In W. Petherick (Ed.) *Serial crime. Theoretical and practical issues in behavioral profiling*. Burlington: Elsevier Academic Press.
- Goodroe, C. (1987). Tracking the serial offender. *Law and Order*, 35, 29-33.
- Geberth, V.J. (1986). Mass, serial and sensational homicides. *Law and Order*, 34, 20-22.
- Gorby, B. (2000). *Serial murder: a cross-national descriptive study: master's thesis*. California: California State University.
- Grapendaal, M. & Tilburg, W. van (2002). Veelplegers in Nederland. *Tijdschrift voor Criminologie*, 44(3), 214-230.
- Graney, D.J. & Arrigo, B.A. (2002). *The Power Serial Rapist: A Criminology-Victimology Typology of Female Victim Selection*. Springfield, IL: Charles C Thomas.
- Grant, J.E. & Kim, S.W. (2007). Clinical characteristics and psychiatric comorbidity of pyromania. *The Journal of Clinical Psychiatry*, 68: 1717-1722.
- Gregory, S., Simmons, A., Kumari, V., Howard, M., Hodgins, S. & Blackwood, N. (2012). The Antisocial Brain: Psychopathy Matters – a structural MRI investigation of antisocial male offenders. In *Archives of General Psychiatry – a JAMA Network publication* (7th May 2012).
- Groth N.A. & Burgess, A.W. (1977). Sexual Dysfunction During Rape. *New England Journal of Medicine*, October 6, 764-766.
- Groth, N.A., Burgess, A. & Holmstrom, L. (1977). Rape, power, anger and sexuality. *American Journal of Psychiatry*, 134, 1239-1243.
- Grubin, D., Kelly, P. & Ayis, S. (1997). *Linking Serious Sexual Assaults*. London: Home Office: Police Research Group.
- Grubin, D., Kelly, P. & Brunson, C. (2001). *Linking serious sexual assaults through behaviour*. London: Home Office.
- Guillén, T. (2007). *Serial killers: issues explored through the Green River murders*. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.
- Gurian, E.A. (2011). Female serial murderers: directions for future research on a hidden population. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 55(1), 27-42.
- Häkkinen, H., Puolakka, P. & Santtila, P. (2004). Crime scene actions and offender characteristics in arson. *Legal and Criminological Psychology*, 9, 197-214.
- Harbers, E., Deslauriers-Varin, N., Beauregard, E. & Kemp, J. van der (2012). Testing the behavioural and environmental consistency of serial sex offenders: A signature

- approach. *Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling*. Published online in Wiley Online Library.
- Harbort, S. & Mokros, A. (2001). Serial murderers in Germany from 1945 to 1995: A descriptive study. *Homicide Studies*, 5, 331-334.
- Hare, R.D. (1996). Psychopathy and antisocial personality disorder: A case of diagnostic confusion. *Psychiatric Times*, 13(2), 39-40.
- Hare, R.D. (2003). *The Hare Psychopathy Checklist-Revised*, 2nd ed., Toronto, ON: Multi-Health Systems.
- Harmon, R.B., Rosner, R. & Owens, H. (1995). Obsessional harassment and erotomania in a criminal court population. *Journal of Forensic Sciences*, 40, 188-196.
- Harmon, R.B., Rosner, R. & Owens, H. (1998). Sex and violence in a forensic population of obsessional harassers. *Psychology, Public Policy and Law*, 4, 236-249.
- Harris, G.T. & Rice, M.E. (1996). A Typology of Mentally Disordered Firesetters. *Journal of Interpersonal Violence*, 11, 351-363.
- Harris, D.A., Smallbone, S., Dennison, S. & Knight, R.A. (2009). Specialization and versatility in sexual offenders referred for civil commitment. *Journal of Criminal Justice*, 1, 37-44.
- Hazelwood, R.R. & Burgess, A. (1987). An introduction to the serial rapist: research by the FBI. *FBI Law Enforcement Bulletin*, September, 16-24.
- Hazelwood, R. & Burgess, A.W. (Ed.). (2001). *Practical aspects of rape investigation: A multidisciplinary approach*, 3rd ed., Boca Raton, FL: CRC Press.
- Hazelwood, R.R. & Warren, J. (1989). The serial rapist: His characteristics and victims (Part 1). *FBI Law Enforcement Bulletin*, 145-159.
- Hazelwood, R.R. & Warren, J. (1990). The criminal behavior of the serial rapist. *FBI Law Enforcement Bulletin*, 26, 18-25.
- Hazelwood, R.R. & Warren, J.I. (2003). Linkage analysis: modus operandi, ritual and signature in serial sexual crime. *Aggression and Violent Behavior*, 8, 587-598.
- Heide, K.M. & Solomon, E.P. (2006). Biology, childhood trauma and murder. Rethinking justice. *International Journal of Law and Psychiatry*, 29(3), 220-233.
- Heil, P., Ahlmeyer, S. & Simons, D. (2003). Crossover Sexual Offenses. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, 15(4), 221-236.
- Hickey, E. (1991). *Serial murderers and their victims*. Belmont, CA: Wadsworth, Inc.
- Hickey, E.W. (1997). *Serial murderers and their victims*, 2nd edition, Belmont, CA: Wadsworth Publishing Company.
- Hickey, E.W. (2002). *Serial murderers and their victims*, 3th edition, Belmont, CA: Wadsworth Publishing Company.
- Hickey, E.W. (2006). *Serial murderers and their victims*, 4th edition, Belmont, CA: Wadsworth Publishing Company.
- Hickey, E.W. (2010). *Serial murderers and their victims*, 5th edition, Belmont, CA: Wadsworth Publishing Company.

- Hickle, K.E. & Roe-Sepowitz, D.E. (2010). Female juvenile arsonists: An exploratory look at characteristics and solo and group arson offences. *Legal and Criminological Psychology*, 15, 385-399.
- Hildebrand, M. (2004). *Psychopathy in the treatment of forensic psychiatric patients: assessment, prevalence, predictive validity and clinical implications*. Amsterdam: Dutch University Press.
- Hodge, S. (2000). Serial killing. In J. Siegel, G. Knupfer & P. Saukko (red.) *Encyclopedia of Forensic Sciences*. San Diego: Academic Press.
- Hoek, A. van (1989). *Brandstichting in Nederland: daders, slachtoffers en schade*. Amsterdam: Bureau Criminaliteitspreventie.
- Hol, D. (2010). *Criminele carrières van herhaaldelijke brandstichters. Een onderzoek naar het verloop van de criminele carrières van herhaaldelijke brandstichters in de politieregio Brabant-Noord*. Apeldoorn: Politieacademie.
- Holmes, R.M. & DeBurger, J.E. (1985). Profiles in terror: the serial murderer. *Federal Probation*, 49, 29-34.
- Holmes, R.M. & DeBurger, J.E. (1988). *Serial murder*. Newsbury Park: Sage Publications.
- Holmes, R.M. & Holmes, S.T. (1996). *Profiling violent crimes: An investigating tool*. Los Angeles: Sage Publishing.
- Holmes, R.M. & Holmes, S.T. (1998). *Contemporary Perspectives on Serial Murder*. Los Angeles: Sage Publications.
- Holmes, R.M. & Holmes, S.T. (2009). *Profiling Violent Crimes: an investigative tool*. Los Angeles: Sage Publishing.
- Holmes, R.M. & S.T. Holmes (2010). *Serial murder*, 3rd edition, Los Angeles: Sage Publications.
- Homant, R.J. & Kennedy, D.B. (2009). Understanding Serial Sexual Murder: A Biopsychosocial Approach. In W. Petherick (red.) *Serial Crime: Theoretical and practical issues in behavioral profiling*. San Diego, CA: Elsevier Academic Press.
- Huff, T.G. (1994). *Fire-setting fire fighters: arsonists in the fire-department: identification and prevention*. Quantico: Federal Bureau of Investigation.
- Huff, T.G., Gary, G.P. & Icove, D. (1997). *The myth of pyromania*. National Center of the Analysis of Violent Crime. Washington DC: Federal Bureau of Investigation, Department of Justice.
- Inciardi, J.A. (1970). The adult firesetter: a typology. *Criminology* 8, 145-155.
- Jackson, H.F., Glass, C. & Hope, S. (1987). A functional analysis of recidivistic arson. *British Journal of Clinical Psychology*, 26, 175-185.
- Jacobson, R.R. (1985). Child fire setters: a clinical investigation. *Journal of Child Psychology & Psychiatry & Allied Disciplines*, 26(5), 759-768.
- Jenkins, P. (1988). Serial murder in England 1940-1985. *Journal of Criminal Justice*, 16, 1-15.

- Jenkins, P. (1989). Serial murder in the United States 1900-1940: a historical perspective. *Journal of Criminal Justice*, 17, 377-392.
- Jenkins, P. (1992). A Murder 'Wave'? Trends in American serial homicide 1940-1990. *Criminal Justice Review*, 17, 1-19.
- Kamb, L. (2003). *In their own words: the twisted art of murder*. Seattle: Post-Intelligencer.
- Kamphuis, J.H., Emmelkamp, P.M.G. & Bartak, A. (2003). Individual differences in post-traumatic stress following postintimate stalking: Stalking severity and psychosocial variables. *British Journal of Clinical Psychology*, 42, 145-156.
- Keeney, B.T. & Heide, K.M. (1995). Serial Murder: A More Accurate and Inclusive Definition. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 39(4), 1995.
- Kemp, J. van der & Koppen, P.J. van (2007). Fine-tuning geographical profiling. In R.N. Kocsis (Ed.) *Criminal profiling. International theory, research and practice*. Totowa: Humana Press.
- Keppel, R.D. (1997). *Signature Killers: Interpreting the calling cards of serial murderers*. New York: Pocket Books.
- Keppel, R.D. (2000). Investigation of the serial offender: linking cases through M.O. and signature. In Schlesinger, L.B. (Ed.) *Serial Offenders*. Boca Raton, FL: CRC Press.
- Kienlen, K.K., Birmingham, D.L., Solberg, K.B., O'Regan, J.T. & Meloy, J.R. (1997). A comparative study of psychotic and nonpsychotic stalking. *Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law*, 25, 317-334.
- Kiger, K. (1990). *The darker figure of crime: the serial murder enigma*. Egger, S. (Ed.) *Serial murder: An elusive phenomenon*. New York: Praeger.
- Kinnell, H. (2008). *Violence and sex work in Britain*. Cullompton, Devon: Willan Publishing.
- Klinkhamer, B. (2011). *Herkenning van seriematigheid bij brandstichting. Kernopgave Wetenschappelijke Expertise en Opsporing*. Apeldoorn: Politieacademie.
- KLPD-DNRI (2007). *Rapport Gedragkundige Rechercheadviesing. Adviesrapport, 6 november 2007*. Zoetermeer: DNRI, Productgroep Gedragsanalyse. Vertrouwelijk.
- Knight, R.A. (1999). Validation of a typology for rapists. *Journal of Interpersonal Violence*, 14, 297-323.
- Knight, R.A. & Prentky, R.A. (1990). Classifying sexual offenders: the development and corroboration of taxonomic models. In W.L. Marshall, D.R. Laws & H.E. Barbaree (Eds.) *Handbook of sexual assault: issues, theories and treatment of the offender*. New York: Plenum Press.
- Knight, Z.G. (2006). Some thoughts on the psychological roots of the behavior of serial killers as narcissists: an object relations perspective. *Social Behaviour and Personality*, 34(10), 1189-1206.
- Kocsis, R.N. (2002). Arson: Exploring Motives and Possible Solutions. *Trends & Issues in Crime and Criminal Justice*, 236, 1-6.

- Kocsis, R.N. (2006). *Criminal Profiling. Principles and Practice*. Totowa: Humana Press.
- Kocsis, R.N. (2007). Skills and accuracy in criminal profiling. In R.N. Kocsis (Ed.) *Criminal profiling. International theory, research, and practice*. Totowa: Humana Press.
- Kocsis, R.N. (2006). Criminal profiling of serial arson offenses. In R.N. Kocsis (Ed.) *Criminal profiling, principles and practice*. Totowa: Humana Press.
- Kocsis, R.N. & Cooksey, R.W. (2002). Criminal Psychological Profiling of Serial Arson Crimes. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 46(6), 631-656.
- Kocsis, R.N. & Irwin, H.J. (1997). An analysis of spatial patterns in serial rape, arson and burglary: the utility of circle theory of environmental range to psychological profiling. *Psychiatry, Psychology & Law*, 4, 195-206.
- Kocsis, R.N. & Irwin, H.J. (1998). The psychological profile of serial offenders and a redefinition of the misnomer of serial crime. *Psychiatry, Psychology, and Law*, 5(2), 197-213.
- Kocsis, R.N. & Palermo, G.B. (2007). Contemporary problems in criminal profiling. In R.N. Kocsis (Ed.) *Criminal profiling, principles and practice*. Totowa: Humana Press.
- Kolko, D. (2002). *Handbook on firesetting in children and youth*. San Diego, CA: Academic Press.
- Kolko, D., Herschell, A. & Scharf, D. (2006). Education for boys who set fires: specificity, moderators and predictors for recidivism. *Journal of Emotional and Behavioral Disorders*, 14(4), 227-234.
- Koolen, N.C.J.C. (2008). *Als de brandweerheld een brandstichter is*. Online te raadplegen via www.infopuntveiligheid.nl.
- Koppen, P.J. van, Kemp, J.J. van der & Poot, C.J. de (2002). Geografische daderprofilering. In P.J. van Koppen, D.J. Hessing, H.L.G.J. Merckelbach & H.F.M. Crombag (Eds.) *Het Recht van Binnen: Psychologie van het Recht*. Deventer: Kluwer.
- Koring, C. & Tiehuis, M. (2011). *De vrouwenjager. Aangrijpende reconstructie van de doodslag op de dertienjarige Sybine Jansons*. Amsterdam: Uitgeverij Carrera.
- Kraemer, G.W., Lord, W.D. & Heilbrun, K. (2004). Comparing single and serial homicide offenses. *Behaviour Science and the Law*, 22, 325-343.
- Krafft-Ebing, R. von (1886). *Psychopathia Sexualis*. Philadelphia, P.A: F.A. Davis.
- Krikke, T.H. (2010). *Brandstichting in Kennemerland, Een analyse van dader- en delictkenmerken als basis voor een opsporingsgericht classificatiemodel* (afstudeerscriptie Leiden).
- Laan, A. van der & Blom, M. (2011). *Jeugdcriminaliteit in de periode 1996-2010. Ontwikkelingen in zelfgerapporteerde daders, door de politie aangehouden verdachten en strafrechtelijke daders op basis van de Monitor Jeugdcriminaliteit 2010*. Den Haag: WODC.

- LaBrode, R.T. (2007). Etiology of the psychopathic serial killer: an analysis of anti-social personality disorder, psychopathy and serial killer personality and crime scene characteristics. *Brief Treatment and Crisis Intervention* 7(2), 151-160.
- Langan, P.A., Schmitt, E.L. & Durose, M.R. (2003). *Recidivism of Sex Offenders Released from Prison in 1994*. US: U.S. Department of Justice. Office of Justice Programs, Bureau of Justice Statistics.
- LeBeau, J.L. (1987a). Patterns of stranger and serial offending: factors distinguishing apprehended and at large offenders. *The Journal of Law & Criminology*, 78, 309-326.
- LeBeau, J.L. (1987b). The journey to rape: Geographic distance and the rapist's method of approaching the victim. *Journal of Police Science and Administration*, 15, 129-136.
- Leiden, I. van & Ferwerda, H. (2006). *Cold cases – een hot issue. Toepassing en opbrengsten van hernieuwd onderzoek naar onopgeloste kapitale delicten*. Politiekunde nr. 13. Den Haag: Uitgeverij Elsevier Overheid.
- Leiden, I. van & Jakobs, J. (2006). *Groepszedenmisdriven onder minderjarigen: een analyse van een Rotterdamse casus*. Politiewetenschap nr. 29. Zeist: Uitgeverij Kerckebosch.
- Leong, G.B. (1992). A psychiatric study of persons charged with arson. *Journal of Forensic Sciences*, 37(5), 1319-1326.
- Levin, J. & Fox, J. (1985). *Mass murder: America's growing menace*. New York: Plenum Press.
- Levin, J. & Fox, J.A. (2008). Normalcy in behavioral characteristics of the sadistic serial killer. In R.N. Kocsis (Ed.) *Serial Murder and the Psychology of Violent Crimes*. Totowa: Humana Press.
- Lewis, N.D.C. & Yarnell, H. (1951). Pathological fire setting (pyromania). In R.G. Vreeland & M.B. Waller (Eds.) *The Psychology of Fire Setting: A Review and Appraisal*. Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office.
- Leyton, E. (1986). *Compulsive killers: The story of modern multiple murder*. New York: New York University Press.
- Leyton, E. (1989). *Hunting humans: the rise of the modern multiple murderer*. Harmondsworth: Penguin books.
- Lindberg, N., Holi, M.M., Tani, P. & Virkkunen, M. (2005). Looking for pyromania: Characteristics of a consecutive sample of Finnish male criminals with histories of recidivist fire-setting between 1973 and 1993. *BMC Psychiatry*, 5(47).
- Linedecker, C. (1990). *Serial thrill killers*. New York: Knightsbridge Publishing Company.
- Lloyd-Goldstein, R. (2000). Serial stalkers: recent clinical findings. In L. Schlesinger (Ed.) *Serial offenders: current thoughts, recent findings*. US: CRC Press.
- Lundrigan, S. & Canter, D. (2001). Spatial patterns of serial murder: an analysis of disposal site location choice. *Behavioral Sciences and the Law*, 19, 595-610.

- Malsch, M. (2004). *De Wet Belaging. Totstandkoming en toepassing*. Nijmegen: Ars Aequi Libri.
- Malsch, M., Ijpelaar, G. & Nijboer, H. (2007). Publicatie van strafrechtelijke uitspraken. Evenwichtige rechtsontwikkeling of ijdelheid van de rechter? In M. Malsch & N. van Manen (red.) *De begrijpelijkheid van de rechtspraak*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers.
- Malsch, M., Keijser, J.W. de & Debets, S.E.C. (2011). Are stalkers recidivists? Repeated offending by convicted stalkers. *Violence & Victims*, 1, 3-15.
- Malsch, M., Keijser, J.W. de & Rodjan, A. (2006). Het succes van de Nederlandse Belagingswet: groei aantal zaken en opgelegde sancties. *Delikt & Delinkwent*, 8, 855-869.
- Malsch, M., Visscher, M. & Blaauw, E. (2002). *Stalking van bekende personen*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers.
- Malsch, M., Visscher, M. & Blaauw, E. (2010). Stalking. De rol van de wet en van andere remedies. In P.J. van Koppen, H. Merckelbach, J.W. de Keijser & M. Jelicic (red.) *Reizen met mijn rechter*. Arnhem: Gouda Quint.
- McAnaney, K., Curliss, L. & Abeyta-Price, C.E. (1993). From Imprudence to Crime: Anti-Stalking Laws. *Notre Dame Law Review*, 68(4), 830-849.
- McCormack, A., Rokous, F., Hazelwood, R. & Burgess, A. (1992). An exploration of incest in the childhood development of serial rapists. *Journal of Family Violence*, 7(3), 219-228.
- McEwan, T., Mullen, P.E. & Purcell, R. (2007). Identifying risk factors in stalking: A review of current research. *International Journal of Law and Psychiatry*, 30, 1-9.
- McEwan, T.E., Mullen, P.E., Mackenzie, R.D. & Ogloff J.R.P. (2009). Violence in stalking situations. *Psychol Med*, 39, 1469-1478.
- McFarlane, J.M., Campbell, J.C., Wilt, S., Sachs, C.J., Ulrich, Y. & Xu, X. (1999). Stalking and Intimate Partner Femicide. *Homicide Studies*, 3(4), 300-316.
- Meaney, R. (2004). Commuters & marauders: An Examination of the Spatial Behaviour of Serial Criminals. *Journal of Investigative Psychology & Offender Profiling*, 1(2), 121-137.
- Meloy, J.R. (1998). The psychology of stalking. In J.R. Meloy (Ed.) *The psychology of stalking. Clinical and Forensic perspectives*. San Diego: Academic Press.
- Meloy, J.R. (1999). Stalking: An old behavior, a new crime. *Psychiatric Clinics of North America*, 22, 85-99.
- Meloy, J.R. (2003). When stalkers become violent: the threat to public figures and private lives. *Psychiatric Annals*, 33, 659-665.
- Meloy, J.R. & Boyd, C. (2003). Female Stalkers and Their Victims. *Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law*, 31, 211-219.
- Meloy, J.R., Davis, B. & Lovette, J. (2001). Risk factors for violence among stalkers. *Journal of Threat Assessment*, 1, 3-16.

- Meloy, J.R. & Gothard, S. (1995). Demographic and clinical comparison of obsessional followers and offenders with mental disorders. *American Journal of Psychiatry*, 152, 258-263.
- Menzies, R., Federoff, J.P., Green, C. & Isaacson, K. (1995). Prediction of dangerous behavior in male erotomania. *British Journal of Psychiatry*, 166, 529-536.
- Miethe, T.D., Olson, J. & Mitchell, O. (2006). Specialization and persistence in the arrest histories of sex offenders: A comparative analysis of alternative measures and offense types. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 3, 204-229.
- Miller, L. (2012). Stalking: Patterns, motives, and intervention strategies. *Aggression and Violent Behavior*, 17, 495-506.
- Moffitt, T. (1993). Adolescence-Limited and Life-Course-Persistent Antisocial Behavior: A developmental taxonomy. *Psychological Review*, 100(4), 674-701.
- Mohandie, K., Meloy, J.R., McGowan, M.G. & Williams, J. (2006). The RECON typology of stalking: reliability and validity based upon a large sample of North American stalkers. *Journal of Forensic Sciences*, 51(1), 147-155.
- Mokros, A. & Alison, L.J. (2002). Is offender profiling possible? Testing the predicted homology of crime scene actions and background characteristics in a sample of rapists. *Legal and Criminological Psychology*, 7, 25-43.
- Montgomery, J. E. (1993). Organizational Survival: Continuity or Crisis? In M. Layton (Eds.) *Policing in the Global Community: The Challenge of Leadership*. Burnaby, British Columbia: Simon Fraser University.
- Morris, J. (2012). *Jack the Ripper: The Hand of a Woman*. Wales: Seren Books.
- Morton, R.J. & Hiltz, M.A. (Eds.). (2008). *Serial Murder: Multi Disciplinary Perspectives for Investigators*. United States Department of Justice, Federal Bureau of Investigation.
- Mullen, P.E. & Pathé, M. (1994). The pathological extensions of love. *The British Journal of Psychiatry*, 165, 614-623.
- Mullen, P.E., Pathé, M. & Purcell, R. (2000). *Stalkers and their Victims*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mullen, P.E., Pathé, M., Purcell, R. & Stuart, G.W. (1999). Study of stalkers. *American Journal of Psychiatry*, 156, 1244-1249.
- Myers, W. (2004). Serial murder by children and adolescents. *Behavioral Sciences and the Law*, 22, 357-374.
- Myers, W.C., Gooch, E. & Meloy, J.R. (2005). The role of psychopathy and sexuality in a female serial killer. *Journal of Forensic Sciences*, 50, 652-657.
- Nederlands Forensisch Instituut (2011). Jaarverslag 2011. <http://dnajaarverslag2011.forensischinstituut.nl/pagina/kwaliteit>.
- Newton, M. (2000). *Encyclopedia of serial killers*. New York: Checkmark Books.
- Norris, J. (1988). *Serial killers: The growing menace*. New York: Doubleday.
- Olsen, L. & Kamb, L. (2003). *Missing person cases are routinely ignored*. Seattle: Post-Intelligencer.

- Palarea, R.E., Zona, M.A., Lane, J.C. & Langhinrichsen-Rohling, J. (1999). The dangerous nature of intimate relationship stalking: Threats, violence and associated risk factors. *Behavioral Sciences and the Law*, 17, 269-283.
- Palmer, E.J., Caulfield, L.S. & Hollin, C.R. (2005). *Evaluation of interventions with arsonists and young fire setters*. London: Office of the Deputy Prime Minister/ University of Leicester.
- Park, J., Schlesinger, L.B., Pinizzotto, A.J. & Davis, E.F. (2008). Serial and Single-Victim Rapists: Differences in Crime-Scene Violence, Interpersonal Involvement and Criminal Sophistication. *Behavioral Sciences and the Law*, 26, 227-237.
- Pathé, M. (2002). *Surviving stalking*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Pathé, M. & Mullen, P.E. (1997). The impact of stalkers on their victims. *British Journal of Psychiatry*, 170, 12-17.
- Petherick, W. & Ferguson, C. (2009). Behavioral consistency, the homology assumption, and the problems of induction. In W. Petherick (Ed.) *Serial crime. Theoretical and practical issues in behavioral profiling*. Burlington: Elsevier Academic Press.
- Petherick, W. (2009). *Serial crime. Theoretical and practical issues in behavioral profiling*. Amsterdam: Elsevier.
- Pino, N.W. (2005). Serial offending and the criminal events perspective. *Homicide Studies*, 2, 109-148.
- Pisani, A.L. (1982). Identifying arson motives. *Fire and Arson Investigator*, 32(4), 18-25.
- Polaschek, D.L.L., Hudson, S.M., Ward, T. & Siegert, R.J. (2001). Rapists' Offense Processes: A Preliminary Descriptive Model. *Journal of Interpersonal Violence*, 16(6), 523-544.
- Pollock, P.H. (1995). A case of spree serial murder with suggested diagnostic opinions. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 39(3), 258-268.
- Poot, C.J. de, Bokhorst, R.J., Koppen, P.J. van & Muller, E.R. (2004). *Rechercheportret: over dilemma's in de opsporing*. Alphen aan de Rijn: Kluwer.
- Potterat, J.J., Brewer, D.D., Muth, S.Q., Rothenberg, R.B., Woodhouse, D.E., Muth, J.B., Stites, H.K. & Brody, S. (2004). Mortality in a long term open cohort of prostitute women. *American Journal of Epidemiology*, 159(8), 778-785.
- Prentky, R., Burgess, A. & Carter, D. (1986). Victim responses by rapist type: an empirical and clinical analysis. *Journal of Interpersonal Violence*, 1, 73-98.
- Prentky R., Burgess, A., Rokous, F., Lee, A., Hartman, C., Ressler, R. & Douglas, J. (1989). The presumptive role of fantasy in serial sexual homicide. *American journal of Psychiatry*, 146(7), 887-891.
- Prins, H. (2001). Arson, a brief review. *Prison Service Journal*, 2(5), 112-120.
- Purcell, R., Pathé, M. & Mullen, P.E. (2001). A study of women who stalk. *American Journal of Psychiatry*, 158, 2056-2060.

- Purcell, R., Pathé, M. & Mullen, P.E. (2002). The prevalence and nature of stalking in the Australian community. *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry*, 36, 114-120.
- Purcell, R., Pathé, M. & Mullen, P.E. (2004). When do repeated intrusions become stalking? *Journal of Forensic Psychiatry and Psychology*, 15(4), 571-583.
- Purcell, R., Pathé, M. & Mullen, P. (2005). Association between stalking victimisation and psychiatric morbidity in a random community sample. *British Journal of Psychiatry*, 187, 416-420.
- Quinet, K. (2007). The missing missing. Toward a quantification of serial murder victimization in the United States. *Homicide Studies*, 11(4), 319-339.
- Quinet, K. (2011). Prostitutes as victims of serial homicide: trends and case characteristics 1970-2009. *Homicide Studies*, 15(1), 74-100.
- Raine, A., Lencz, T., Taylor, K., Hellige, J.B., Bihrlé, S., LaCase, L., Ishikawa, S.S. & Colletti, P. (2003). Corpus callosum abnormalities in psychopathic antisocial individuals. *Archives of General Psychiatry*, 60, 1134-1142.
- Räsänen, P., Hirvenoja, R., Hakko, H. & Väisänen, E. (1995). A portrait of the juvenile arsonist. *Forensic Science International*, 73, 41-47.
- Rennison, C.M. (2002). *Rape and sexual assault: Reporting to police and medical attention, 1992-2000*. US: U.S. Department of Justice, Office of Justice Programs, Bureau of Justice Statistics.
- Repo, E. & Virkkunen, M. (1997). Criminal recidivism and family histories of schizophrenic and non-schizophrenic fire setters: Comorbid alcohol dependence in schizophrenic fire setters. *Journal of the American Academy of Psychiatry and Law*, 25, 207-215.
- Ressler, R.K., Burgess, A.W. & Douglas, J.E. (1988). *Sexual Homicide: Patterns and Motives*. New York: Free Press.
- Ressler, R.K., Burgess, A.W., Douglas, J.E., Hartman, C.R. & D'Agostino, R.B. (1986). Serial killers and their victims: identifying patterns through crime scene analysis. *Journal of Interpersonal Violence*, 1, 288-308.
- Ressler, R.K. & Schachtman, T. (1993). *Whoever Fights Monsters*. New York: Macmillan/St. Martin's Press.
- Revitch, E. & Schlesinger, L.B. (1989). *Sex Murder and Sex Aggression*. Springfield, IL: Charles C. Thomas.
- Rice, M.E. & Harris, G. (1991). Fire setters admitted to a maximum security psychiatric institution. *Journal of Interpersonal Violence*, 6(4), 461-475.
- Ritchie, E.C. & Huff, T.G. (1999). Psychiatric aspects of arsonists. *Journal of Forensic Science*, 44(4): 733-740.
- Rix, K.J.B. (1994). A psychiatric study of adult arsonists. *Medicine, Science and Law*, 34(1), 21-34.

- Roe-Sepowitz, D. & Hickie, K. (2011). Comparing boy and girl arsonists: Crisis, family, and crime scene characteristics. *Legal and Criminological Psychology*, 16(2), 277-288.
- Rosenfeld, B. (2004). Violence risk factors in stalking and obsessional harassment: A review and preliminary meta-analysis. *Criminal Justice and Behavior*, 31, 9-36.
- Rosenfeld, B. & Harmon, R. (2002). Factors associated with violence in stalking and obsessional harassment cases. *Criminal Justice and Behavior*, 29, 671-691.
- Rossmo, D. (1997). Geographic profiling. In J. Jackson & D. Bekerian (Eds.) *Offender profiling: Theory, Research and Practice*. UK: Wiley.
- Rossmo, D.K. (2000). *Geographic profiling*. Boca Raton, Florida: CRC Press LLC.
- Salfati, C.G. (2009). Prostitute homicide: an overview of the literature and comparison to sexual and non-sexual female victim homicide. In D. Canter, M. Ioannou & D. Youngs (Eds.) *Safer sex in the city: the experience and management of street prostitution*. Surrey: Ashgate Publishing.
- Salfati, C.G., James, A.R. & Ferguson, L. (2008). Prostitution homicides: a descriptive study. *Journal of Interpersonal Violence*, 23(4), 505-543.
- Santtila, P., Fritzon, K. & Tamelander, A.L. (2004). Linking arson incidents on the basis of crime scene behavior. *Journal of Police and Criminal Psychology*, 19(1), 1-16.
- Santtila, P., Häkkänen, H. & Fritzon, K. (2002). Inferring the characteristics of an arsonist from crime scene behaviour: a case study in offender profiling. *International Journal of Police Science and Management*, 5(1), 1-15.
- Sapp, A.D., Huff, T.G., Gary, G.P. & Icové, D.J. (1998). *A Motive-based offender analysis of serial arsonists*. Quantico, Virginia: National Centre for the Analysis of Violent Crime, FBI Academy.
- Sapp, A.D., Huff, T.G., Gary, G.P., Icové, D.J. & Horbert, P. (1996). *A report of Essential Findings from a Study of Serial Arsonists*, 2nd printing, Quantico, Virginia: FBI Academy.
- Schlesinger, L.B. (2000). *Serial offenders. Current thought, recent findings*. New York: CRC Press.
- Schlesinger, L.B. (2007). Sexual homicide: differentiating catathymic and compulsive murders. *Aggression and Violent Behavior*, 12, 242-256.
- Schlesinger, L., Kassen, M., Blair Mesa, V. & Pinizzotto, A. (2010). Ritual and signature in serial sexual homicide. *The Journal of American Academy of Psychiatry and the Law*, 38, 239-246.
- Schlesinger, L.B. & Revitch, E. (1980). Stress, violence and crime. In I.L. Kutash, L.B. Schlesinger & E. Revitch (red.) *Handbook on stress and anxiety*. San Francisco, CA: Jossey-Bass.
- Schoenmakers, Y.M.M. (2006). *De betekenis van geweld in verkrachtingen en seksuele moorden* (masterthesis Criminologie, Vrije Universiteit, Amsterdam/ Politieacademie, Apeldoorn).

- Schoenmakers, Y., Hoekendijk, J. & Van der Kruk, R. (2010). *Het vuur aan de schenen. Seriematige brandstichting in de opsporing, een criminaliteitskundig onderzoek*. Apeldoorn: Politieacademie.
- Schoenmakers, Y., Wijk, A. van & Ham, T. van (2012). *Seriebrandstichters. Een verkennend onderzoek naar daderkenmerken en delictpatronen*. Amsterdam: Reed Business.
- Schwartz-Watts, D.M. (2006). Commentary: Staling Risk profile. *Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law*, 34, 455-457.
- Selby, H. & Canter, D. (2009). The relationship between control strategies employed by street prostitutes and levels and varieties of client violence. In D. Canter, M. Ioannou & D. Youngs (Eds.) *Safer sex in the city: the experience and management of street prostitution*. Surrey: Ashgate Publishing.
- Sharp, D.L., Blaakman, S.W., Cole, E.C. & Cole, R.E. (2005). Evidence-Based Multidisciplinary Strategies for Working With Children Who Set Fires. *Journal of the American Psychiatric Nurses Association*, 11, 329-337.
- Sheridan, L. & Davies, G.M. (2001a). Stalking: The elusive crime. *Legal and Criminological Psychology*, 6, 133-147.
- Sheridan, L. & Davies, G.M. (2001b). Violence and the prior victim-stalker relationship. *Criminal Behavior and Mental Health*, 11, 102-116.
- Sheridan, L.P., Davies, G.M. & Boon, J.C.W. (2001). Stalking: perceptions and prevalence. *Journal of Interpersonal Violence*, 16, 151-167.
- Shipley, S.L. & Arrigo, B.A. (2008). Serial Killers and Serial Rapists: Preliminary Comparison of Violence. In R.N. Kocsis (Ed.) *Serial Murder and the Psychology of Violent Crimes*. Totowa: Humana Press.
- Slavkin, M. (2000). *Juvenile firesetters: An exploratory analysis*. US: Universal Publishers.
- Snook, B., Luther, K., House, J.C., Bennell, C. & Taylor, P.J. (2012). Violent crime linkage analysis system: A test of inter-rater reliability. *Criminal Justice and Behavior*, 39, 607-619.
- Soothil, K., Ackerley, E. & Francis, B. (2004). The criminal careers of arsonists. *Medicine, Science and Law*, 44, 27-40.
- Spitzberg, B.H. (2002). The tactical topography of stalking victimization and management. *Trauma, Violence & Abuse*, 3, 261-288.
- Spitzberg, B.H. & Cupach, W.R. (2007). The state of the art of stalking: taking stock of the emerging literature. *Aggression and Violent Behavior*, 12, 64-86.
- Stambaugh, H. & Styron, H. (2003). *Special Report. Firefighter Arson*. FEMA-U.S. Fire Administration.
- Stevens, D.J. (1998). Explanations of excessive force during serial rape attacks. *Criminologist*, 2, 67-85.
- Stevens, D.J. (2000). *Inside the mind of a serial rapist*. Lincoln: Authors Choice Press.
- Stewart, L.A. (1993). Profile of female fire setters. Implications for treatment. *The British Journal of Psychology*, 163, 248-256.

- Stone, M.H. (2001). Serial sexual homicide: biological, psychological, and sociological aspects. *Journal of Personality Disorders*, 15(1), 1-18.
- Storey, J.E., Hart, S.D., Meloy, J.R. & Reavis, J.A. (2008). Psychopathy and stalking. *Law and Human Behavior*, 33, 237-246.
- Sugarman, P. & Dickens, G. (2009). Dangerousness in arsonists: A survey of psychiatrists' views. *Psychiatric Bulletin*, 33, 99-101.
- Sutherland, E. & Cressey, D. (1966). *Principles of Criminology*. Philadelphia: J.B. Lippincott Company.
- Sykes, G.M. & Matza, D. (1957). Techniques of neutralization: a theory of delinquency. *American Sociological Review*, 22(6), 664-670.
- Te Brake, G. & Eikelboom, A. (2008). *Geografische daderprofilering. Een inventarisatie van randvoorwaarden en succesfactoren*. Soesterberg/Apeldoorn: TNO Defensie en Veiligheid/Politie en Wetenschap.
- Tjaden, P. & Thoennes, N. (1998). *Stalking in America: findings from the National Violence against Women Survey*. Washington: National Institute of Justice and the Centers for Disease Control and Prevention.
- Turvey, B.E. (2012). *Criminal Profiling. An introduction to behavioral evidence analysis*. USA: Academic Press/Elsevier.
- Ulrich, A. (1999). Morderisches Mirakel. *Der Spiegel*, 40, 162-169.
- Versteegh, P., Jansen, J. & Bernasco, W. (2003). Beginners, doorstromers en veelplegers. *Tijdschrift voor Criminologie*, 45(2), 127-139.
- Wachi, T., Watanabe, K., Yokota, K., Suzuki, M., Hoshino, M., Sato, A. & Fujita, G. (2007). Offender and Crime Characteristics in Female Serial Arsonist in Japan. *Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling*, 4(1), 29-52.
- Warren, J.I., Hazelwood, R.R. & Dietz, P.E. (1996). The sexually sadistic serial killer. *Journal of Forensic Sciences*, 41, 970-974.
- Warren, J., Reboussin, R. & Hazelwood, R. (1995). *The Geographical and Temporal Sequencing of Serial Rape. Final report to the National Institute of Justice*. Washington, DC: US Dept of Justice, Federal Bureau of Investigation.
- Warren, J., Reboussin, R., Hazelwood, R.R., Cummings, A., Gibbs, N. & Trumbetta, S. (1999). Crime Scene and Distance Correlates of Serial Rape. *Journal of Quantitative Criminology*, 1, 35-59.
- Warren, J., Reboussin, R., Hazelwood, R.R., Gibbs, N.A., Trumbetta, S.L. & Cummings, A. (1999a). Crime scene analysis and the escalation of violence in serial rape. *Forensic Science International*, 100, 37-56.
- Warren, J., Reboussin, R., Hazelwood, R.R. & Wright, J.A. (1991). Prediction of rapist type and violence from verbal, physical, and sexual scales. *Journal of Interpersonal Violence*, 1, 55-67.
- Wet, J. de, Potgieter, C. & Labuschagne, G.N. (2010). An explorative study of serial rape and victimization risk in South Africa. *Acta Criminologica*, 1, 35-39.

- White, L. (2000). *Mass murder and attempted mass murder: an examination of the perpetrator and an empirical analysis of typologies* (doctoral dissertation, California School of Professional Psychology, Fresno: California).
- Whitman, T.A. & Akutagawa, D. (2004). Riddles in serial murder. *Aggression and Violent Behavior*, 9, 693-703.
- Wijk, A. van & Leiden, I. van (2002). Daderprofilering: typen moordenaars, modus operandi en rituelen. *Algemeen Politieblad*, 3, 15-17.
- Wijk, A.Ph. van, Mali, S.R.F., Bullens, R.A.R., Prins, L. & Klerks, P.P.H.M. (2006). *Zedencriminaliteit in Nederland. Delicten en delinquenten nader in beeld gebracht*. Zeist: Kerckebosch.
- Wijk, A.Ph. van & Nieuwenhuis, A. (2011). Lastige verhalen: een exploratief onderzoek naar valse aangiften van zedenmisdrijven door meisjes van 12-18 jaar. Arnhem: Bureau Beke.
- Wijk, A.Ph. van & Schoenmakers, Y.Y.M. (2008). Zedencriminaliteit. In W. Stol & A. van Wijk (red.) *Inleiding criminaliteit en opsporing*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers.
- Wijk, A.Ph. van & Schoenmakers, Y. (2011). *Doorgeslagen. Een exploratief onderzoek naar gewelddadige verkrachters vanuit een dader- en delictperspectief*. Den Haag: Boom/Lemma.
- Williams, D.L. (2005). *Understanding the arsonist: from assessment to confession*. Tucson, Arizona: Lawyers & Judges Publishing Company Inc.
- Winter, J.M., Lemeire, J., Meganck, S., Geboers, J., Rossi, G. & Mokros, A. (2013). Comparing the Predictive Accuracy of Case Linkage Methods in Serious Sexual Assaults. *Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling*, 10, 28-56.
- Wolfgang, M., Figlio, R. & Selin, T. (1972). *Delinquency in a birth cohort*. Chicago: University of Chicago Press.
- Wolfgang, M., Thornberry, T. & Figlio, R. (1978). *From boy to man, from delinquency to crime*. Chicago: University of Chicago Press.
- Woodhams, J. & Labuschagne, G. (2011). A test of case linkage principles with solved and unsolved serial rapes. *J Police Crim Psych*, published online 13 July 2011.
- Woolhams, J., Bull, R. & Hollin, C.R. (2007). Identifying crimes committed by the same offender. In R.N. Kocsis (Ed) *Criminal profiling. International theory, research, and practice*. Totowa, New Jersey: Humana Press.
- Yang, Y., Raine, A. Colletti, P., Toga, A.W. & Narr, K.L. (2009). Abnormal temporal and prefrontal cortical gray matter thinning in psychopaths. *Molecular Psychiatry*, 14, 561-562.
- Zee, S. van der (2006). *Anatomie van een seriemoordenaar: een portret*. Amsterdam: De Bezige Bij.
- Zeegers, M. (1984). *Brandstichting. Psychopathologische bevindingen bij brandstichters*. Arnhem: Gouda Quint.

Zona, M.A., Sharma, K.K. & Lane, J.C. (1993). A comparative study of erotomaniac and obsessional subjects in a forensic sample. *Journal of Forensic Sciences*, 38, 894-903.

Over de auteurs

Mr. drs. Sofia Debets is senior juridisch medewerker bij het Gerechtshof Amsterdam. In 2012 is zij gestart als Raio (rechterlijk ambtenaar in opleiding) bij de Rechtbank Rotterdam. Zij heeft bij het Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving (NSCR) onderzoek verricht naar de recidive onder stalkers.

Dr. Henk Ferwerda is criminoloog, politieonderzoeker en directeur van Bureau Beke. Sinds 1986 publiceert hij op diverse terreinen van de criminaliteit, het veiligheidsbeleid en de strafrechtsketen. Hij is gepromoveerd aan de RUG op het onderwerp criminele carrières van jeugdige delinquenten. Onderzoeken en publicaties waarbij hij recent betrokken is, liggen onder andere op het terrein van gewelddadige jeugdgroepen, moord en doodslag, cold cases, vermissingen, forensische opsporing, grootschalige ordeverstoringen en ordeverstoorders, georganiseerde criminaliteit en afpersing. Hij is als deskundige geregistreerd in de databank van de Landelijke Deskundigheidsmakelaar van de Politieacademie (LDM).

Drs. Tom van Ham is criminoloog/psycholoog en als onderzoeker werkzaam bij Bureau Beke. Onderzoeken waarbij hij betrokken is, richten zich met name op de openbare orde. Recente publicaties hebben mede betrekking op grootschalige ordeverstoringen en groepsgeweld (*Scherpte en alertheid*, 2010; *Tussen ratio en intuïtie*, 2012; *Relminuten bij het Maasgebouw*, 2012), cameratoezicht (*Mobiel cameratoezicht op scherp*, 2011; *Camera's in beeld*, 2012) en problematische jeugdgroepen (*Problematische jeugdgroepen in Nederland*, 2011). Tevens is hij coauteur van een recentelijk verschenen onderzoek naar seriebrandstichters (*Seriebrandstichters*, 2012).

Dr. Jan de Keijser is Universitair Hoofddocent Criminologie aan de Universiteit Leiden, Instituut voor Strafrecht en Criminologie. Zijn onderzoeksbelangstelling gaat uit naar factoren die van invloed zijn op de legitimiteit van het strafrechtelijk systeem. Dat houdt onder andere onderzoek in naar rechterlijke beslissingsprocessen over bewijs en straf, publieke percepties van criminaliteit en rechtshandhaving, en de samenwerking tussen juristen en technisch forensisch deskundigen. Hij publiceerde boeken en artikelen in nationale en internationale tijdschriften over onder andere maatschappelijke responsiviteit van de rechter, de kloof tussen rechter en samenleving, morele straftheorieën, strafdoelen, rechterlijke straftoemeting en publieke opinie over straf. Hij is *Associate Editor* van de *European Journal of Criminology*.

Drs. Ilse van Leiden is psychologe/criminologe en werkt als senioronderzoeker bij Bureau Beke. Onderzoeken en publicaties waarbij zij betrokken is, liggen onder andere op het terrein van moord en doodslag, cold cases, vermissingen, forensische opsporing, zedencriminaliteit, georganiseerde criminaliteit en afpersing. Met betrekking tot ernstige misdrijven en Recherchen heeft zij de training *Criminal Investigative Analysis* (CIA) van de *Academy Group* gevolgd.

Mr. dr. Marijke Malsch is senior onderzoeker bij het Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving (NSCR) te Amsterdam. Zij doet sinds ongeveer tien jaar onderzoek naar stalking en de wetgeving op dit gebied. Daarnaast is zij rechter-plaatsvervanger bij de Rechtbank Haarlem en het Hof Den Bosch.

Drs. Yvette Schoenmakers is criminoloog. In 2006 studeerde ze cum laude af aan de Vrije Universiteit met een onderzoek naar de betekenis van geweld in verkrachtingen. Vanuit de Politieacademie en Bureau Beke verrichtte ze onderzoek naar ernstige en georganiseerde criminaliteit, waaronder Nigeriaanse 419-fraude, gewelddadige verkrachters, woningovervallen, jeugdige geweldplegers en Vietnamese criminele groeperingen in de hennepcultuur. Daarnaast deed ze onderzoek naar het opsporingsonderzoek bij seriebrandstichting en naar kenmerken en delictpatronen van seriebrandstichters. Momenteel werkt zij als docent Criminologie aan de Vrije Universiteit Amsterdam en als zelfstandig onderzoeker.

Dr. mr. Anton van Wijk is criminoloog en directeur van Bureau Beke. Daarvoor was hij als senioronderzoeker verbonden aan de Politieacademie. Hij is gepromoveerd op het onderwerp *Juvenile sex offenders and non-sex offenders; a comparative study*. Binnen het kantoor houdt hij zich onder meer bezig met onderzoek naar ernstige vormen van criminaliteit, met specifieke aandacht voor zedenmisdrijven. Over dat onderwerp zijn verschillende (inter)nationale publicaties van zijn hand verschenen. Hij heeft de cursus *Criminal Investigative Analysis* gevolgd en de training *Violent Crime Behavior* van de *Academy Group* in de Verenigde Staten.

Ze spreken tot de verbeelding, figureren in talloze misdaadfilms en halen in werkelijkheid ook de voorpagina's: mannen en soms ook vrouwen, die bij herhaling ernstige misdrijven plegen en angst zaaien in de samenleving. Dit boek gaat over serieplegers. Jack the Ripper is waarschijnlijk het bekendste voorbeeld van een seriemoordenaar, maar de geschiedenis kent vele voorbeelden van serieplegers.

In dit boek komen vier typen serieplegers aan bod: moordenaars, verkrachters, brandstichters en stalkers. Er wordt ingegaan op hun achtergronden, motieven, modus operandi en slachtoffers. Omdat in Nederland tamelijk weinig onderzoeksmateriaal voorhanden is over serieplegers is de beschrijving van de typen serieplegers voornamelijk gebaseerd op buitenlandse literatuur. Naast de wetenschappelijke kennis over het fenomeen behandelt het boek de Nederlandse praktijk op het gebied van de opsporing van serieplegers. In hoeverre hebben we ermee te maken in Nederland en wat zijn de mogelijkheden en moeilijkheden om serieplegers te identificeren en op te sporen?

Het boek is interessant voor de politieopleiding en de rechtepraktijk, maar ook voor onderzoekers en beleidsmakers.

ISBN 978-90-5931-991-2

9 789059 319912 >

BOOM | **LEMMA**
UITGEVERS